

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ*

Εἶχον ἀναγγεῖλει ὅτι θέλω ὁμιλήσει περὶ τῆς βασιλίδος Θεοφανοῦς. Ἡ γυνὴ αὕτη, ἥτις, εἴτε θυγάτηρ καπῆλου ἐγένετο, εἴτε ἐξ εὐπατριδῶν κατήγετο, ἐνουμφεύθη πρῶτον τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ῥωμανόν· ἐνουμφεύθη δεύτερον ἥρωα περιφανῆ, τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν· ὑπῆρξεν ἐρωμένη ἐτέρου ἥρωος, τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, μήτηρ τρίτου ἥρωος, τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, μήτηρ τῆς συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ὁθωνος Β', μήτηρ τῆς συζύγου τοῦ πρώτου χριστιανοῦ ἡγεμόνος τῶν Ῥώσων, τοῦ Βλαδιμήρου, ἡ Θεοφανῶ αὕτη εἰς ἣν ἡ μοῖρα ἐφαίνετο ἐπιδαφιλεύσασα ἀπάσας αὐτῆς τὰς χάριτας, διότι, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ἦτο καλλίστη τὸ εἶδος, καὶ ἥτις ὅμως ἐπὶ τέλους ἀπέθανεν ἀφανῆς ἐν ἐξορίᾳ, ἦτο βεβαίως ἀξία νὰ ἐπιστήσῃ ἐπὶ τινα ὥραν τὴν προσοχὴν τοῦ φιλομαθοῦς τούτου ἀκροατηρίου. Ἀλλ' ἔχει καὶ ἡ ἐπιστήμη τὴν ἀστασίαν αὐτῆς, ὅπως πάντα τὰ ἀνθρώπινα. Ἐνῶ διελογιζόμενη πῶς πιστότερον νὰ παραστήσω ὑμῖν τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην εἰκόνα, ἀνὴρ φίλος, ὅστις κέκτηται μίαν τῶν ἐντελεστάτων συλλογῶν τῶν βυζαντιακῶν νομισμάτων, ἠρώτησε τὴν γνώμην μου περὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν, ὧν αἱ ἄχρῃ τοῦδε γενομένου ἐρμηνεῖται δὲν ἐνομιζοντο ὑπ' αὐτοῦ ἀκριβεῖς. Τὸ ἐρώτημα ἐκέντησε τὴν περιέργειάν μου καὶ ἐξετάσας τὰ πρᾶγματα, ἐπίσθη ὅτι προέκυπτεν ἐξ αὐτῶν εἰς μέσον νέος τις Κωνσταντῖνος, ἄγνωστος πρότερον τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος δὲν δικαιοῦται μὲν, ὡς θέλετε ἴδει προϊόντος τοῦ λόγου, νὰ αὐξήσῃ τὸν πεπρωμένον ἀριθμὸν τῶν δώδεκα ὁμωνύμων αὐτῶ βασιλέων, οἵτινες, ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον μεγάλης πόλεως μέχρι τοῦ τελευταίου αὐτῆς ὑπερμάχου, ἐπὶ τοσοῦτον προσωικειώθησαν τὸ κράτος ἐκεῖνο ὥστε πολλακίς τοῦτο ἐπεκλήθη κράτος τῶν Κωνσταντίνων· ἀλλ' ὁ νεοφανῆς βασιλόπαις ἠξιώθη οὐδὲν ἥττον τῆς τιμῆς τοῦ νὰ εἰκονισθῇ ἐπὶ νομισμάτων καὶ ἔλαβε τὴν ἀτυχίαν νὰ γίνῃ ἄκων ἀφορμὴ σκανδάλων. Πρὸ πάντων δ' ἔχει τὴν δύναμιν ἣν ἔχει πᾶν ἄγνωστος, τοῦ νὰ φέρῃ ἡμᾶς εἰς πειρασμόν· καὶ ἰδοὺ διατὶ, λησμονήσας πρὸς καιρὸν φίλην παλαιάν καὶ ἐπιφανῆ, προσηλώθη εἰς τὸ νέον τοῦτο ἱστορικὸν πρόσωπον, εἰ καὶ ὅλως ἀκατονόμαστον. Πρὶν προχωρήσω ὀφείλω νὰ σᾶς εἴπω ὅτι ἐπραγματεύθη ἤδη τὸ θέμα τοῦτο ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ· ἀλλ' ἐπανερχόμενος εἰς αὐτὸ σήμερον δὲν φοβοῦμαι νὰ κατακριθῶ ὡς δις ἐξαμαρτῶν, διότι εἶμαι βέβαιος ὅτι ὀλίγιστοι ἐξ ὑμῶν

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Συλλόγῳ τῇ 13 Ἰανουαρίου 1879.

ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἰδῶσι, καὶ ἔτι ὀλιγώτεροι τὴν ὑπομονὴν νὰ διέλθωσι τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν καὶ ὀπωσοῦν ξηρὰν πρῶτην ἔκθεσίν μου.

Ἐκ τῆς πρώτης εἰκοσιπενταετίας τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος σώζονται νομίσματά τινα τριώνυμα, εἰκονίζοντα εἰς μὲν τὸ ἔμπροσθεν τὸν βασιλέα Θεόφιλον, εἰς δὲ τὸ ὀπίσθεν δύο πρόσωπα, Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντῖνον. Ὁ Θεόφιλος ἐγέννησε τῶντι δύο υἱοὺς οὕτως ὀνομαζομένους· ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος τῶν προκειμένων νομισμάτων δὲν ἦσαν βεβαίως οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. Τούτων ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ὁ πρεσβύτερος, νεώτερος δὲ ὁ Μιχαὴλ. Ἄρα ὁ Κωνσταντῖνος ἔπρεπε νὰ προτάσσεται καὶ οὐχὶ νὰ ἔπεται τοῦ Μιχαὴλ. Προσέτι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε πρὶν γεννηθῆ ὁ Μιχαὴλ· τούτου ἕνεκα ὑπάρχουσι νομίσματα Θεοφίλου καὶ Κωνσταντῖνου, καὶ ἄλλα Θεοφίλου καὶ Μιχαὴλ, οὐχὶ ὅμως νομίσματα Θεοφίλου, Κωνσταντῖνου καὶ Μιχαὴλ, προτασσομένου, ὡς εἰκός, τοῦ Κωνσταντῖνου. Ἐπιπᾶσι δὲ ὁ Μιχαὴλ τῶν νομισμάτων περὶ ὧν ὁ λόγος εἰκονίζεται πωγωνοφόρος, ἐνῶ ὁ τοῦ Θεοφίλου υἱὸς ἦτο μόνις τριετής καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπεβίωσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἀναζητήσωμεν, τίνες ἦσαν ὁ Μιχαὴλ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος τῶν τριωνύμων ἐκείνων νομισμάτων.

Οἱ χρόνοι περὶ οὓς ἐπὶ τούτῳ θέλομεν ἐνδιατρίψαι, ἀποτελοῦσι τὴν τελευταίαν τοῦ μεγάλου τῆς μεταρρυθμίσεως δράματος πρᾶξιν, ἐν ἣ τρεῖς ἐπρωταγωνίστησαν ἄνδρες, ὁ Λέων Ε', ὁ Μιχαὴλ ὁ Τραυλός, ὁ Θεόφιλος. Ὁ Λέων Ε' συνεδύαζεν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰσχὺν τῶν δοξασιῶν καὶ τὴν πραότητα τῆς ἐνεργείας, δύο ἰδιότητες σπανίως συμβιβαζόμενας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ συνήθως ἢ μὲν πεποιθήσις ῥέπει εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ ἑαυτὴν, ἢ δὲ ἀνοχὴ εἶναι ἀδιαφορίας τεκμήριον. Ὁ Λέων Ε' ἐπίστευεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἀπετροπιάζετο τὴν βίαν· καὶ ἤθελε μᾶλλον νὰ προπαρασκευάσῃ τὰς συνειδήσεις εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἢ νὰ καταναγκάσῃ αὐτὰς εἰς ἀκουσίαν αὐτῆς ἀνομολόγησιν. Παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν χειρῶν τοῦ Μιχαὴλ Ῥαγκαβέ, τῇ 11 ἰουλίου 813, πρὸ πάντων ἐδέησε νὰ καταβάλῃ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες, ὠφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀνανδρίας τοῦ προκατόχου ἤλαυνον ἐκ διαλειμμάτων μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τὴν νύκτα τῆς 13 ἀπριλίου τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἐνῶ οἱ πολέμιοι διέτριβον περὶ τὴν πόλιν Μεσημβρίαν, ἐπιπεσὼν αἰφνης ἐξ ἐπικαίρου ὑψώματος ἐπήγαγεν αὐτοῖς αὐτόχρημα πανωλεθρίαν. Μάχη σχεδὸν δὲν ἐγένετο, ἀλλὰ σφαγὴ ἀδιάκοπος· ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε τοσαύτη ὥστε μετὰ μίαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα, οἱ χρονογράφοι ἐβεβαίουν ὅτι «οἱ αἰεὶ ἐκεῖσε διαβιβαζόμενοι τῶν Βουλγάρων, τὴν κεφαλὴν ἐπισείοντες δακτυλοδεικτοῦσι, καὶ λήθην λαμβάνουσι τῶν τότε κακῶν οὐδαμῶς.» Τὸ δὲ ὑψώμα ἐξ οὗ ὠρμήθη ὁ βασιλεὺς ὀνομάσθη βουρὸς Λέωντος¹.

¹ Χρονογραφίας συγγραφίσης ἐκ προστάγματος Κωνσταντῖνου τοῦ Πορφυρογεννήτου σελ. 24--25. Κεδρηνοῦ, Β', σελ. 53--54. Γενεσίου σελ. 13.

Οὕτω ἀσφαλίσας τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ἐξωθεν πολεμίων, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν θεσμῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἰδίως δὲ ἐζήτησε νὰ ἐπενεργήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς νεολογίας διὰ νέου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ νέων διδακτικῶν βιβλίων. Πρέπει νὰ ἀναγνώσῃ τις τὰς ἐπιστολάς τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἵνα λάβῃ ἔννοιάν τινα τῆς ἀπογνώσεως εἰς ἣν ἔφερον αἱ καινοτομίαι αὐταὶ τὴν μερίδα τῶν κληρικῶν. Νομίζετε ὅτι ἀνετράπη τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα· ὅτι ἤλθεν ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου· ὅτι καθὼς λέγει πού ὁ Στουδίτης, «ἀθεωτάτη τῶν ἀπάντων ἐγένετο μεταστοιχείωσις»¹. Αἱ φωνακίαι αὐταὶ, ἐὰν οἱ περὶ τὸν Στουδίτην ἕμενον ἄνευ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ, ἤθελον διαλυθῆ ὡς καπνός. Δυστυχῶς περὶ τὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν βασιλέα ὑπῆρχε στρατηγός τις, ὁ Μιχαὴλ ὁ Τραυλός, ὅστις καὶ τοὶ πάντοτε ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐπεβούλευε τὸν φίλον καὶ εὐεργέτην καὶ ἀνέλαβε νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν εἰκονολατρῶν. Ὁ βασιλεὺς ἐγίνωσκε τὰ σκευωρούμενα· καὶ ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον ἐμακροθύμησεν ἐλπίζων ὅτι θέλει αὐτὸς μετανοήσῃ, τελευταῖον ὅμως ἐπέισθη περὶ τῆς ἀδιορθώτου τοῦ ἀνδρὸς κακίας. Ὅθεν τῇ 24 δεκεμβρίου 820 παρέπεμψε τὸν Μιχαὴλ εἰς τὸ δικαστήριον ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ· αἱ προσαχθεῖσαι ἀποδείξεις ἦσαν ἀναμφισβήτητοι· ὁ κατηγορούμενος ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἐνοχὴν καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Λέοντος δὲν ἦτο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ποινὴν· ἀλλ' οἱ ἀντιμεταρρυθμιστὰι φοβούμενοι μήπως ὁ Μιχαὴλ ἐγκαταλίπῃ αὐτοὺς καὶ στερηθῶσιν οὕτω τοῦ προστάτου βραχίονος, ἐνόμισαν ὅτι πρέπει νὰ τολμήσωσι τὰ πάντα. Αὐτοὶ δὲ οἵτινες δὲν εὕρισκον ἐπίθετα ἱκανὰ νὰ παραστήσωσι τὴν θηριωδίαν τοῦ Λέοντος καὶ τὴν ἀπιστίαν, ἑαυτοὺς μόνους λέγοντες θεοφιλεῖς, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐκλέξωσιν ὡς τόπον κακουργίας τὸν ναὸν τοῦ Ὑψίστου. Παρασκευασθέντες δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἀπεφάσισαν νὰ δολοφονήσωσι τὸν βασιλέα τὴν ἐπιούσαν πρωΐαν, ἐν τῇ ἀνακτορικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ἔμελλε κατὰ τὸ σῆθηδες νὰ τελεσθῇ ἡ ἐωθινὴ ἀκολουθία. Εἰς τὴν ἀκολουθίαν ταύτην παρευρίσκοντο πάντοτε σχεδὸν οἱ βασιλεῖς. Ὁ Λέων μάλιστα, ὅστις ὅσον καὶ ἂν λέγεται δυσσεβὴς ὑπὸ τῶν ἀντιδοξούντων, ἦτο ἀκριβέστατος περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων, ποτὲ δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τῶν ἄρθρων καὶ ἰδίως ἐτέρπετο, πλησίον τοῦ χοροῦ ἰστάμενος, νὰ προεξάρχῃ τῶν ψῶδων διὰ φωνῆς, τὴν ὁποίαν δὲν ἤξεύρομεν πῶς ἐγελάσθησαν καὶ ὀνόμασαν ἡδυτάτην οἱ ἀδυσώπητοι αὐτοῦ ἀντίπαλοι. Τὴν πρωΐαν λοιπὸν τῆς 26 δεκεμβρίου, οἱ συνωμῶται μετρηφισμένοι ὡς κληρικοὶ καὶ φέροντες ἐγχειρίδια ὑπὸ μάλης, παρεσέδυσαν, ὠφελοῦμενοι ἐκ τοῦ σκότους, μετὰ τοῦ κλήρου εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ περιέμενον αὐτόθι ἐν παραβύσπῳ τὸ σύνθημα περὶ οὗ συνεφώνησαν. Ἡ ἀκολουθία ἤρχισεν· ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου ἀντήχει ὑπὸ ὕμων κατασκευτικῶν· ὁ βασιλεὺς κατῆρξε τῆς ψῆδης τοῦ

¹ Sancti Theodori Studitae Epistolae, ἐκδ. Βενετίας, σελ. 318 καὶ 320.

φίλου αὐτοῦ εἰρμοῦ, τοῦ λέγοντος: «Τῷ παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθω...» Αὐτὸ ἦτο τὸ σύνθημα. Τὰ θηρία ἤθελον σεβασθῆ τὸν τόπον, τὸν ἄνθρωπον, τὴν προσευχὴν, ἀλλ' οἱ αὐτοκαλούμενοι ἐκεῖνοι ὀρθόδοξοι οὐδὲν ἐσεβάσθησαν καὶ ὤρμησαν πρὸς τὸν χορὸν. Κατ' ἀρχὰς πλανηθέντες ἕνεκα τοῦ σκοτους, ἐπλήγωσαν τὸν ἔξαρχον τοῦ κλήρου, ἀποκαλύψαντος δὲ τούτου τὴν φαλακρὰν κεφαλὴν, ἐνόησαν τὴν ἀπάτην καὶ ἐτρέπησαν ἐπὶ τὸν βασιλέα. Ὁ Λέων ὑποχωρήσας εἰς τὸ ἱερόν, ἠδύνατο νὰ σωθῆ ἐκεῖθεν· δὲν τὸ ἤθελεν, ἀλλ' ἀτρόμητος ὡς πάντοτε, ἀρπάζει σταυρὸν βαρὺν καὶ ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν δολοφόνων. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν οἱ κακούργοι ἐπτοήθησαν· ἦσαν ὅμως πολλοί, ἦσαν ἀπηλπισμένοι· μετὰ βραχεῖαν πάλην τοσοῦτων καθ' ἐνός, κατέπεσεν ὁ ἥρωας ὁ ἐν μυριάσι μάχαις κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ κράτους ἀριστεύσας· καὶ ἐν τῷ ἄμα ὁ μὲν νεκρὸς αὐτοῦ ἐσύρθη εἰς τὸν ἵππόδρομον, ἀνηγορεύθη δὲ ὁ Μιχαὴλ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ, περιορισμένος ὢν ἐν τινι τῶν ἀνακτόρων δωματίῳ, περιέμενεν ἐναγωνίως τὴν ἔκθασιν τοῦ ἀπαισίου τολμήματος¹.

Τοιοῦτον ἐγένετο τὸ τέλος τοῦ γενναίου καὶ εὐλαβοῦς ἐκείνου βασιλέως, ὅστις ὑπὲρ πάντα ἴσως ἄλλον ἠγέτην τῆς μεταρρυθμίσεως ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, ὅτι διὰ μόνης τῆς προσηκούσης πνευματικῆς διαπλάσεως ἠδύνατο νὰ εὐδοιωθῆ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὁ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς ἦτο στρατηγὸς ἔγκριτος οὐδὲν ἦττον τοῦ Λέοντος Ε'. Διέφερον ὅμως αὐτοῦ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ. Χριστιανὸς βεβαίως δὲν ἦτο, διότι οὔτε τὴν τρισυπόστατον θεότητα ἀπεδέχετο, οὔτε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ ἀνωμολόγει. Πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν βεβαίως ἠδιαφόρει, διότι ἐμπαίζων καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς τῶν εἰκόνων, ἠξίου νὰ ἐπιβάλλῃ σιγὴν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ δὲ τοιοῦτον αὐτοῦ πολίτευμα κατετάραξε τὰ πνεύματα τόσο σφοδρότερον, ὅσῳ προσέβαλλεν ἀμφοτέρων τῶν μερίδων τὰς πεποιθήσεις. Ὁ Μιχαὴλ ὅμως ὅστις δὲν ἐπίστευεν εἰς τίποτε, δὲν ἐπίστευε πρὸ πάντων εἰς τὴν δύναμιν τῶν φρονημάτων, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι μοιράζων τὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξίσου ὅσον οἷόν τε μεταξὺ μεταρρυθμιστῶν καὶ ἀντιμεταρρυθμιστῶν, θέλει τιθασσεύσει τὴν καταιγίδα. Ἀλλ' ἡ καταιγίς, εἴπερ ποτὲ μανείσῃ, ἀπῆντησε διὰ τῆς φοβερᾶς τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ στάσεως, ἣτις ὑψώσασα τὴν σημαίαν τῆς εἰκονολατρίας διήρκεσεν ἔτη τρία καὶ ἔφερον ἐπὶ ξυροῦ ἀκμὴν τὴν βασιλείαν τοῦ Μιχαὴλ. Κατ' εὐτυχίαν τούτου ἐὰν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ ἐπλεόναζον οἱ εἰκονολάτραι, εἰς τὰς πόλεις καὶ ἰδίως εἰς τὴν βασιλεύουσαν ὑπερίσχυον οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν· ἡ δὲ τελευταία αὕτη μερὶς ἠγωνίσθη ἐκθύμως καὶ κατέβαλε τὴν στάσιν, πεποιθῆσα οὐχὶ εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλ' εἰς τὸν χρηστὸν διάδοχον Θεόφιλον, ὅστις, ὡς ἐκ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, ἐφαίνετο υἱὸς μᾶλλον τοῦ Λέοντος Ε' ἢ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ.

¹ Χρονογραφίας ἐκ προστ. Κωνστ. Πορφυρογ. συγγραφ. σελ. 33--40. Συμ. Μαγ. σ. 619. Γεωργ. Μοναχοῦ σ. 777--778; Μανασσῆ, σ. 4682 καὶ ἐκ. Κεδρηνῶ δ' σ. 61--68. Λέοντος γρμ. σελ. 210. Ἐφραιμίου σ. 2143 καὶ ἐπ.

Περίεργοι εἶναι αἱ περιπέτειαι αἱ ἐπαγαγοῦσαι βαθεῖαν φρονημάτων διάστασιν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Ὁ Μιχαὴλ ὅστις ἠγνόει τί ἐστὶ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν αἶσθημα, δὲν ἀπέδιδε φυσικῶ τῷ λόγῳ οὐδεμίαν σπουδαιότητα εἰς τὴν δύναμιν τὴν παράγουσαν καὶ διαπλάττουσαν καὶ ἐπιρρωννύουσαν τὰ αἰσθημάτων ταῦτα. Ὅθεν παρέδωκε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδὸς εἰς τὸν Ἰωάννην Γραμματικὸν, ὅπως ἀδιαφορήσας πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πεποιθήσεις τοῦ διδασκάλου. Τί δ' ἐφρόνει ὁ ἀνὴρ οὗτος, καὶ ἂν ἄλλο τι περὶ αὐτοῦ δὲν ἐγνωρίζομεν, ἤθελεν εἶναι εὐκολον νὰ τὸ νοήσωμεν ἐκ τοῦ ζήλου μεθ' οὗ ἐζήτησαν νὰ κατασπιλώσωσι τὴν μνήμην αὐτοῦ οἱ ἀντιδοξοῦντες. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλοὶ μὲν ὑπῆρξαν οἱ ἐν τῷ πνεύματι τῆς μεταρρυθμίσεως γράψαντες καὶ ἀνακηρύξαντες τὰς ἀρετὰς τῶν τε βασιλέων καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς πρωταγωνιστῶν, ἀλλὰ πάντων τούτων τῶν συνηγόρων τῆς ἐτέρας τῶν δύο μερίδων τὰ ἔργα ἐξηφανίσθησαν μετὰ τὸν θρίαμβον τῶν ἀντιπάλων, δυνάμει τοῦ θ' κανόνος τῆς ἐσδόμης οἰκουμένης συνόδου, τοῦ ἐξομοιώσαντος τὰς συγγραφὰς ἐκείνας πρὸς τὰ τῶν αἰρετικῶν βιβλία, ἅτινα κατὰ προηγουμένου κανόνος παρεδίδοντο τῷ πυρί. Ὅθεν σήμερον ἄλλους ὁδηγούς δὲν ἔχομεν περὶ τῶν χρόνων τούτων, εἰμὴ τοὺς πολεμίους πάσης μεταβολῆς χρονογράφους· οὗτοι δὲ ὑβρίζον καὶ ἐσυκοφάντουν ἐκ συστήματος πάντας τοὺς αὐτουργοὺς τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Πολλὰ δὲ ἰδίως κατεφλυάρησαν κατὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ. Πρῶτον παρεμόρφωσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς Ἰαννῆς, αἰνιττόμενοι τὸν Ἰαννῆν, περὶ οὗ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ Β' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ λέγει, ὅτι ἀντέστη τῷ Μωϋσῆ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ἄνθρωπος κατεφθαρμένος τὸν νοῦν καὶ ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν. Ἐβεβαίωσαν ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς ὠνομάζετο Ἑβραῖστι Ὑλζελᾶς, ὅπερ ἐρμηνεύεται πρόδρομος καὶ συνεργὸς τοῦ διαβόλου· ὅτι παιδίθεν εἶχε δαίμονα καὶ διεβεβόητο ἐπὶ τε ἁκανομαντείας καὶ αἰσχουργίαις¹. Ἐνῶ δὲ δύο χρονογράφοι² λέγουσιν αὐτὸν τοῦλάχιστον ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου ἔλκοντα τὸ γένος, ἕτερος προαιρούμενος καὶ κατὰ τοῦτο νὰ ἐξευτελίσῃ τὸν ἄνδρα, ἀξιοὶ ὅτι ἦτο υἱὸς Παγκρατίου τοῦ σκιαστοῦ³, ὅ ἐστι κατασκευαστοῦ κεχρωματισμένων ὑφασμάτων. Καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τῶν χρονογράφων ὅσοι μνημονεύουσι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, μὴ λησμονήσω νὰ σᾶς εἴπω τί ἔπαθεν ὁ Γλυκᾶς. Ὁ Γλυκᾶς, ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν ὁμοτέχνων αὐτοῦ, ἀντέγραφε πολλάκις ἐτέρους συγγραφεῖς, συνήθως ἀποσιωπῶν τὸ πρωτότυπον· καὶ ἐνίοτε μετὰ τσακύτης ἀπροσεξίας ἐσφετερίζετο τὰ ἀλλότρια, ὥστε περιελάμβανεν ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ λόγου του ἐπαίνους, ὡς

¹ Συμ. Μαγ. σελ. 606. Γεωργίου μοναχοῦ, σελ. 766. Κεδρηνῶ 11, σελ. 128, 444. Γενεσίου σελ. 27, 63, 82--83.

² Κεδρηνῶ 11, σελ. 144. Χρονογραφία συγγραφεῖσα ἐκ προστάγματος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, σελ. 154.

³ Συμεὼν Μαγίστρου σελ. 606.

παρ' αὐτοῦ ἀποδιδόμενος, εἰς ἄνδρας περὶ ὧν πρὸ μικροῦ δεινοτάτας ἐξήνεγκεν ὕβρεις. Οὕτως ἀφοῦ ἀποκαλεῖ τὸν ἡμέτερον Ἰωάννην γόητα¹, ἔπειτα μετὰ δύο ἀκριβῶς σελίδας ὑποκλέψας τὴν ἀφήγησιν γεγονότος τινὸς ἐξ ἐτέρου χρονογράφου, προδήλως φίλου τῶν μεταρρυθμιστῶν διατελέσαντος, ὀνομάζει τὸν αὐτὸν Ἰωάννην ὅπως ὁ τελευταῖος οὗτος, μέγα *Ἰωάννην*².

Τοῦτο τὸ μέγα εἶναι ὅπως οὖν ὑπερολικόν· ἀκριβέστερον δὲ εἰπεῖν ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξεν ἀνὴρ ἐγκριτος ἐπὶ τῇ παιδείᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίᾳ. Ἐπὶ Θεοφίλου ἐνῶ ἦτο ἔτι σύγκελος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐπετρέπη μεγάλην καὶ πολύκροτον γενομένην ἐν τῷ τότε ἀνατολικῷ κόσμῳ πρεσβείαν πρὸς τὸν καλὴν Μααμούν· μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τῆς πρεσβείας ταύτης, θανόντος τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου, προεχειρίσθη εἰς τὸ ὑπατον ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Τὸ κυριώτατον ὅμως εἶναι ὅτι εἶχεν ἀκραδάντους πεποιθήσεις περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐνισχυθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἀναμόρφωσις· αὐτὸς πρὸ πάντων παρῶτρυνεν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὸν Λέοντα Β', αὐτὸς ἐχειραγώγησε τὸν Θεόφιλον· καὶ ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου, ἡ χήρα αὐτοῦ Θεοδώρα κατέλυσε ὀριστικῶς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ὁ Ἰωάννης ἀπέδειξε δι' ἔργων ὅτι σπουδάζων καὶ ἔχι παίζων ἐπολιτεύθη διὰ τοῦ βίου παντός. Τῷ ὑπεδείχθη ὅτι δύναται νὰ διατηρήσῃ τὸν θρόνον, ἐὰν μεταβάλῃ φρόνημα· ἀλλ' αὐτὸς ἀπέκρουσε ὡς ὕβριν τὴν εἰσήγησιν. Τῷ ἐπροτάθη νὰ παραιτηθῇ οἰκειοθελῶς τοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' αὐτὸς ἀπήντησεν ὅτι εἰς μόνην τὴν βίαν θέλει ὑποχωρήσει. Καὶ τῶντι διὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐδέησε νὰ ἀπαχθῇ ἐκ τῶν Πατριαρχείων.

ὑπὸ τοιοῦτον διδάσκαλον ὑποθέτετε ὅπως ὁ Θεόφιλος ἀφωσιώθη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Τοῦτο δὲ κάλλιστα γινώσκοντες οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς, ἤλπιζον εἰς τὸν υἱὸν ἀνεχόμενοι τὸν πατέρα. Εἶχον δὲ τῇ ἀληθείᾳ χρεῖαν ὑπομονῆς πολλῆς· διότι, καταβληθείσης τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ, ὁ Μιχαὴλ Β' ἐξηκολούθησε φανατίζομενος ὅτι εἰμπορεῖ νὰ διαπαιδαγωγῇ ἀμφοτέρας τὰς δοξασίας. Ἐνῶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Θεοδότου, τοῦ ἐπὶ Λέοντος Β' προεδρεύσαντος εἰς τὴν τῶν εἰκόνων καθαιρέσιν, προεχειρίσατο διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν συνεργάτην αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, Ἀντωνίου τὸν Συλαίου, ἀφ' ἐτέρου ἐκήρυττεν ὅτι δὲν προαιρεῖται νὰ καταργήσῃ τὰς εἰκόνας, ἀλλὰ μόνον νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτάς ἀπὸ τοῦ κατωτέρου τῆς ἐκκλησίας χώρου. Ἐνῶ διετῆρει ὡς ἡγούμενον τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ Στουδίου μονῆς τὸν κράτιστον πρόμαχον τῆς εἰκονολατρείας Θεόδωρον, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἀπεδέξατο, ὡς διάδοχον, τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ μαθητὴν Ναυκράτιον, ἐνῶ διώριζε συγκλητικὸς ἅπαντας τοὺς αὐτουργοὺς τοῦ φόνου δι' οὗ ἤρπασε τὴν ἀρχὴν, ἀφ' ἐτέρου ἐπεζήτει ἐπὶ αὐτοῦ δὴ τούτου τοῦ τῶν εἰκόνων ζητήματος τὴν μεσολάβησιν τοῦ δυνάστου τῶν Φράγκων Καρόλου τοῦ μεγάλου

1 Σελ. 539.

2 Σελ. 541.

λου, ὅστις οὐδόλως ἀπεδέχετο τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, καὶ τῷ 790 εἶχε παραγγείλει τὴν σύνταξιν συγγραφῆς ἀναριετικῆς τῶν ἐν τῇ ἐβδόμῃ οἰκουμενικῇ συνόδῳ δογματισθέντων καὶ ὀρισθέντων.

Ἡ ἀδιάκοπος αὕτη παλιμβουλία δὲν ἦτο δυνατὸν εἰμὴ νὰ δυσαρεστήσῃ ἀμφοτέρα τὰ στρατόπεδα, διότι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, καὶ μάλιστα αἱ πολιτικοθησκευτικαὶ, σπανίως ἀρκοῦνται εἰς συμβιβασμούς, συνήθως δὲ ἐπιδιώκουσι θρίαμβον ὀριστικόν, ἔστω καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ τοῦ νὰ πάθωσιν ὀριστικὴν ἤτταν. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται διαθέσεις τῶν ἀντιπάλων διέφερον περὶ τὰς ἀποχρώσεις αὐτῶν. Οἱ μεταρρυθμισταί, δυσανασχετοῦντες ἕνεκα τῶν παρόντων, ἦσαν βέβαιοι περὶ τοῦ αἰσιωτέρου μέλλοντος, ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸν ἐπίδοξον τῆς βασιλείας διάδοχον· οἱ δὲ ἀντιμεταρρυθμισταὶ οὐ μόνον διὰ τὰ γινόμενα ἐδυσφόρου, ἀλλὰ ἡγωνίων καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλευσομένοις, κάλλιστα γινώσκοντες τὰ φρονήματα τοῦ Θεοφίλου. Ὅθεν ἀπελπισθέντες μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Θωμᾶ νὰ ἀναβιάσωσιν ἰδίαν δυναστείαν εἰς τὸν θρόνον καὶ τούτου ἕνεκα στέργοντες ὅπως δῆποτε τὸν Μιχαὴλ, ἐπεχείρησαν νὰ θωρακισθῶσιν ἐκ τῶν ἐνόντων κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἡ μήτηρ τοῦ Θεοφίλου Θέκλα εἶχεν ἀποθάνει. Ὁ Μιχαὴλ Β' ἠδύνατο ἔτι ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἄλλους ἀπογόνους. Ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων ὠφελούμενοι οἱ εἰκονολάτραι διενόηθησαν νὰ παρασύρῳσι τὸν βασιλέα εἰς δεύτερον γάμον, καὶ δὴ εἰς γάμον παρέχοντα ἐχέγγυα ὅτι τὰ νεώτερα τέκνα θέλουσιν ἀνατραφῆ ὅλως ἀντιθέτως πρὸς τὸν Θεόφιλον. Ἐὰν, ὡς ἤλπιζον, ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννᾶτο υἱός, ὁ υἱὸς οὗτος ἐδικαιοῦτο νὰ συμβασιλεύτῃ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου· ἐκπαιδευόμενος δὲ ὡς εἰκονολάτρης ἠδύνατο νὰ οὐδετερώσῃ τὰς ἐνεργείας τούτου καὶ ἴσως νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐκποδῶν.

Ἐπὶ τούτῳ ἡ σύγκλητος ἐν ἧ, ὡς προὑπεδείξαμεν, ἐπλειονοψήφουσι οἱ ἀντιμεταρρυθμισταί, παρεκάλεσε τὸν βασιλέα «γυναικὶ αὐθὶς ζευχθῆναι.» Καὶ οὐ μόνον παρεκάλεσε, ἀλλὰ καὶ ἠπειλήσεν ὅτι ἐὰν τοῦτο δὲν γίνῃ ἤθελε προβῆ μέχρις ἐπαναστάσεως. Μὴ νομίζετε ὅτι δανείζομαι αὐτογνωμόνως τὴν λέξιν ἐπαναστάσις ἀπὸ τοῦ νεωτέρου ἡμῶν πολιτικοῦ λεξικοῦ· τὴν λέξιν ταύτην μεταχειρίζονται ἀκριβῶς οἱ χρονογράφοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἀξιοσημειώτον δὲ εἶναι τὸ σόφισμα τὸ ὅποιον μετεχειρίσθησαν ἵνα πείσωσι τὸν Μιχαὴλ Β'. Πῶς εἶναι δυνατὸν, εἶπον, ἡμεῖς μὲν νὰ τασσώμεθα ὑπὸ βασιλεῖ, αἱ δὲ γυναῖκες ἡμῶν νὰ στερωῦνται δεσποίνης καὶ βασιλίδος; Ὁ Μιχαὴλ ἐδίσταζε, προτιμῶν νὰ διαζήσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἐν μέσῳ τῶν οἰκογενειακῶν περιστάσεων εἰς τὰς ὁποίας εὕρισκετο, ὅπως αὐταὶ ἀπᾶξ διεπλάσθησαν καὶ ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐδίσταζε δὲ τόσῳ μᾶλλον ὅσα οἱ συγκλητικοὶ ἀπήτουν νὰ συζευχθῇ κυρίαν τινὰ ἐκ παίδων ἀσπασαμένην τὸν μοναδικὸν βίον εἰς τὴν νῆσον Πρίγκηπον, ἢ, καθὼς ἔλεγον τότε, Χριστῷ νυμφευθεῖσιν καὶ τὸν κόσμον καὶ τὰ αὐτοῦ ἀποστέρησάν. Ὁ γάμος οὗτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχη πολλὰ θέλητρα διὰ τὸν Μιχαὴλ· δὲν ἤξεύρομεν ἂν

ἡ δέσποινα ὑπῆρξέ ποτε ὠραία, ἀλλὰ τῷ 824, ὅτε ταῦτα συνέβαινον, ὑπερέβαινε πολὺ τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἔτος· καὶ πλὴν τούτου ἡ μετ' αὐτῆς σύζευξις, ἅτε νόμφης τοῦ Χριστοῦ προγεγενημένης, δὲν ἦτο δυνατόν εἰμὴ νὰ θεωρηθῆ ὡς μοιχεία, καὶ ὡς ἡ ἀπαισιωτάτη τῶν μοιχειῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ἐν τούτοις ἐπέμενον, ἰδίως διὰ τοῦτο, ὅτι ἡ κυρία αὕτη, ἣτις ἐκαλεῖτο Εὐφροσύνη, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης, πολυθρυλήτου γενομένης καὶ ἄλλων μὲν ἕνεκα, μάλιστα δὲ διότι πρώτη ἀνεστύλωσε τὰς εἰκόνας. Οἱ εἰκονολάτραι λοιπὸν ἦσαν βέβαιοι ὅτι διὰ τῆς Εὐφροσύνης ὁ προσδοκώμενος νέος διάδοχος ἤθελεν ἀνατραφῆ κατὰ τὰ αὐτοῖς συμφέροντα. Ὁ Μιχαὴλ ἤλπισε νὰ ἀποφύγῃ τὴν παγίδα, ἀντιπροτείνων ὅτι δέαν νὰ ἐκδοθῆ δόγμα συγκλητικὸν ἐξασφαλίζον ἐκ προοιμίου τὴν τύχην τῆς τε νέας συζύγου καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τέκνων, τῶν ὁποίων τὸ μέλλον, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων, δὲν ἠδύνατο παντάπασι νὰ λογισθῆ ὡς ἀσφαλές. Ἀλλ' οἱ συγκλητικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ τοῦτον τὸν ὄρον, ψηφίσαντες ὡς αὐτὴν τε τὴν ἐσομένην αὐτῷ γαμετὴν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἔκγονα, ὑπερασπίζειν καὶ ὑπερμαχεῖν μετὰ τὸν αὐτοῦ μὴ παύσαιντο θάνατον, ἀλλὰ κἀκείνῳ μετ' ἐκείνους βασιλέας ἔχοιεν καὶ δέσποιναν, ὡς εἰκόσ¹». Τούτων δὲ ψηφισθέντων, ἐτελέσθη ὁ γάμος.

Ταῦτα πάντα εἰσὶ γεγονότα μεμαρτυρημένα, ἐφεξῆς δὲ ἀναγκαίως θέλω ἀναμίξει ἐν τῷ λόγῳ εἰκασίας τινὰς, εἰκασίας ὅμως ἢ ἐξαγομένης ἀπαραιτήτως ἐκ τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων γνωστῶν γεγονότων, ἢ καλῶς πρὸς ταῦτα ἀρμοζομένης. Διότι μόνον ἐπὶ τοιαύταις ὁροις ἐπιτρέπεται τὸ τολμᾶν ἐν τῇ οἰκοδομικῇ τῆς ἱστορίας, ὃ δ' ἐπέκεινα προβαίνων κινδυνεύει νὰ ἴδῃ τὸ κατασκευάσμα αὐτοῦ καταπίπτον ἐξ ἐλαχίστου σεισμοῦ. Γινώσκετε ἤδη ὅτι τὰ τριώνυμα νομίσματα, ὧν πρόκειται ἡ ἐρμηνεία, εἰκονίζουσι Θεόφιλον, Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντῖνον καὶ ὅτι ὁ Θεόφιλος εἶχε μὲν δύο υἱοὺς ὀνόματι Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντῖνον, ἀλλ' οἱ υἱοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν βεβαίως οἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμενοι, διότι πρῶτον ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς πρεσβύτερος, ἔπρεπε νὰ προτάσσεται, ἐνῶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπιτάσσεται, καὶ πλὴν τούτου εἶναι ἀπαδεδειγμένον ὅτι προαπέθανε τοῦ Μιχαήλ· δεύτερον, διότι ὁ μὲν υἱὸς τοῦ Θεοφίλου Μιχαὴλ ἦτο τριετῆς ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρίσταται Μιχαὴλ πωγωνοφόρος. Τινὲς ὑπέθεσαν² ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος προσελήφθη, καθὼς ἐνίοτε συνέβαινε, ὡς συνάρχων, καίται δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλείου οἶκον. Τοῦτο ὅμως εἶναι ὅλως ἀνυπόστατον. Συνάρχοντες ἀνηγορεύοντο ἄνδρες προσενεγκόντες ἐξαιρέτους εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας, περὶ τοιαύτου δὲ ἀνδρὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ σιωπήσωσι πάντες οἱ χρο-

¹ Ἀπαντες οἱ περὶ τῶν χρόνων τούτων διαλαβόντες χρονογράφοι, ἀναφέρουσι τὰ γεγονότα ταῦτα ὅθεν περιορίζομαι εἰς τὸ νὰ παραθέσω τὸν ἀκριβέστερον τῶν ἄλλων, ἦτοι τὸν ἐκ προστάγματος τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου συντάξαντα τὴν χρονογραφίαν αὐτοῦ, ἐκδ. Βόννης, σελ. 78 καὶ 79.

² Sabatier, Monnaies byzantines, Τόμου 2 σελ. 88—89.

νογράφοι· καὶ προσέτι ὁ Κωνσταντῖνος τῶν νομισμάτων εἶναι παῖς. Ἐπὶ παῖσι δὲ τὸ ἔθος τοῦ προσλαμβάνειν συμβασιλεῖς ἀλλοτρίους τοῦ ἀρχόντος οἴκου, ἐπικρατέστατον γενόμενον ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, δὲν ἀναφέρεται ποτὲ ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων.

Οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ὑπολείπεται ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τῆς Εὐφροσύνης καὶ τοῦ Μιχαήλ Β'. Ναὶ μὲν οὐδεὶς χρονογράφος, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀναφέρει υἱὸν Μιχαήλ καὶ Εὐφροσύνης, ἀλλὰ πολλοὶ ἔτεροι ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις τοῦ πράγματος, καὶ πρῶται δύο· τὸ ὄνομα τοῦ παιδός, ἢ ἐπὶ τῶν νομισμάτων θέσις αὐτοῦ. Ὁ παῖς ὀνομάσθη Κωνσταντῖνος ὅπως ὁ ἐκ μητρὸς πάππος, εἰκονίζεται δὲ ὡς υἱὸς τοῦ Μιχαήλ Β'. Δὲν ἀρνοῦμαι τὴν ἔνστασιν τὴν δυναμένην νὰ γίνῃ ὅτι συνήθως ἐπὶ τῶν νομισμάτων ὅσα ἐξεδίδοντο ζῶντος τοῦ πατρὸς, οὗτος ὑποτυποῦται εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος, ὃ δὲ υἱὸς ἢ οἱ υἱοὶ, εἰς τὸ ὀπισθεν, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὁ Θεόφιλος ἔχει τὰ πρωτεῖα, ὃ δὲ πατὴρ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου, τὰ δευτερεῖα. Καὶ τοῦτο ὅμως ἐξηγεῖται ἅμα ἐνθυμηθῶμεν τὰς ἰδιαζούσας περιστάσεις εἰς ἃς περιέστη τότε ὁ Μιχαήλ Β'. Ὁ Θεόφιλος εἶχε μέγα ἐν τῷ κράτει ἀξίωμα· εἶχεν ἀγωνισθῆ ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐν τοῖς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ πολέμοις· ἦτο ὁ κεκρυγμένος ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς τῶν μεταρρυθμιστῶν μερίδος· ἐδυσφόρει δὲ διὰ τὸν δεύτερον τοῦ πατρὸς γάμον, προδήλως γενόμενον κατ' εἰσηγήσιν ἀνθρώπων οἵτινες ἤθελον νὰ ἐλαττώσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἴσως νὰ τὸν ὑποσκελίσωσιν. Ἐπιτρέπεται τῇ ἀληθείᾳ νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ νέου τούτου ἠῤῥῆσεν ὅτε ἡ Εὐφροσύνη ἔτεκεν υἱόν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ πατὴρ ἐν ἔτος ἀκριβῶς μετὰ τὸν δεύτερον αὐτοῦ γάμον, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτόν· καὶ ἐνῶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε λησμονήσει νὰ πράξῃ ὅ,τι πάντες οἱ βασιλεῖς ἔπραττον οὐ μόνον πρὸς υἱοὺς ἐνηλικίους καὶ τοσαύτας προσενεγκόντας ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ νήπια, νῦν ἀπεφάσισε νὰ τὸν στέψῃ ὡς συμβασιλέα ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ¹. ἀλλὰ συγχρόνως ἐπόθει νὰ μὴ στερῆσῃ τὸν δευτερότοκον τοῦ δικαιώματος ὅπερ εἶχον συνήθως ἅπαντες οἱ βασιλοπαιδες τοῦ νὰ εἰκονίζωνται ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Εἰς τοῦτο πιθανώτατα ἀντέστη ὁ Θεόφιλος, μὴ θέλων νὰ παρασταθῆ ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν ἀμφίβολον ἐκείνον ἀδελφόν, καὶ οὕτω νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ἐπισήμως οὕτως εἰπεῖν, ἐνῶ δικαίως ὑπελάμβανε τὸν γάμον ἐξ οὗ ἐγεννήθη, μοιχικόν. Ὁ Μιχαὴλ ἤξευρεν ὅτι ἂν ἐπέμενε, ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ σκάνδαλον μέγα καὶ ἴσως χειρόν τι τοῦ σκανδάλου, διότι ὁ ὁμοδοξῶν τῷ Θεοφίλῳ πατριάρχῃς ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ κηρύξῃ ἄκυρον τὸν γάμον, ἢ δὲ ἀκύρωσις αὕτη ἠδύνατο νὰ ἐπαναγάγῃ καὶ τὴν καθάρσειν τοῦ παραβάτου τῶν θεσμῶν τῆς ἐκκλησίας βασιλέως. Τὶ παράδοξον λοιπὸν ἐάν, ἐν τοιαύτῃ περιελθῶν ἀμηχανίᾳ, ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τὸν Θεό-

¹ Ἡ στέψις αὕτη ἐγένετο ἐν ἔτος μετὰ τὸν δεύτερον τοῦ Μιχαήλ γάμον. Muralt Chronographie Byzantine I, σελ. 411.

φιλον, πεισθέντα νὰ εικονισθῆ ἰσχυροτέραν μέρους τοῦ νομίσματος, καταλείπων τὸ ὄπισθεν εἰς τὸν πατέρα μετὰ τοῦ δευτέρου υἱοῦ.

Ἄλλ' ἔχομεν ἔνδειξιν ἄλλην ἔτι ἴσως ἰσχυροτέραν ὅτι ἡ Εὐφροσύνη ἔτεκεν υἱόν. Δύο χρονολογικοὶ μαρτυροῦσι ῥητῶς ὅτι, ἀποθανόντος τῷ 829 τοῦ Μιχαήλ Β', διεδέξατο τὴν ἀρχὴν ὁ Θεόφιλος μετὰ τῆς Εὐφροσύνης¹. Ἄδυνατον δὲ ἦτο νὰ συμβασιλεύσῃ αὐτὴ εἰὰν δὲν εἶχεν υἱὸν ἀνήλικον. Ὑπάρχοντος διαδόχου ἐνηλίκου, οὐδὲ ἡ γυνὴ αὐτῆς ἐκοινωνεῖ ποτὲ τῆς ἀρχῆς· παράδειγμα τοιοῦτον κανὲν δὲν ἐνθυμοῦμαι ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ· πολὺ δὲ ὀλιγώτερον εἰμποροῦμεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ Θεοφίλου μητρικῶς μὴ ἔχουσα τέκνα νὰ ἐπιτροπέυσῃ. Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν ὁ Θεόφιλος, μὴ θέλων νὰ παραγάγῃ ἑαυτῷ πράγματα πρὶν ἔτι ἀσφαλισθῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου, συνήνεσε νὰ ἐκτελεσθῆ τὸ προμνημονευθὲν συγκλητικὸν δόγμα, κατὰ τὸ ὅποιον, ἀποβιώσαντος τοῦ Μιχαήλ, ἔμελλε καὶ ἡ Εὐφροσύνη νὰ λάβῃ τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα μετὰ τῶν ἐγγόνων αὐτῆς. Ἡ δὲ προέβη τότε εἰς τὸν πολυθρύλητον τοῦ προγόνου γάμον εἴτε εἰλικρινῶς, εἴτε ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ βεβαίως μετὰ πολλῆς τῆς κομψότητος. Ἀθροίσασα εἰς τὴν βασιλεύουσαν τὰς ὠραιότερας τῆς Ἀνατολῆς παρθένους, συνεκρότησεν ἐξ αὐτῶν συγκλητικὸν εὐγλωττοτέραν τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἄλλης ἐκείνης τῶν πωγωνοφόρων ἀνδρῶν, καὶ προεδρεύσασα ὑπέβαλεν αὐτῇ τὸ ζήτημα, τίς θέλει ἀξιώθῃ τῆς τύχης τοῦ νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν λαμπρότερον τῆς τότε οἰκουμένης θρόνον. Αἱ κυρίαὶ προσεκληθήσασαν νὰ προτείνωσιν ὅσα ἐκάστη εἶχεν ἐπιχειρήματα κάλλους καὶ χάριτος, ἡ δὲ κρίσις ἀπέκειτο τῷ βασιλεῖ, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐκδηλώσῃ αὐτὴν προσφέρων χρυσοῦν μῆλον. Ὅλοι ἠξέεύτετε τί συνέβη. Ὁ Θεόφιλος ἀντιληφθεὶς τῆς τοιαύτης διαλεκτικῆς τέχνης, ἣτις ὑπολαμβάνεται ἰσχυροτέρα πάσης ἄλλης, ἐταλαντεύθη ἐπὶ μικρὸν. Κατ' ἀρχὰς ἐπλησίασε πρὸς τὴν Εἰκασίαν, ἥς πάντες οἱ χρονολογικοὶ ἐξυμνοῦσι τὰ θέλητρα· καὶ θέλων, φαίνεται, νὰ πειραθῆ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς «διὰ γυναικὸς ἄρα, εἶπεν, ἔρρῦν τὰ φαῦλα.» Ἐὰν ἡ νέα αὐτῆ, ταραχθεῖσα καὶ ἐρυθρίασασα ἐσιώπα, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεόφιλος μεμφόμενος ἑαυτὸν διὰ τὸ ὅπως οὖν τραχὺ ἐκεῖνο ἐρώτημα, ἤθελε προσφέρει αὐτῇ τὸ μῆλον. Ἄλλ' ἡ Εἰκασία, ὅπως πολλὰ ἄλλα θυγατέρες τῆς Εὐας καὶ πολλοὶ γόνοι τοῦ Ἀδάμ, εἶχε τὸ δαιμόνιον τῆς προχείρου καὶ εὐφροῦς ἀπαντήσεως. Ὅθεν, παρακρούσασα ἀμέσως τὸ βέλος, ὑπεψιθύρυσεν· «ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρεῖττονα». Ὁ Θεόφιλος ἐστάθη ἔκπληκτος ἐπὶ μίαν στιγμὴν· ἀμέσως δ' ἔπειτα φοβηθεὶς τὴν δύναμιν τοῦ υπερβολικοῦ ἐκείνου πνεύματος, προεχώρησε μικρὸν καὶ ἔτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τὴν αἰδημονεστέραν Θεοδώραν².

¹ Γεωργίος Μοναχὸς (σελ. 789) καὶ Συμεὼν Μάγιστρος (σελ. 624). Ἀμφότεροι λέγουσι τὴν Εὐφροσύνην μ η τ ε ρ α τοῦ Θεοφίλου. Ἄλλ' ἔστω καὶ τοῦτο μίαν τῶν μυρίων ἀποδείξεων τοῦ πόσον ὀλίγον ἀκριβεῖς ἦσαν οἱ χρονολογικοὶ περὶ τὴν ἐκθεσίαν τῶν πραγμάτων.

² Συμεὼν μαγίστρος σελ. 624—625. Γεωργίου μοναχοῦ σελ. 789—790. Λέοντος γραμματικοῦ σ. 213. Ἐφραιμίου σ. 2311 καὶ ἐπ.

Ἄλλ' αἱ φιλοφρονήσεις αὗται τῆς μητρικῆς δὲν ἔσωσαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς πεπρωμένης καταστροφῆς. Ὅπισθεν τῆς Εὐφροσύνης ἐγρηγόρει ἀκοίμητος ἡ ἐπιβουλὴ τῶν ἀνδρῶν οἵτινες δὲν ἀνεβίβασαν τὴν μοναχὴν ταύτην εἰς τὸν θρόνον ἵνα συζήσῃ ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ ἐχθίστου Θεοφίλου. Αἱ σκευωρίαὶ ἦσαν ἀδιάλειπτοι· ὁ Θεόφιλος ἐγίνωσκε τὰ πάντα· καὶ μετ' οὐ πολὺ αἰσθανόμενος ἤδη ἑαυτὸν ἱκανῶς ἰσχυρὸν ἐπάταξε τοὺς τε πολεμίους καὶ ἐκείνην ἣτις εἶτε ἐκοῦσα, εἶτε ἄκουσα, ἦτο τὸ κύριον αὐτῶν ὄπλον. Καὶ τοὺς μὲν κατέστησεν ἐκποδῶν, τὴν δὲ μητρικὴν ἀπέπεμψεν εἰς τὴν μονὴν, ἐν ἣ τὸ πρῶτον ἀπεκάρη¹. Ὑπάρχει δὲ τελευταία ἔνδειξις ὅτι τὴν τύχην αὐτῆς ταύτην συνεμερίσθη ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου. Κατὰ τὸν Γουλιέλμον τὸν Βιβλιοθηκᾶριον², οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοφίλου, Μιχαήλ καὶ Κωνσταντίνου, ἤρισαν περὶ τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ τοιαύτη ἔρις οὔτε συνέβη, οὔτε ἠδύνατο νὰ συμβῆ, ἀφοῦ ὁ τοῦ Θεοφίλου υἱὸς Κωνσταντίνου δὲν ὑπῆρχεν ἐν ταῖς οὔσιν ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Πρόδηλον ἄρα ὅτι ὁ Βιβλιοθηκᾶριος ἐσύγχυσε τὰ πρόσωπα, ὑπολαβὼν ὅτι ἡ ἔρις ἐγένετο μετὰ τοῦ Μιχαήλ καὶ Κωνσταντίνου, τῶν υἱῶν τοῦ Θεοφίλου, ἐνῷ ἀληθῶς συνέβη μετὰ τοῦ Θεοφίλου καὶ Κωνσταντίνου, τῶν υἱῶν τοῦ Μιχαήλ.

Ἀφικόμενος εἰς τὸ τέρμα τοῦ λόγου μου, ὑποπτεύω μήπως τινὲς τῶν ἀκροατῶν ἐρωτήσωσι, πρὸς τί ἡ τοσαύτη ζήτησις περὶ παιδὸς ὅστις οὐδὲ νὰ βασιλεύσῃ ἠξιώθη. Ἢ μήπως ὅμως πολλὰκις ἀναγινώσκοντες εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι ἄνθρωποι μικροὶ ἢ μεγάλοι, κινδυνεύσαντες νὰ πνιγῶσιν, ἀπηλλάγησαν τοῦ θανάτου ὑπὸ ἐπιδεδίωκτων, ὑπὸ τολμηρῶν κολυμβητῶν, δὲν παρακολουθοῦμεν μετὰ περιεργείας τὰς δραματικὰς ἐκείνας περιγραφάς; Ἢ διάσωσις τῶν ναυαγῶν τῆς ἱστορίας δὲν εἶναι, νομίζω, ὀλιγώτερον ἀξία προσοχῆς τῆς σωτηρίας τῶν θυμάτων τοῦ ρεύματος τῶν ποταμῶν ἢ τῆς ἐξηγηριωμένης θαλάσσης, μάλιστα ὅταν ἡ τύχη τῶν ναυαγῶν ἐκείνων συνδέεται μετὰ προσώπων καὶ πραγμάτων πολυειδῶς ἀξιωματικῶν.

Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ *

Ἡ ἑορτὴ τῶν τριῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου θεωρεῖται διακαίως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ ὡς ἑορτὴ τῶν σχολείων, δι' ἧ καὶ κατ' αὐ-

¹ Τῆς ἐκ προστάγματος τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου συνταχθείσης χρονολογίας, σελ. 84—86.

² Δουκαγγίου, Familiae Byzantinae, σελ. 133.

* Ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη κατ' ἐντολὴν τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου τῆ 30 Ἰανουαρίου τοῦ παρόντος ἔτους ἐν τῇ Μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ, τελοῦμένου μνημοσύνου ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων καθηγητῶν καὶ ἐδεργετῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

τὴν ὥρισθη νὰ τελῆται τὸ μνημόσυνον τῶν τοῦ Πανεπιστημίου εὐεργετῶν, διότι οἱ αἰοίδιμοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι ἤνωσαν ἐν ἑαυτοῖς ἐν τελειοτάτῃ ἀρμο- νίᾳ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐφ' ὧν ὡς ἐπὶ ἐδραιωτάτης βάσεως στηρίζεται παρ' ἅσασιν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἡ παιδεία, μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ οἱ σοφώτατοι διὰ τοῦτο τῶν πατέρων ἀνε- δείχθησαν. Ἐνεκα δὲ τῆς σοφίας τῶν ταύτης καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀρε- τῶν ἐκόσμησαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐλάμπρυναν αὐτήν, ἀναπτύξαντες καὶ ἐπιστημονικῶς διαμορφώσαντες τὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ, ὑπερασπί- σαντες τὴν ἀλήθειαν κατὰ τῆς πλάνης, καὶ ἐν γένει λαμπρῶς ποιμάναν- τες τὰς αὐτοῖς ἐμπιστευθείσας ἐκκλησίας, ἀριστα πρότυπα εὐαγγελικῶν ποι- μένων καταλιπόντες τοῖς ἐπιγενομένοις τὸν ἑαυτῶν βίον.

Τὸν βίον αὐτῶν τοῦτον θεωρῶ ἀρμόζον τῇ παρουσίᾳ ἑορτῇ νὰ παραστήσω ὑμῖν διὰ βραχέων, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπουσι τοῦτο τὰ στενὰ ἐκκλησιαστικοῦ λό- γου ὄρια. Δὲν προτίθεται νὰ ἐλθῶ κατ' ἀκρίβειαν καὶ λεπτομερῶς τὰς πρά- ξεις αὐτῶν, πρὸς ὃ ἔργον ἤθελεν ἐπιλείψει με ὁ χρόνος, ἀλλὰ διὰ γενικωτά- των μόνον γραμμῶν νὰ ὑποτυπώσω ὑμῖν ἔστω καὶ ἀμυδρὰν εἰκόνα ἐκάστου αὐτῶν, ὅπως ἀναζωπυρήσω ἔτι μᾶλλον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην ὑμῶν καὶ ἐξεγείρω ὑμᾶς πρὸς μίμησιν τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀρετῶν.

Πρῶτος κατὰ τὴν παραδεδεγμένην τάξιν ἔρχεται ὁ μέγας Βασιλεῖος, ὅστις ὠνομάσθη μέγας διὰ τὸ μέγα ἀξίωμα, ὅπερ ἔνεκα τῆς σοφίας του, τῶν ἀρετῶν του καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνων του ἀπέκτησεν ἐν τῇ ἐκκλη- σίᾳ. Ὁ μέγας Βασιλεῖος ἀπέβη τοιοῦτος καὶ ἔνεκεν τῶν φυσικῶν προτερη- μάτων τοῦ πνεύματός του καὶ διὰ τὴν ἐπιμεμελημένην ἀνατροφὴν, ἧς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἔτυχε, καὶ διὰ τὴν ἣν ἔλαβε τελείαν ἐκπαίδευσιν. Μητέρα ἔσχε τὴν Ἐμμέλειαν, θυγατέρα μάρτυρος, μίαν τῶν ἐναρετωτάτων καὶ χρηστοτάτων χριστιανῶν γυναικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, αἵτινες εἶχον ἐκπλήξει τὸν Λιβάνιον καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ κρᾶξῃ ποτὲ πρὸς τοὺς ἐθνι- κούς: «Ἴδετε ὁποίας γυναῖκας ἔχουσιν οἱ χριστιανοί!» Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὁπό- σην ἐπιρροὴν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ ἀγαθὴ μήτηρ ἐπὶ τῶν τέκνων της. Ἡ μή- τηρ εἶναι ὁ πρῶτιστος καὶ ἀριστος τοῦ ἀνθρώπου παιδαγωγός. Καὶ ὀλόκλη- ρος δὲ ὁ οἶκος τοῦ Βασιλείου ἦτο οἶκος πνευματικός, διακεκριμένος ἐπὶ τῇ εὐσεβείᾳ αὐτοῦ. Δύο ἀδελφοὶ αὐτοῦ διέπρεψαν ὡς ἐπίσκοποι, ὁ μὲν Γρηγό- ριος γενόμενος Νύσσης καὶ διαφημισθεὶς ὡς εἷς τῶν ἐνδοξοτέρων ἐκκλησιαστι- κῶν πατέρων, ὁ δὲ Πέτρος προστάς τῆς ἐν Σεβαστείᾳ ἐκκλησίας. Καὶ ἡ θεία δὲ αὐτοῦ Μακρίνη, ἧτις ἐγένετο αὐτόπτης μάρτυς τῶν τελευταίων κατὰ τῆς ἐκκλησίας διωγμῶν καὶ τοῦ ὑπερανθρώπου θάρρους, ὅπερ κατ' αὐτοὺς οἱ χριστιανοὶ ἐπεδείξαντο, καὶ ἡ πρεσβυτέρα αὐτοῦ ἀδελφὴ Μακρίνη, ἡ μετὰ ταῦτα προστάσα κοινοβίου μοναζουσῶν, γυναῖκες ἀμφοτέραι ἐπ' ἀρετῇ δια-

θεβοημένοι, ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Βασιλείου κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν. Οὕτως ἀνατραφεὶς παρεδόθη μετὰ ταῦτα εἰς τοὺς ἀρίστους διδασκάλους ἐν Καισαρείᾳ πρὸς ἐκπαίδευσιν. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ἦλθε βραδύτερον πρῶτον μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τοὺς ἐκεῖ σο- φιστὰς καὶ ῥήτορας, ἐν οἷς ἐγνώρισε πιθανῶς καὶ τὸν Λιβάνιον, εἶτα δὲ εἰς τὰς αἰείποτε ἐπὶ παιδείᾳ κλειζόμενας Ἀθήνας, ἐν αἷς ἐδίδασκον τότε τὴν ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν πεφημισμένοι διδάσκαλοι ὁ Ἰμέριος καὶ ὁ Προκι- ρέσιος. Ἐνταῦθα συνέδεσεν ἀδιάρρηκτον καὶ ἐγκάρδιον φιλίαν μετὰ τοῦ ἐκ Καππαδοκίας Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, καὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα χάριν σπουδῶν διατρίβοντος, μεθ' οὗ εἶχε γνωρισθῆ ἤδη ἐν Καισαρείᾳ μαθητεύων. Οἱ δύο χριστιανοὶ νέοι σπουδασταὶ διεκρίνοντο ἐπὶ τε τῇ εἰς τὰς σπουδὰς αὐτῶν ἐπι- δόσει καὶ ἐπὶ τῷ ἀμέμπτῳ καὶ σωφρονεστάτῳ αὐτῶν βίῳ. Ἡ παρὰ τοῖς ἔ- θνικοῖς τότε βασιλεύουσα ἀκολασία καὶ ἀκοσμία ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ζῶσι μακρὰν τῆς μεγάλης τύρβης τῆς πόλεως, καὶ καθὼς αὐτοὶ λέγουσι δύο μό- νον ὁδοὺς ἐγνώριζον, τὴν πρὸς τὴν σχολὴν καὶ τὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἐγένετο ὁ Βασίλειος κάτοχος τῆς θύραθεν παιδείας καὶ ἐτελειο- ποιήθη ἐν αὐτῇ, ἐπιστρέψας δὲ εἰς Καισάρειαν, ἀφοῦ ἐπὶ τινα χρόνον ἐπηγ- γέλθη ἐκεῖ τὸ τοῦ ῥήτορος ἔργον, εἰς ὃ ἐπεδίδοντο κατ' ἐκείνους τοὺς χρό- νους πάντες οἱ μέλλοντες νὰ διατρέξωσι πολιτικὸν στάδιον, ὑπὸ ἔρωτος πρὸς τὰ ἱερὰ γράμματα φλεγόμενος καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις, ἦλθεν εἰς Πόντον πλησίον τοῦ χωρίου, ὅπου ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μακρίνη ἔζη βίον ἀσκή- σεως μετὰ πολλῶν ἄλλων εὐσεβῶν γυναικῶν, ἐκεῖ δὲ ἀμέριμνος ἐπεδόθη μετὰ τινῶν ἄλλων ὁμοφρόνων καὶ τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου, ὅστις καὶ ἐν- ταῦθα ἠκολούθησε τὸν φίλον, εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαιοτέρων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων καὶ μάλιστα τοῦ μεγάλου Ἀριγένους, ὅστις τότε, μὴπω κατηγορηθεὶς παρὰ τινος, ἐφημίζετο, ὡς ὁ ἀριστος θεολόγος τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ δοκιμώτατος τῆς Γραφῆς ἐρμηνευτής. Οὕτω καὶ τῇ θεολογικῇ μαθήσει καταρτισθεὶς, χειροτο- νεῖται περὶ τὸ 364 πρεσβύτερος ἐν Καισαρείᾳ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου καὶ οὕτω κατάρχεται τοῦ πρακτικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σταδίου, ἐν ᾧ ἔμειλλε τοσοῦτον νὰ διαπρέψῃ.

Ἦδη ὡς πρεσβύτερος ἐφημίσθη ὁ Βασίλειος τοσοῦτον ταχέως, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος βλέπων ἑαυτὸν ἐπισκιαζόμενον ὑπὸ τῆς φήμης αὐτοῦ, ἤρξατο νὰ φθονῇ αὐτὸν καὶ νὰ διάκηται πρὸς αὐτὸν δυσμενῶς. Ταῦτα ἠνάγκασαν αὐ- τὸν ἐπὶ τινα χρόνον νὰ ἀναχωρήσῃ πάλιν εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτῷ ἔρημον. Ἄλλ' οἱ κίνδυνοι, οὓς διέτρεχε τότε ἡ ἐκκλησία, ἦσαν τηλικούτοι, ὥστε ἡ παρουσία τοῦ πεπαιδευμένου, χρηστοῦ καὶ δραστηρίου ἀνδρὸς ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαία ἐν Καισαρείᾳ. Τότε ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν ὁ ἀρειανισμὸς, ὅστις ζητῶν νὰ διαφωτίτῃ καὶ λογικῶς ἐρμηνεύσῃ τὸ περὶ Τριάδος δόγμα, κατήν- τησεν εἰς οἰκτρὰν διαστροφὴν αὐτοῦ, καὶ ἠπεῖλει νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν χρι-

στιανισμόν ἀπὸ τοῦ μονοθεϊσμοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν πολυθεϊαν, ὀνομαζῶν τὴν θεϊαν σοφίαν ἢ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κτίσμα, καὶ ὅμως θεωρῶν αὐτὸν ὡς Θεὸν, ᾧ ὀφείλετο λατρεία ὁποῖα καὶ τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ ἀληθινῷ Θεῷ. Οὕτω οἱ ἄρειανοὶ παρεδέχοντο δύο Θεοὺς, τὸν ἀληθινόν, τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, καὶ ψευδῆ τινα Θεόν, τὸν λόγον, ὅστις καὶ περ κτίσμα ὑψώθη εἰς τιμὰς θεότητος. Ταῖς παρακλήσεσι τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου τῆς Καισαρείας πειθόμενοι, καὶ ταῖς τοῦ φίλου αὐτοῦ Γρηγορίου προτροπαῖς ἐνδίδων, ἐπανῆλθεν ὁ Βασίλειος εἰς Καισαρείαν, ἐζήτησε χάριν τῆς ἐκκλησίας τὴν συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ ἀνέλαβε πάλιν τὴν πρώτην ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἐκτοτε ἦν ὁ Βασίλειος ὁ κυρίως κυβερνῶν τὴν ἐκκλησίαν, οὐ μόνον τῆς Καισαρείας, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς Καππαδοκίας. Ἐκτοτε δὲ ἐφημίσθη καθ' ἅπασαν τὴν ἐκκλησίαν διὰ τε τὴν περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν σπανίαν ἱκανότητα αὐτοῦ, ὡς πρὸς ἦν οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων πατέρων δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ αὐτῷ τὰ πρωτεῖα, καὶ διὰ τὴν θεολογικὴν πολυμαθεϊαν καὶ εὐγλωττίαν του. Ἐθαυμάσθη δὲ πρὸ πάντων ὁ ζῆλος αὐτοῦ καὶ ἡ εἰς τὸ καθήκον του ἀφοσίωσις ἰδίως κατὰ τὸν μακρὸν λιμὸν τοῦ 368, ὅτε ἐδείχθη ἀληθῆς πατὴρ τῶν πασχόντων.

Τῷ δὲ 370, ἀποθανόντος τοῦ Εὐσεβίου, προχειρίζεται ὁ Βασίλειος ἐπίσκοπος ἐν Καισαρείᾳ. Οὐδέποτε ὁ μητροπολιτικὸς θρόνος τῆς πόλεως ταύτης οὔτε πρὸ αὐτοῦ οὔτε μετ' αὐτὸν ἐκοσμήθη διὰ μεγαλειτέρου ἀνδρός. Ὡς μητροπολίτης Καισαρείας ἀνέδειξεν ὁ Βασίλειος πάσας τὰς ποιμαντορικὰς αὐτοῦ ἀρετάς. Ἡ ἐπιρροή του δὲν περιωρίζετο μόνον ἐπὶ τῆς Καισαρείας, ἀλλ' ἐξετείνετο ἐπὶ πάσας ἐν γένει τὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκκλησίας. Ἦτο ὁ πατριάρχης ἀπασῶν ἐκείνων τῶν χωρῶν. Ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, εὗρε τὴν καθόλου ἐκκλησίαν διηρημένην ἕνεκα τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ μελετιανοῦ σχίσματος. Οἱ ἄρειανοὶ καὶ ἡμιῤῥειανοὶ ἦσαν οἱ πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐπικρατοῦντες, οἱ δὲ ὀρθόδοξοὶ ἦσαν καὶ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀνίσχυροι. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια νικᾷ ἐπὶ τέλους καὶ θριαμβεῖ κατὰ παντὸς προσκόμματος. Ὁ Βασίλειος, ὁ φίλος αὐτοῦ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Νύσσης καὶ ὀλίγοι τινὲς ἄλλοι πρόμαχοι τῆς ὀρθοδοξίας ἠδυνήθησαν ἐντὸς ὀλίγου νὰ μεταβάλλωσι τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων, καὶ νὰ ἐπαναγάγωσι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ κράτος τῆς ἐν Νικαίᾳ θεσπισθείσης πίστεως. Ἀλλ' ὅπως καὶ ὁποῖους ἀγῶνας δὲν ὑπέστησαν ἕνεκα τούτου οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι ἄνδρες! Μόνον ἡ ἐξοχος σοφία των καὶ τὸ ἔκτακτον ἐν τοῖς κινδύνοις θάρρος καὶ ἡ καρτερία των ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ ἔργον τοῦτο. Ὅτε ὁ Οὐάλης μένεα πνέων κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπῆλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ πανταχοῦ ἠνάγκαζε τὰς ἐκκλησίας νὰ ἀρειανίζωσι, φθάσας εἰς Καισαρείαν, μόνον τὸν προμαχῶνα τοῦτον δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑπέστη φοβερωτέραν ἤτταν, διότι ὁ Βασίλειος ἔμεινεν ἀκαμπτος μέχρι τέλους καὶ ἐματῶσε πάσας τὰς τοῦ αυτοκράτορος

προσπαθείας. Μικρὸν πρὸ τοῦ αυτοκράτορος ἦλθε πρὸς αὐτὸν ὁ αυτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Μόδεστος, ὅστις ἐπειράθη δι' ὅλων τῶν μέσων, ἰδίως δὲ διὰ φοβερωτάτων ἀπειλῶν νὰ πτοήσῃ τὸν ἱερὸν ἄνδρα, ἀλλὰ μάτην. Βλέπων δὲ ὅτι οὐδὲν κατώρθου, ἀνέκραξεν ἐνώπιον αὐτοῦ· «Οὐδέποτε εἶδον τοσοῦτον τολμηρὸν ἐπίσκοπον,» εἰς ὃ ἀπήντησεν ἐκεῖνος· «φαίνεται ὅτι οὐδέποτε εἶδετε ἀληθῆ ἐπίσκοπον.» Ὁλόκληρον τὸν μεταξὺ αὐτῶν διάλογον, ὅστις δεικνύει τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου τὴν ψυχικὴν ἀνδρείαν, ἀξίαν τῶν ἀρχαίων μαρτύρων τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τῶν ἀνδρειοτέρων ἐν γένει ψυχῶν, ὧν μνημονεύει ἡ καθόλου ἱστορία, διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸν Βασίλειον λόγῳ του. «Διατί, παρετήρησεν ὁ Μόδεστος, τολμᾷς μόνος σὺ νὰ ἀντιστῆς τῷ ἰσχυρῷ αυτοκράτορι; Διατί ἀρνεῖσαι νὰ ἀκολουθήσῃς τὴν θρησκείαν τοῦ αυτοκράτορος, ἐνῷ πάντες ἤδη ἐνέδωκαν;» Ὁ Βασίλειος ἀπήντησεν· «Οὐδέποτε θὰ λατρεύσω κτίσμα τι.» Ὁργισθεὶς δὲ ὁ Μόδεστος εἶπε· «Πῶς δὲν φοβεῖσαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ;» Ὁ Βασίλειος· «Διατί νὰ φοβηθῶ αὐτήν; Τί δύναμαι νὰ πάθω;» — «Ἐν ἐκ τῶν πολλῶν, ἄτινα κεῖνται ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μου.» — «Καὶ τί εἶναι ταῦτα;» — «Ἐξορία, μαρτύρικα, θάνατος.» — «Εἶπέ μοι ἄλλο τι, παρατήρησεν ἀταράχως ὁ Βασίλειος, διότι ἐκ πάντων τούτων οὐδὲν φοβοῦμαι. Ἀρπαγὴν τῆς περιουσίας δὲν φοβεῖται ὁ μηδὲν ἔχων εἰμὴ ὀλίγα τινὰ παλαιὰ ἐνδύματα καὶ τινὰ βιβλία· ἐξορίαν δὲν γνωρίζω, διότι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶμαι ὡς παρεπιδημῶν ξένος· μαρτύρια δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τὸ ἀσθενὲς τοῦτο σῶμα, τὸ ὅσοτον δύναται ἢ πρώτη νὰ καταστρέψῃ προσβολή, ὃ δὲ θάνατος μὲ ἐνόησε μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πληροὶ πάσας τὰς εὐχὰς μου!» Ὁποία εὐγενὴς γενναιοψυχία! Ὁποῖον κάλλος ψυχικοῦ μεγαλείου! Ἡ γενναία αὕτη ἀντίστασις ἐξέπληξε καὶ αὐτὸν τὸν μετὰ ταῦτα ἐλθόντα αυτοκράτορα τοσοῦτον, ὥστε ἐνῷ ἐσκέπτετο νὰ ἐξορίτῃ αὐτὸν, ἀφῆκεν ἐπὶ τέλους ἐλεύθερον, οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔνα δείξῃ πόσον ἐτίμα καὶ τοι ἀντίπαλόν του τὸν ἄνδρα, πολλὰς ἐποιήσατο δωρεὰς τῇ τῶν Καισαρέων ἐκκλησίᾳ. Ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ σύνεσις τοῦ μεγάλου Βασιλείου, δι' ἧς κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ κατὰ μικρὸν τοὺς ἕνεκα τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συμβάντων διεστῶτας ὀρθοδόξους καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν εἰρήνην καὶ ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει ὀπαδῶν τῆς Νικαίας. Ἐπίσης δὲ ἔπεισε καὶ διὰ τῆς μετριοπαθείας του καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας καὶ θεολογικῆς αὐτοῦ πολυμαθείας πλείστους ἡμιῤῥειανοὺς ἐπισκόπους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς, καταλιπόντες τὰς πρώτας τάξεις των, νὰ συνταχθῶσι μετὰ τῶν ὀρθοδόξων, καὶ οὕτω ἐκράτυνε τοσοῦτον τὴν μερίδα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὥστε ἐπὶ τοῦ Γρατιανοῦ, καὶ μάλιστα ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Α' ἐγένετο τέλειος ὁ θρίαμβος τῆς ὀρθοδοξίας. Οἱ κάτοικοι τῆς Καισαρείας ἐλάτρευον αὐτὸν καὶ δικαίως· διότι ἦν ὁ πατὴρ πάντων, ἀποκτήσας διὰ τὸ φιλάγαθον αὐτοῦ καὶ αὐτῶν τῶν Ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων τὴν ἀγάπην, δι' ὃ καὶ ὑπὸ τούτων ἀκόμη ἐθρηνήθη κατὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο

ὁ προστάτης τῶν πτωχῶν καὶ ἀδυνάτων, ὑπὲρ ὧν οὐ μόνον προσήνεγκε πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ δύναμιν, ἀλλὰ προθύμως ἐδαπάνησε καὶ πᾶσαν τὴν τε ἰδίαν καὶ τὴν τῆς μητροπόλεως του πλουσίαν περιουσίαν. Τὸ περιφημότατον πτωχοκομεῖον τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν καὶ συντηρούμενον ἐν Καισαρείᾳ τὸ κατ' αὐτὸν Βασιλείας κληθέν. Ἐπί τινας λιμοῦ ἑκατοντάδας ὄλας πτωχῶν ἔτρεφε καθ' ἑκάστην ἐν τῇ τραπέζῃ του. Τίς δὲ διωκόμενος δὲν εὕρισκε παρ' αὐτῷ προστασίαν; Ἐπίσημός τις ἐν Καισαρείᾳ ἀνὴρ, σύνεδρος τοῦ ἐκεῖ δικαστηρίου, ἠθέλησέ ποτε νὰ βιάσῃ χήραν τινὰ γυναῖκα, ἵνα γίνῃ καὶ ἄκουσα σύζυγος αὐτοῦ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου ἢ ὑπάρχου Εὐσεβίου. Ἡ γυνὴ κατέφυγεν ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐπικαλουμένη τοῦ Βασιλείου τὴν προστασίαν. Ὁ ὑπαρχος ἐνόμισεν, ὅτι παρορῶν τὴν προστασίαν ταύτην, ἠδύνατο νὰ διατάξῃ τὴν διὰ τῆς βίας ἀπαγωγὴν τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀντίστασις τοῦ Βασιλείου ἐματαίωσε τὴν βιασιοπραγίαν. Οὐ μόνον δὲ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ἀδίκου καταδιώξεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπαρχος διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐκ τοῦ στασιασάντος κατ' αὐτοῦ λαοῦ, καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ χάριν τοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ παρεμβάντος ἐπισκόπου. Τοιαύτη ἦτο ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν Καισαρείᾳ.

Ὁ μέγας Βασίλειος μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν καλλιτέραν διαρρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἐκάνονισε τὸν βίον τῶν μοναχῶν, τὰ δὲ ἀσκητικὰ αὐτοῦ συγγράμματα ὑπῆρξαν πάντοτε ὁ ἀριστος ὁδηγὸς τῶν τὸν βίον τοῦτον ἀσπαζομένων. Προϋνόησε δὲ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ὅπως μαρτυροῦσιν αἱ κανονικαὶ αὐτοῦ ἐπιστολαί, αἵτινες μετὰ ταῦτα ἀπέκτησαν κῦρος ἐκκλησιαστικοῦ νόμου. Διέταξε δὲ κάλλιον καὶ τὰ τῆς λειτουργίας, ἡ νέα δὲ αὕτη τάξις σώζεται ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ὀνομαζομένη λειτουργίᾳ.

Τὴν ἑκτακτον δὲ σοφίαν τοῦ ἀνδρὸς δεικνύουσι τὰ σωζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι ἐξηγήσεις ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ὁμιλίαι διάφοροι, ἰδίως κατὰ τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αἰρετικῶν. Πάντες οἱ περὶ αὐτοῦ γράψαντες εἶναι πλήρεις ἐπαίνων πρὸς αὐτόν. Ὀλίγιστοι ἐκ τῶν πατέρων εἶχον τὴν κλασικὴν παιδείαν τοῦ Βασιλείου, ἢν συνίστα θερμῶς τοῖς πᾶσι ὡς ἀναγκασιότατην πρὸς μόρφωσιν. Ὀλίγοι εἶχον ἐμβαθύνει τοσοῦτον εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Γραφῆς καὶ ἐθεολόγησαν τοσοῦτον ἐπιτυχῶς, ὅπως αὐτός. Ὀλίγοι ἔγραψαν τοσοῦτον γλαφυρῶς τὸν ἑλληνα λόγον, ὡς ἐκεῖνος. Οὕτω κρίνουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ ὁ Φώτιος καὶ ὁ Ἐρασμος καὶ ὁ Φενελὼν καὶ πάντες ἐν γένει οἱ βιογράφοι του.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Βασίλειος, ἀληθῶς μέγας. Ἐλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸν δεύτερον κατὰ τὴν τάξιν, τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον.

Ὁ Γρηγόριος ἐπεκλήθη θεολόγος, διότι καταπολεμῶν τοὺς ἀρειανούς, ἀνέπτυξε σπανίαν θεολογικὴν πολυμαθειαν, ἣτις ἐξέπληξε πάντας καὶ φίλους καὶ ἐχθρούς τῶν φρονημάτων του. Ναζιανζηνὸς δὲ λέγεται ἐκ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Ναζιανζοῦ, ἐν ἣ ἀνετράφη, καὶ ὅπου ἦτο ἐπίσκοπος ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Γρηγόριος καὶ οὗτος λεγόμενος. Εἶχε δὲ γεννηθῆ ἐν τινι πλησίον τῆς Ναζιανζοῦ κειμένῳ χωρίῳ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ ἀνήκοντι, Ἀριανζῶ δὲ καλουμένῳ. Καὶ τοῦ Γρηγορίου ἡ ἀνατροφή καὶ ἐκπαίδευσις ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε νὰ μορφώσῃ αὐτὸν οἷος ἐγένετο. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ Νόννα ἦτο γυνὴ εὐσεβεστάτη, καὶ τοσοῦτον καλῶς ἐστερεωμένη ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει, ὥστε καὶ τὸν ἀνδρα αὐτῆς, ἐπὶ τινα χρόνον ἀποπλανηθέντα εἰς τὴν τῶν ὑψισταρίων αἵρεσιν, αἵτινες ἐλάτρευον μὲν τὸν ἕνα καὶ ὕψιστον Θεόν, ἀλλὰ ἀναμιγνύοντες καὶ ζωροαστρικὰς ιδέας μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐτίμων τὸ πῦρ, ἐπανήγαγεν εἰς τοὺς τῆς ἐκκλησίας κόλπους. Τὸν υἱὸν αὐτῆς Γρηγόριον ἀφιέρωσεν ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας εἰς τὸν Θεόν, προορίσασα εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐν Ναζιανζῶ τυχὼν τῆς πρώτης παιδείσεως, ἐπεσκέφθη πρὸς τελειοτέραν μόρφωσιν πρῶτον μὲν τὴν Παλαιστίνην, εἶτα δὲ τὰς Ἀθήνας, ὅπου συνητήθη, ὡς εἶδομεν, μετὰ τοῦ φίλου του Βασιλείου. Ἐκεῖ οὐδὲν εἶδος μαθήσεως ὑπῆρχε, τὸ ὅποιον δὲν ἐσπούδασε· διότι ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν, τὴν γραμματικὴν, τὰ μαθηματικὰ, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μουσικὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἰατρικὴν, τοσοῦτον δὲ ἐπέδωκεν, ὥστε μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλείου παρὰ πολλῶν παρεκκαλεῖτο, μένων ἐν Ἀθήναις, νὰ διδάσκῃ δημοσίᾳ μαθήματα. Τοσοῦτον ἐγένετο κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπ' ὀλίγον καὶ αὐτὸς ἤσκησε τὸ τοῦ ῥήτορος ἔργον, διότι ἡ κλίσις αὐτοῦ, ἦν διὰ τῆς μητρικῆς ἀνατροφῆς εἶχε λάβει, εἴλκυεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον. Καταλιπὼν διὰ τοῦτο τὴν Ναζιανζὸν, ἦλθε πρὸς τὸν φίλον του Βασίλειον εἰς Πόντον, ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς ἐρήμου ἐπεδόθη, ὡς εἶδομεν, μετ' ἐκείνου εἰς τὴν μελέτην τῆς Γραφῆς καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ οὕτω συνεπλήρωσε καὶ αὐτὸς τὴν μόρφωσίν του. Ἡ κλασικὴ παιδεία, ἡ φιλοσοφία, ἐχρησίμειυσε καὶ παρ' αὐτῷ, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ προγυμνάσῃ, ὅπως κατανοήσῃ ἔπειτα καλῶς τὰ ὑψηλὰ περὶ Θεοῦ ζητήματα καὶ θεολογήσῃ ἐν γένει ὑγιᾶς καὶ μετ' ἐπιτυχίας. Τὴν ὁδὸν ταύτην πρέπει καὶ νῦν πάντες νὰ βαδίζωσιν οἱ ἐπιέμενοι νὰ σπουδάσωσιν εὐδοκίμως τὴν ἱεράν τῆς Θεολογίας ἐπιστήμην, λίαν δὲ ὀρθῶς ἠδύνατο νὰ ἐπιγραφῆ ἐπὶ τῆς εἰσόδου πασῶν τῶν θεολογικῶν σχολῶν τὸ «Μηδεὶς ἀφιλοσόφητος εἰσίτω!»

Ἀπὸ τοῦ ἐρημικοῦ του μελετητηρίου ἠναγκάσθη ὁ Γρηγόριος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ναζιανζὸν, ὅτε ὁ πατὴρ του ἀποπλανηθεὶς εἶχε πεισθῆ νὰ ὑπογράψῃ ἡμιαιρετικὸν τι σύμβολον, ὅπερ γεγονὸς κατετάραξε μεγάλως τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ὁ υἱὸς ἐνεκα τῆς γνωστῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς ἐτίματο τοσοῦτον παρὰ τοῦ πατρὸς του, ὥστε εὐκόλως ἐπέισθη οὗτος παρ' αὐτοῦ δημοσίᾳ νὰ

ἀπιδοκιμάσῃ μὲν τὸ σύμβολον ἐκεῖνο, νὰ ἀποδεχθῇ δὲ ὀρθόδοξόν τι σύμβολον. Κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἄνευ τινὸς προειδοποιήσεως ἀφῆνης καὶ ὡς διὰ τῆς βίας χειροτονεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν πρεσβύτερον. Ὁ ἡμέτερος Γρηγόριος τὸ μὲν θεωρῶν μέγα τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, τὸ δὲ ἐκ μετριοφροσύνης νομίζων ἑαυτὸν οὐπὼ ἀξίως κατηρητισμένον καὶ ἑτοιμον πρὸς αὐτό, ἐκπλαγεῖς ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἔφυγεν εἰς τὴν πεφιλημένην αὐτῷ ἔρημον. Τοιαύτη ἦτο ἡ μετριοφροσύνη τῶν σοφῶν ἐκείνων καὶ ἀληθῶς ἀγίων πατέρων. Ὅποια ἀντίθεσις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν πρὸς τὰ σήμερον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν γινόμενα! Καὶ πατὴρ καὶ ἐκκλησία θερμοτάταις παρακλήσεσιν ἐκάλουν αὐτὸν εἰς Ναζιανζόν. Ἐπανέρχεται λοιπὸν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἔκτοτε ἀνέλαβε μέγα μέρος τῶν ἀσχολιῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐπισκόπου. Ἦτο δὲ τότε ἡ ἐποχὴ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, ὅστις κακῶς ἀνατραφεὶς καὶ διὰ τῆς βίας ἐντολῇ τοῦ θεοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου ἐκπαίδευθεὶς, ὅπως γίνῃ κληρικὸς, ἵνα μὴ ἔχη ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἶχεν αισθανθῆ ἀπέχθειαν πρὸς τὴν αὐτῷ οὕτω ἐπιβαλλομένην θρησκείαν, καὶ παραδοθεὶς ὀλοφύχως εἰς τοὺς τότε ἐχθροὺς τοῦ χριστιανισμοῦ ῥήτορας καὶ σοφιστὰς, εἶχε πεισθῆ παρ' αὐτῶν, ὅτι, ἐὰν ἤθελεν ἐπαναχθῆ εἰς τὴν ζωὴν ἡ ἀρχαία ἐθνικὴ θρησκεία, θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὸν κόσμον καὶ ἅπασα ἡ ἀκμὴ καὶ δόξα τῶν ἀρχαίων χρόνων, διὰ τοῦτο δὲ ἅμα γενόμενος αὐτοκράτωρ, φανερῶς κηρυχθεὶς κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, τοῦτον μὲν ἐπειράθη νὰ παραγκωνίσῃ, ζωογονήσῃ δὲ τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν. Ἐκ τῶν μᾶλλον δὲ ζηλωτῶν ὑπὲρ τῆς πραγματώσεως τῶν ιδεῶν του ἦτο καὶ ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ, ὅστις μετέβαλε πολλὰς τῶν ἐκεῖ ἐκκλησιῶν εἰς ναοὺς εἰδώλων, ἐν αἷς καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ναζιανζοῦ. Κατὰ τῶν οἰκτρῶν τούτων ἀποπλανήσεων τοῦ Ἰουλιανοῦ, αἵτινες ἠσχίμισαν τὴν ἄλλως πατρικὴν διοίκησιν τοῦ ἐκ φύσεως ἀγαθοῦ τούτου βασιλέως, ἀντίστη γενναίως ὁ Γρηγόριος, βραδύτερον δὲ ἔγραψε κατ' αὐτοῦ καὶ τοὺς γνωστοὺς στηλιτευτικοὺς λόγους. Ἡ φήμη του ἤδη ὡς πρεσβυτέρου εἶχεν ὑπερβῆ τὰ ὅρια τῆς Ναζιανζοῦ, καὶ ἡ ἐπιρροή του ἐξετείνετο καὶ εἰς ἄλλας πλησιοχώρους ἐκκλησίας. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ αὐτοῦ πολλαχοῦ ἡ ταρασσομένη τάξις ἐπανήρχετο. Δι' αὐτοῦ συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ ἐπισκόπου του Εὐσεβίου καὶ ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Βασίλειος.

Εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ὑψώθη ὁ Γρηγόριος μετ' ὀλίγον ὑπὸ Βασιλείου τοῦ μεγάλου, προχειρισθεὶς ἐπίσκοπος Σασίμων, μικρᾶς πόλεως, ἣν ἠμφισβήτησαν ἑαυτοῖς οἱ μητροπολίται Καισαρείας καὶ Τυάνων. Ἄλλ' ἡ ἐπιθυμία τοῦ Βασιλείου νὰ ἔχη πλησίον τοῦ ἐπισκόπου τὸν φίλον του δὲν ἐπληρώθη. Ἐχθρὸς ὢν τῶν ἐρίδων, προὔτιμησε πάραυτα νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀμφισβητούμενης ἐπισκοπῆς εἰς τὴν ἔρημον ἣ νὰ ἴηται τὸ ἀντικείμενον διενέξεων. Παρακληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν Ναζιανζηνῶν ἦλθεν ἀπὸ τῆς ἐρήμου εἰς Ναζιανζόν ὡς βοηθὸς ἐπίσκοπος ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅρον νὰ μὴ θεωρηθῇ διάδοχος

τοῦ πατρὸς του μετὰ τὸν θάνατον τούτου. Διότι ἀπαξ Σασίμων γενόμενος ἐπίσκοπος, δὲν ἤθελε νὰ γίνῃ ὀριστικῶς ἐπίσκοπος ἄλλης ἐκκλησίας, ἵνα μὴ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς παραβῇ κανόνας. Ἐν Ναζιανζῷ ἀντίστη τότε κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Οὐάλεντος πρὸς ἐξαιρεσίμους τῆς Ἀνατολῆς ὄλης. Εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲ τούτους, ὡς ἐρρήθη καὶ ἀνωτέρω, ὀφείλεται ὁ τῆς ὀρθόδοξου πίστεως θρίαμβος. Μετ' ὀλίγον ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς του, οἱ Ναζιανζινοὶ ἤθελον νὰ κρατήσωσιν αὐτὸν ὡς διάδοχόν του. Ἄλλ' ὁ ταπεινόφρων Γρηγόριος εἰς τὴν ἀπόφασίν του ἐμμένων, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν εἰς Σελεύκειαν, ἵνα οὕτως ἀναγκάσῃ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας νὰ ἐκλέξωσιν ἄλλον ὀριστικὸν Ναζιανζοῦ ἐπίσκοπον. Τοσοῦτον ἐνέμενον εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι ἄνδρες!

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐπὶ Γρατιανοῦ προσεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀναλάβῃ προσωρινῶς τὴν διοίκησιν μικρᾶς τινος ἐκκλησίας ὀρθοδόξων, ἣτις μόνη εἶχεν ὑπολειφθῆ εἰς τοὺς ὄπαδους τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, ἐνῶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τοῦ Οὐάλεντος κατεῖχοντο ὑπὸ ἀρειανῶν καὶ ἡμιαρειανῶν. Ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ, ἐξ ἧς ἔμελλε νὰ ἀναστῇ ἡ πανταχόθεν πολεμουμένη ὀρθόδοξία, καὶ ἦν διὰ τοῦτο εὐφυῶς ἐκκλησίαν τῆς ἀγίας Ἀναστασίας ἐκάλεσε, διέλαμψαν πάντα τὰ ἐξοχα καὶ μεγάλα τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς προτερήματα. Ἐκεῖ εἶπε τοὺς λαμπροὺς αὐτοῦ θεολογικοὺς λόγους κατὰ τῶν ἀρειανῶν, καὶ ἀπέκτησε τοσαύτην ὑπόληψιν ἐπὶ θεολογικῇ σοφίᾳ, ὥστε ἔκτοτε καὶ θεολόγος ἐκλήθη. Ἐκεῖ ἀνέπτυξε τὴν θαυμασίαν ἐκείνην εὐγλωττίαν καὶ πολυμαθειαν, ἣτις διαφημισθεῖσα ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν κατέστησε τὸν Γρηγόριον τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ πάντων. Ἐκεῖ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγίστων τῆς ἐκκλησίας φωστήρων. Διὰ τοῦτο πανταχόθεν καὶ ἐκ τῆς ἀνατολῆς καὶ ἐκ τῆς δύσεως ἤρχοντο νὰ ἴδωσι τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς θεολογικῆς σοφίας, τὸν ἐξοχώτατον ῥήτορα καὶ τὸν δοκιμώτατον τῆς Γραφῆς γνώστην καὶ ἐρμηνευτήν. Ὁ Εὐάγγελος ἐκ Πόντου, ὁ Ἰερώνυμος, διακεκριμένος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι θεολόγοι ἐπεσκέπτοντο τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα γνωρίσωσι τὸν μέγαν ἄνδρα. Ὁ Γρηγόριος ἐθαυμάζετο καὶ διὰ τὸ θάρρος, μεθ' οὗ ἐπάλασε μόνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ τότε κέντρῳ τούτῳ τῶν ἡμιαρειανῶν καὶ ἀρειανῶν πρὸς τοσοῦτους ἀντιπάλους, οἵτινες καὶ ὕβριζον αὐτὸν καὶ πολλὰκις ἠπειλοῦν νὰ κακώσωσιν. Εἰςδύσαντες μάλιστα ποτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν του, ἐτάραξαν τὴν λατρείαν τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ὀλίγου δεῖν ἐφόνευον τὸν ἀθλητὴν τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ὡς εἰ μὴ ἤρουν δὲ τὰ ἐκ τῶν ἐχθρῶν βέλη, εἶχε καὶ τοὺς ἐκ φθόνου ἀντιπράττοντας ἐκ τῶν οἰκείων τῆς πίστεως, οἵτινες μὴ ἔχοντες ἄλλο τι νὰ κατηγορήσωσιν αὐτοῦ, ἐλοιδοροῦν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀπλότητι τοῦ βίου καὶ τῇ πτωχείᾳ του! Πόσον οἱ μικροὶ ἄνθρωποι ἀδυνατοῦσι νὰ ἐκτιμῆσωσι τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν! Εἰς τῶν ἐχθρῶν του τούτων ἦτο καὶ Μάζιμος τις, ἄλλοτε εὐεργετηθεὶς ὑπ' αὐ-

τοῦ, ὅστις ἀγνωμονῶν πρὸς τὸν εὐεργέτην, κατώρθωσε νὰ χειροτονηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Πέτρου ὀριστικός ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἐκ τῶν οικειῶν ταῦτα βέλη ἐπλήγησαν τοσοῦτον τὴν εὐαίσθητον καρδίαν τοῦ Γρηγορίου, ὥστε ἠτοιμάζετο νὰ καταλίπῃ τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλ' ὁ αὐτὸν ἀγαπῶν καὶ θαυμάζων λαὸς ἐκδιώξας τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον, ἠνάγκασε τὸν Γρηγόριον νὰ ἐξακολουθήσῃ τοὺς ἀγῶνάς του ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Ἠγγικε δὲ ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐμελλον νὰ στεφθῶσι διὰ τελείου θριάμβου. Διότι Θεοδόσιος ὁ Α' μονοκράτωρ γενόμενος καὶ κατὰ τὸ 380 τὴν Κωνσταντινούπολιν καταλαβὼν, αὐτὸς ὀρθόδοξος ὢν, ἐκηρύχθη κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἡμικρειανῶν καὶ ὑπὲρ τῆς μερίδος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἡ δύναμις τῶν αὐτοκρατόρων τότε καὶ ἡ ἐπιρροή των ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἡ ἥττα τῶν ἀρειανῶν καὶ ἡμικρειανῶν, ἣτις εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ ἐσωτερικῶς συμπληρωθῆ διὰ τοῦ σοφοῦ κατ' αὐτῶν πολέμου τοῦ Γρηγορίου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Νύσσης Γρηγορίου καὶ ἄλλων, ἐμελλεν ἀναγκαιῶς νὰ ἐπέλθῃ τελεία καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐξωτερικῶς μετὰ τὴν φανεράν κατ' αὐτῶν ἀποδοκιμασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου. Ἀπασαὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως παραχωροῦνται τοῖς ὀρθοδόξοις, ὁ δὲ Γρηγόριος ἐν θριάμβῳ ὀδηγεῖται εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου ὁ λαὸς ζητεῖ ἐπιμόνωσ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ὀριστικῶς ἐπίσκοπον τῆς πρωτεύουσας τὸν Γρηγόριον. Ἀλλ' οὗτος καὶ πάλιν ἀντέστη. Ἐν τούτοις συγκροτεῖται ἡ Β' οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει (381), ἣτις ἐμελλε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θριάμβον τῆς ὀρθοδοξίας, ἐπικυροῦσα καὶ ἀναπτύσσουσα τὰ ἐν Νικαίᾳ θεοπισθέντα. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ καταλαμβάνει ὁ Ναζιανζηνὸς μίαν τῶν πρωτίστων θέσεων, ἐκλεχθεὶς καὶ πρόεδρος αὐτῆς, κηρύττεται δὲ ὑπ' αὐτῆς ἐκὼν ἄκων κανονικὸς ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὁμῶς καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δὲν ἔλλειψαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀνδρός, ἵνα γεννήσῃσι πράγματα αὐτῷ, ἰδίως κατηγοροῦντες, τὸ ὅτι ἀντικανονικῶς μετετέθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἥς τὸν περιβλεπτον θρόνον πολλοὶ αὐτῶν ἐπωφθαλμίω. Ὁ Γρηγόριος ἄκων ἀποδεξάμενος τὴν ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ἐνδίδων μάλλον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς συνόδου, δὲν ἠδύνατο, βλέπων τὰς ἀντιδράσεις ταύτας, νὰ μένῃ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ. Ὑπὲρ πάν ἄλλο ποθῶν τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας, δὲν ἐδίστασε νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς περιδόξου ἐπισκοπῆς, δεικνύων καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἦν δι' ὄλου τοῦ βίου του ἐπεδειξάτο μετριοφροσύνην καὶ μετριοπάθειαν. Ὁρατοὶ εἶναι οἱ λόγοι καὶ διδασκτικοί, δι' ὧν ἀνήγγειλεν ἐνώπιον τῶν ἐκπεπληγμένων ἐπισκόπων τὴν ἀκράδαντον ἀπόφασίν του νὰ ἀφήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. «Ἄνδρες, εἶπε, συμποιμένες τῆς ἱερᾶς ποιμένης Χριστοῦ, εἶναι αἰσχρὸν καὶ ἀνάρμοστον ὑμεῖς οἱ τοὺς ἄλλους τὴν εἰρήνην διδάσκοντες, νὰ ἐρίζητε πρὸς ἀλλήλους· πῶς δὲ δύνασθε νὰ πείσητε τοὺς ἄλλους νὰ ὁμονοῶσιν, ὅταν ὑμεῖς εἴσθε

ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους; Ἰκετεύω ὑμᾶς πρὸ τῆς Τριάδος αὐτῆς νὰ εἰρηνεύσητε καὶ νὰ διαθέσητε καλῶς τὰ πρὸς ἀλλήλους. Ἐὰν δὲ νομίζωμαι παρὰ τινων ἐγὼ ὡς αἴτιος τῆς διαστάσεως, δὲν εἶμαι ἀνώτερος τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ. Βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὁ κλύδων τῶν ταραχῶν θέλει παῦσει. Εἶμαι πρόθυμος νὰ πάθω ὅ,τι ἂν θέλητε. Ἄν καὶ ἀθῶον ὄντα, διὰ τὴν μεταξύ ὑμῶν ὁμόνοιαν, ἐξώσατέ με τοῦ θρόνου καὶ ἀπελάσατε τῆς πόλεως. Μόνον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς ὁ Ζαχαρίας λέγει, ἀγαπήσατε. Ἐρρωσθε, ἱεροὶ ποιμένες, καὶ μὴ λησμονήσητε τοὺς ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνάς μου». Τοσοῦτον πρόθυμοι ἦσαν τότε οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες νὰ θυσιάζωσι τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ κοινῆς τῆς ἐκκλησίας συμφέροντος! Ἴδου νέον δεῖγμα αὐταπαρνήσεως καὶ μετριοφροσύνης!

Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀπῆλθεν ὁ Γρηγόριος εἰς Ναζιανζὸν καὶ ἐκεῖθεν ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἀγαπητὴν αὐτῷ Ἀριανζὸν, ὅπου διήνησε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ πολυταράχου βίου του, ἀσχολούμενος εἰς τὸ συγγράφειν. Ἀλλὰ καὶ μακρὰν εὐρισκόμενος τῶν πραγμάτων, ἐμερίμνα περὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν ἐπιστολῶν του, ὧν πολλαὶ σώζονται μαρτύρια ζῶντα τῆς συνέσεως καὶ ποιμαντορικῆς ἀξίας αὐτοῦ. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐν γένει εἶναι πλήρη θεολογικῆς σοφίας. Οἱ λόγοι του, ἐξ ὧν διαπρεπέστεροι εἶναι οἱ θεολογικοί, ἐξέχουσι διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐπανθούσαν ποιητικὴν χροιάν, διὸ καὶ πολλὰ χωρία αὐτῶν ἐχρησίμευσαν τοῖς μετὰ ταῦτα ὑμνογράφοις ὡς βάσις τῶν ὕμνων των. Τὸ ὕφος αὐτοῦ παραβάλλεται πρὸς τὸ τοῦ Ἰσοκράτους. Τοσοῦτον εἶναι σύμμετρος καὶ ἀρμονικὸς παρ' αὐτῷ ὁ λόγος. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς του ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κριτικῶν ἡ σαφήνεια, ἡ χάρις καὶ ἡ συντομία. Ἀνήκει δὲ ὁ Γρηγόριος καὶ εἰς τοὺς ἀρίστους θρησκευτικοὺς ποιητὰς τῆς ἐποχῆς του, ἀκολουθῶν ἐν τοῖς ποιήμασί του ὡς πρότυπα τὸν Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην.

Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Γρηγόριος ἄξιός νὰ προσαγορευῆται ὁ κατ' ἐξοχὴν Θεολόγος. Ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου.

Ὁ Ἰωάννης ὠνομάσθη Χρυσόστομος ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, οἵτινες ἐθαύμασαν τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ, ἥς μαρτύριον ἔμειναν οἱ ἀθάνατοι λόγοι του. Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἔσχε μητέρα ἐξόχου ἀρετῆς, ὅπως καὶ οἱ δύο ἄλλοι μεγάλοι πατέρες, τὴν Ἀνθοῦσαν, γυναῖκα ἀνήκουσαν εἰς πλουσίαν οἰκονομίαν, ἣτις καὶ τοὶ μείνας νεαρῶτάτῃ χήρα, ἀπεφάσισεν ἐπίτηδες νὰ μὴ συνάψῃ νέον γάμον, ἵνα ἀφοσιωθῇ ὅλως εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτῆς. Τὰ πρῶτα λοιπὸν σπέρματα τῆς εὐσεβείας ἔλαβε παρ' αὐτῆς, καὶ τὴν πρώτην ἐν γένει παιδαγωγῆσιν. Εἶτα ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν ὑπὸ τὸν περίφημον Λιβάνιον, ὅστις τοσοῦτον ἔκτοτε ἐθαύμασε τὴν φυσικὴν αὐτοῦ εὐγλωττίαν, ὥστε κατὰ τὸν θάνατόν του ἐρωτώμενος τίνα καταλείπει διάδο-

χον αὐτοῦ, εἶπε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο· «Τὸν Ἰωάννην, εἰ μὴ τοῦτον χριστιανοὶ ἐσύλησαν». Θεολογικῶς δὲ ἐμορφώθη παρὰ δύο σοφῶν πρεσβυτέρων, ἐν Ἀντιοχείᾳ διδασκόντων καὶ ἰδίως τὰς Γραφὰς ἐξηγούντων, τοῦ Διοδώρου, τοῦ μετὰ ταῦτα Ταρσοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ Καρτερίου. Ἡ θεολογικὴ αὕτη τῆς Ἀντιοχείας σχολὴ ἐφημίσθη, διότι ἀποκρούουσα τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπικρατούσαν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν, καὶ τὴν ἱστορικὴν καὶ γραμματικὴν τὴν καὶ κριτικὴν καλουμένην ἐξήγησιν μεταχειριζομένη, ἀνέδειξε τοὺς ἀρίστους ἐρμηνευτὰς τῶν Γραφῶν. Ἐξ αὐτῆς ἐξῆλθεν Εὐσέβιος ὁ Ἐμίσης, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ, Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας, Θεοδώρητος ὁ Κύρου καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔξοχοι ἐρμηνευταί. Ἔτι δὲ σπουδάζων ὁ Χρυσόστομος ἀπήλαυε τοσαύτης ὑπολήψεως ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὥστε ἀποθανόντος τοῦ μητροπολίτου Μελετίου, καὶ τοι μῆπω εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου τεταγμένος καὶ νέος τὴν ἡλικίαν, ἐζητήθη παρὰ τοῦ λαοῦ ἵνα γίνῃ διάδοχος αὐτοῦ. Ἐκεῖνος δὲ ἐδέησε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐσπευσμένως ἀπὸ Ἀντιοχείας, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν διὰ τῆς βίας ἀνύψωσίν του εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο ἀξίωμα.

Τῷ 380 προῦχειρίσθη ὁ Χρυσόστομος διάκονος ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ, τῷ δὲ 386 πρεσβύτερος ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ἀναλαβὼν, ἐντολῇ τοῦ ἐπισκόπου, ὡς κύριον ἔργον τὸ κήρυγμα. Ἐκτοτε ἀνέπτυξε τὴν ῥητορικὴν ἐκείνην τέχνην, ἣν καὶ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ἐθαύμασαν. Πρὸ πάντων δὲ ἐδείχθη ἡ ποιμαντορικὴ αὐτοῦ ἱκανότης καὶ ἡ περὶ τὸν λόγον δύναμις ἐπὶ τινος στάσεως ἐν Ἀντιοχείᾳ ἕνεκα τῆς παρὰ τοῦ λαοῦ καταστροφῆς τῶν ἀνδριάντων τῶν βασιλέων, δι' ἣν ἠναγκάσθη ὁ Φλαβιανὸς νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐξιλεώσῃ τὸν εἰς ἄκρον ἐξωργισμένον καὶ τὴν πόλιν διὰ τῶν ἐσχάτων τιμωριῶν ἀπειλοῦντα αὐτοκράτορα Θεοδοσίον. Τότε μείνας ἀντὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐν Ἀντιοχείᾳ, διὰ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ, αἵτινες σώζονται καὶ ἐν αἷς διαλάμπει ἡ σύνεσις καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, κατάρθωσε νὰ ἡσυχάσῃ τὰ πνεύματα, νὰ ἐπαναφέρῃ πάλιν τὴν τάξιν, καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ θάρρος καὶ παρηγορήσῃ τὸν κατατεθορυβημένον λαόν.

Ἡ φήμη διεσάλπιζεν ἤδη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο οὐδόλως εἶναι παράδοξον, ὅτι ἀποθανόντος τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Νεκταρίου, πάντων τὰ βλέμματα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐστράφησαν ἐπὶ τὸν Χρυσόστομον. Τὸ φῶς ἔπρεπε νὰ τεθῇ ἐπὶ τὴν λυχνίαν. Ἡ ἀρετὴ, ἡ θεολογικὴ σοφία, ἡ εὐγλωττία του ἦτο πρόπον νὰ κοσμήσῃ τὸν πρῶτον θρόνον τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Πράγματι ὁ Ἀρκάδιος μεταπεμφάμενος αὐτὸν ἀπὸ Ἀντιοχείας ὑπὸ ἄλλο πρόσχημα, ἀνυψοῖ αὐτὸν ἀπὸ δόγματος ὁμοθύμου τοῦ τε λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου εἰς τὴν πρῶτην ταύτην ἀρχιεπισκοπὴν. Ταχέως δὲ ἐφάνη ἐνταῦθα ἄξιος τῶν προσδοκιῶν πάντων. Καὶ ὁ Χρυσόστομος ὑπῆρξε πρότυπον χριστιανοῦ ποιμένος, πραγματοποιήσας ἐν τῷ βίῳ του τὸ ἰδεῶδες τῆς ἱερωσύνης. Ἦτο ὅπως ἐννοεῖ ἡ Γραφὴ τὸν τέλειον ἀρχιερέα κατὰ τὸ τῷ ἀνθρώπῳ δυνατὸν, «ὁσίος, ἄκακος, ἀμίαντος,

κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν» (Ἐβρ. ζ', 26). Ὡς ἀρχιεπίσκοπος ἐπεδείξατο ἀνεξάντλητον δραστηριότητα, ἀπίστευτον δύναμιν πεποιθήσεως, σπανίαν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῶν γνωμῶν τῶν ἄλλων, στερεὰν θέλησιν καὶ ἐξαίρετον μετριοπάθειαν, πάσας δηλ. ἐκείνας τὰς ἀρετὰς, αἵτινες δύνανται νὰ ἀναδείξωσι μέγαν ἐκκλησιαστικὸν τινα ἄνδρα. Προϋνόησε περὶ τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου, ὃν ἤθελε καὶ τὰ ἦθη χρηστὸν καὶ παιδείαν κεκοσμημένον, ὅπως ἦναι ἄξιος τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς του. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ οἱ ὠραῖοι ἐκεῖνοι περὶ ἱερωσύνης λόγοι. Ἐλάμπρυνε δὲ καὶ ἐκόσμησεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ τὴν λατρείαν, νέαν εἰσαγαγὼν τάξιν ἐν αὐτῇ, ἣν ἔχομεν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ὀνομαζομένῃ λειτουργίᾳ, τῇ μετὰ ταῦτα εἰς ἅπασαν τὴν ἐκκλησίαν γενικευθείσῃ. Ἐσπούδασε δὲ πρὸς τούτοις διὰ παντός μέσου νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἀρειανούς, Ἀνομοίους, Ναβατιανούς καὶ ἄλλους αἰρετικούς μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ἐν γένει δὲ ἐπεμελεῖτο νὰ διατηρῇ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν. Δὲν ἐπελάθετο δὲ καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ φωτὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς μῆπω χριστιανισθέντας λαοὺς, ἰδίως τοὺς Γότθους καὶ τοὺς Πέρσας. Περὶ τῶν πτωχῶν ἐμερίμνα ὡς ἄλλος πατήρ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἐπαρκούντων τῶν ὑπαρχόντων πτωχοκομείων, τῇ φροντίδι αὐτοῦ ἰδρύθησαν καὶ νέα ἄλλα. Ἦτο ὁ προστάτης καθόλου τῶν ἀδυνάτων, μὴ διστάζων τὴν προστασίαν του ταύτην νὰ ἐνεργῇ καὶ ἀπέναντι αὐτῶν τῶν ἰσχυροτάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ προσώπων. Διὰ τοῦτο ὑπερησπίσθη κατὰ τοῦ εὐνοῦχου Εὐτροπίου μετὰ τοσοῦτου ζήλου τὸ τοῦ ἀσύλου δικαίωμα, οὗ τινος ἀπήλαυσαν τότε αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, ὅπως ἄλλοτε οἱ ἐθνικοὶ ναοὶ, καὶ τὸ ὅποῖον ἐκεῖνος ἤθελε νὰ καταργήσῃ, ἵνα ἐξασθενήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐν νεωτέρᾳ τινὶ εὐνομουμένῃ κοινωνίᾳ, ἐν ἣ ἤθελε λειτουργεῖ ἀδεκάστως καὶ μετ' εὐθύτητος ἡ δικαιοσύνη, θὰ ἦτο βεβαίως ἀνωμαλία τις καὶ πρόσκομμα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δικαίου. Ἀλλὰ ἐν τῇ βυζαντιακῇ κοινωνίᾳ, ἐν ἣ ἡ αὐθαίρεσις ἀπὸ τοῦ θρόνου μέχρι τοῦ τελευταίου ἄρχοντος ἐβασίλευεν, ἐν ἣ οἱ περὶ τὴν αὐλὴν κόλακες ἦσαν πανίσχυροι καὶ ἠδύναντο ἀτιμωρητεῖ τὰ πάντα νὰ τολμῶσιν, ἐν ἣ οἱ ἱερεῖς, οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ πλοῦσιοι ἀπέτελουν προνομιοῦχους τάξεις, ὁ δὲ λαὸς ἀφρῶρητος καὶ ἀπροστάτευτος ἦτο ἐγκαταλελειμμένος ἔρμαιον εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν, ἦτο σωτήριον τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι γνωστὸς ὁ θρίαμβος, ὃν ἐτέλεσεν ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ τοῦ δικαίου τούτου ἀγῶνι, τὸ ὅτι δηλ. αὐτὸς οὗτος ὁ Εὐτρόπιος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῆς αὐλῆς, καὶ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν τρομερὸν στασιαστὴν Γαϊανῶν στρατιωτῶν διωκόμενος, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ἣ ἐκήρυττεν ὁ Χρυσόστομος, ὅτε οὗτος εἶπεν τὸν περίφημον εἰς Εὐτρόπιον λόγον, ἐν ᾧ κατέδειξεν ἔνθεν μὲν τὸ μάταιον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ εὐμετάβλητον, ἐτέρωθεν δὲ τὸ τότε σωτήριον τοῦ δικαίου τοῦ ἀσύλου. Ἡ παρέμβασίς τοῦ Χρυσοστόμου προκινδυνεύσαντος ὑπὲρ

τοῦ Εὐτροπίου, ἔσωσε τότε τοῦτον. Τὴν αὐτὴν τόλμην ἐπεδείξατο ὁ Χρυσόστομος, ὅτε ὡς νέος Ἡλίας ἤλεγξε τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, ἥτις νέα Ἰεζάβελ ἤθελε νὰ ἀρπάσῃ τὸ κτῆμα Θεογνώστου τινός. Ἐν γένει οἱ ἐπίσκοποι τότε ἀνέλαβον πολλαχοῦ τὸ ἀζίωμα τῶν ἀρχαίων δημάρχων τῆς Ῥώμης, θεωρούμενοι ὡς οἱ φυσικοὶ κηδεμόνες καὶ προστάται τοῦ λαοῦ καὶ τῶν δυστυχῶν καὶ ἀδυνάτων καθόλου προσώπων. Τὸ αὐτὸ θάρρος ἐδείκνυεν ὁ Χρυσόστομος, καὶ ὅτε ἤλεγξε τὴν τότε βασιλεύουσαν ἀκολασίαν καὶ διαφθοράν, ὅπου καὶ ἂν παρετῆρει αὐτὴν, εἴτε παρὰ τοῖς τοῦ λαοῦ, εἴτε παρὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τῷ κλήρῳ, εἴτε παρὰ τοῖς μοναχοῖς, εἴτε παρὰ τοῖς ἀρχουσιν, εἴτε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βασιλεῦσι. Τὸ θάρρος τοῦτο ἦτο τὸ θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐμπνέει πάντοτε ἡ πεποίθησις, ὅτι ἀγωνίζεται τις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου. Κατὰ τὸ θάρρος τοῦτο καὶ τὴν παρρησίαν, μεθ' ἧς ἐλάλει, δύναται τις νὰ παραβάλλῃ τὸν Χρυσόστομον πρὸς τοὺς ἀρχαίους προφήτας, οἵτινες ἤλεγχον μετὰ κινδύνου καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς των καὶ βασιλεῖς καὶ λαὸν, ὡς αἱ παρεξετρέποντο εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἢ διεφθείροντο, πρὸς τοὺς ἀποστόλους, οἵτινες διωκόμενοι, ἐκήρυττον τὸν Χριστὸν, ἵνα «πειθαρχήσωσι Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. ε', 29), καὶ πρὸς τοὺς μάρτυρας τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἵτινες χαίροντες καὶ φαιδροὶ ἐβάδιζον εἰς τὸ μαρτύριον καὶ τὸν θάνατον, πεποιθότες ὅτι ἀγωνίζονται καὶ ἀποθνήσκουσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

Οὕτω θαρραλέως ἐκτελῶν τὸ καθήκον του, τί παράδοξον, ὅτι ὁ Χρυσόστομος εἶχεν ὅμοιον τὸ τέλος πρὸς τοὺς προφήτας, τοὺς ἀποστόλους, τοὺς μάρτυρας; Ὁ Χρυσόστομος ἀπέκτησε ταχέως ἕνεκα τῆς παρρησίας, μεθ' ἧς ἐλάλει, πολλοὺς ἐχθροὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν ἐλεγχόμενοι παρ' αὐτοῦ διὰ τὸν ἀκόλαστον αὐτῶν βίον, ἐκηρύχθησαν ἐναντίῳ αὐτοῦ. Οἱ αὐλικοὶ δυσμενῶς ἔφερον, ὅτι πολλὰ βέλη τοῦ ἐξόχου ῥήτορος ἀπετείνοντο κατὰ τῶν αἰθαιρσιῶν των. Αὐτὴ ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία δὲν ἠνείχετο τὸ ὅτι ὁ τολμηρὸς ἀνὴρ δὲν ἐδίσταζε καὶ αὐτῆς τὰς ἠθικὰς ἐλλείψεις νὰ ὑποδεικνύῃ. Περὶ τὴν Εὐδοξίαν λοιπὸν συσπειρωθέντες οἱ ἐχθροὶ του ἤρξαντο τοῦ κατ' αὐτοῦ πολέμου. Αἱ Ὠριγενικαὶ ἔριδες δίδουσιν αὐτοῖς τὸ πρόσχημα τοῦ κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς διωγμοῦ. Κατηγοροῦσι λοιπὸν αὐτὸν ψευδῶς, ὅτι ἐδέχθη εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μοναχοῦς τινὰς ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐλθόντας ὀπαδοῦς τοῦ Ὠριγένους, καθ' οὓς ὡς αἰρετικοῦ διὰ τινὰς ἑτεροδοξίας ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀπαντήσας εἶχε πρὸ μικροῦ φοβερὸν ἐγείρει πόλεμον ὁ Κύπριος Ἐπιφάνιος, καὶ καταδικάζουσιν αὐτὸν ἐν τινι πρὸς τὴν δρῦν λεγομένη συνόδῳ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως γενομένη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου, ἐχθρικῶς αὐτῷ διακειμένου ἀπ' ἀρχῆς, διότι οὗτος ἐπεθύμει ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, εἰς ἐξορίαν (404). Χαρακτηριστικώτατη διὰ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι καὶ ἡ εὐγλωττοτέρη

ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογία μία τῶν κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ συνόδῳ προσαχθεῖσων κατηγοριῶν. Κατηγορήθη δηλ. πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐπὶ τῷ ὅτι ἐνῶ ἦτο ἀρχιεπίσκοπος, ἔζη βίον λιτὸν καὶ πτωχὸν ὡς μοναχός! Ὅποια ἀποτύφλωσις! Ἡ εὐαγγελικὴ ἀπλότης τοῦ βίου, ἥτις πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ πάντας ὅσοι εἶναι μαθηταὶ ἐκείνου, ὅστις δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνη τὴν κεφαλὴν, καὶ ἦν διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ θαυμάσωσιν ἐν τῷ Χρυσοστόμῳ ὡς ἕνα τῶν λαμπροτάτων ἀδαμάντων τοῦ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ κεφαλὴν κοσμοῦντος διαδῆματος τῶν ἀρετῶν, ἐθεωρήθη ὑπ' αὐτῶν ὡς ἔγκλημα! Καὶ τότε μὲν στασιάζας ὁ λαὸς ὑπὲρ τοῦ Χρυσοστόμου, τὸν ὁποῖον δικαίως ἐλάτρευεν, ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα κατησχυμένον νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν εἰς ἐξορίαν ἀπαγόμενον. Ἀλλὰ βραδύτερον, νέας δοθείσης ἀφορμῆς ἔκ τινος λόγου αὐτοῦ, ὃν ἐθεώρησεν ἡ Εὐδοξία ὡς ὑπονοοῦντα αὐτὴν, κατώρθωσεν αὐτὴ νὰ ἐξορισθῇ ὁ ἱερὸς ἀνὴρ ὀριστικῶς εἰς Πόντον, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἕνεκα τῶν καθ' ὁδὸν κακώσεων ἐξαντληθεὶς, παρέδωκεν εἰς Κύριον τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυχὴν τῷ 407. Καὶ ἀπώλεσεν οὕτω ἡ ἐκκλησία τότε τὸν μέγιστον ἑαυτῆς διδάσκαλον, τὸν φαεινότατον αὐτῆς φωστῆρα. Καθὼς δὲ εἰς πολλοὺς ἄλλους ἀναξίως καταδιωχθέντας δικαίους συνέβη, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσοστόμου πικρὰν ἠσθάνθησαν μεταμέλειαν οἱ διώξαντες αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον ἀνεκομίσθη μετὰ μεγάλης πομπῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καθὼς ἔζησεν ὡς προφήτης, ἀπόστολος, μάρτυς, οὕτως καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ Χρυσόστομος θεωρεῖται δικαίως ὡς εἷς τῶν σοφωτέρων πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Τὰ συγγράμματά αὐτοῦ ἦσαν τοσαῦτα, ὥστε ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ, ὅ,τι ὁ Ἰερώνυμος περὶ τοῦ Ὠριγένους, ὅτι ἔγραψε τοσαῦτα, ὥστε ὀλόκληρος ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξήρκει πρὸς ἀνάγνωσιν αὐτῶν. Τὰ ἐξ αὐτῶν σωζόμενα εἰς ἡμᾶς εἶναι τρανὰ μαρτύρια τῆς ἐξόχου αὐτοῦ σοφίας. Τραφεῖς τῇ μελέτῃ τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, ἰδίως τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἐμορφώθη εἰς τῶν καλλιτέρων ἐλλήνων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του. Ἡ γλώσσά του εἶναι πυρώδης καὶ ἰσχυρὰ, ἡ δὲ φράσις του ἀπλῆ, σαφής, ζωηρὰ καὶ πλήρης χάριτος. Ὡς ἐξηγητῆς τῆς Γραφῆς, ἥς πάντα σχεδὸν τὰ βιβλία ἠρμήνευσε, ὑπῆρξεν ὁ δοκιμώτατος τῶν ἐλλήνων πατέρων δι' ἣν ἀκολουθεῖ γραμματικὴν ἢ ἱστορικὴν ἐρμηνείαν καὶ διὰ τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Ὡς ῥήτωρ δὲ δὲν ἔχει ἄλλον ἐφάμιλλον. Ἦτο ὁ Δημοσθένης τῶν χριστιανῶν, ὁ Βοσσοῦετος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἐν τοῖς λόγοις του δεικνύει τὴν θεολογικὴν πολυμαθειαν καὶ τὸ περὶ τὰς Γραφὰς ἐντριβές τοῦ Βοσσοῦετου, τὰς ψυχολογικὰς γνώσεις τοῦ Μασσιλῶνος καὶ τὴν περὶ τὰς σκέψεις λογικὴν ἀκρίθειαν τοῦ Βουρδαλοῦ. Ἦτο ἐν ἐνὶ λόγῳ ἄλλῳ ὡς χρυσοῦς τὸ στόμα.

Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Χρυσόστομος.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΓΙΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 29.*

Ἀντίγραφα πρῶτα, ἀντίγραφα ἀρχαῖα ἢ παλαιά, ἀντίγραφα καλὰ ἢ ἀγαθὰ, ἀντίγραφα ἀκριβῆ, ἀντίγραφα ἀξιόπιστα, κτλ.

Ἐὰν τὰντίγραφα εἶνε εὐθὺς μετελημμένα ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἢ ποιητῶν γεγραμμένων, καλοῦνται *πρῶτα*, ἐὰν δ' ὑπάρχη πολὺς χρόνος ἐξ οὗ παρεσκευάσθησαν, λέγονται *ἀρχαῖα ἢ παλαιά* καὶ παραβλητικῶς *παλαιότερα* καὶ ὑπερβολικῶς *παλαιότατα*. Ἐὰν τὰντίγραφα εἶνε μετ' ἐπίστασις καὶ ἐπιμελείας περιλοτεχνημένα, ὀνομάζονται *καλὰ ἢ ἀγαθὰ, ἀκριβῆ, κτλ.* Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοιαῦτα ἀξιῶνται πίστεως, γίνεται, ὡς εἰκός, χρῆσις καὶ τοῦ *ἀξιόπιστα ἀντίγραφα* καὶ κατὰ σύγκρισιν *ἀξιοπιστότερα* καὶ καθ' ὑπέρθεσιν *ἀξιοπιστότατα*.

Ἀντίγραφα πρῶτα. Γαλην. Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 980 «ἴσως οὖν ἢ ἐν τῷ γράφεσθαι τὸ πρῶτον ἀντίγραφον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Ἰπποκράτους παρελείφθη τι τοιοῦτον γεγραμμένον ἢ κτέ.». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 240 «τάχα μὲν ἀμαρτηθέντος εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου τῶν ἀντιγράφων ὑπὸ τοῦ πρώτου βιβλιογράφου, τάχα δὲ αὐτοῦ τοῦ Ἰπποκράτους παραλιπόντος». Σχολ. Ἄριστοφ. Σφ. 1282 «τὰ δὲ τοιαῦτα πολλάκις εἶπον ὅτι ὑπολαμβάνω ἐν τοῖς πρώτοις ἀντιγράφοις φθαρέντα ὅτι μὲν τοσαῦτα ἦν τὸν ἀριθμὸν γνωσθῆναι, οὐ μὴν τίνα».

Ἀντίγραφα παλαιά ἢ ἀρχαῖα, ἀντίγραφα παλαιότερα καὶ παλαιότατα. Γαλην. Τόμ. ΙΓ', σελ. 628 «ἀπάντων μὲν τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων τὴν γραφὴν ταύτην ἐχόντων, ἀπάντων δὲ τῶν ἐξηγησαμένων τὸ βιβλίον δεχομένων αὐτῆν». σελ. 738 «ταύτην γὰρ ἔχει τὴν γραφὴν τὰ τε παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων πάντα καὶ τὰ τῶν ἐξηγησαμένων ὑπομνήματα» (Πρβ. καὶ σελ. 192. 491. 746. 836). Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 973 «μὴ δηλώσαντες ὅτι τὰ παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων οὐκ ἔχει κτέ.». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 11 «οὔτε τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων οὔτε τῶν πρώτων (Γρ. πρώτων) ἐξηγησαμένων τὸ βιβλίον ἐπίσταμένων τὴν γραφὴν ταύτην» (Πρβ. καὶ σελ. 15). Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 62 «καὶ τὰ τε (Γρ. καὶ τὰ ΓΕ) παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων ἄλλην οὐκ ἔχει». Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 558 «τὰ μὲν παλαιότερα τῶν ἀντιγράφων τὴν

*Ἰδε σελ. 50.

ἀρχὴν τῶν προκειμένων (Γρ. *ΠΡΟΣκειμένων*) χαρακτήρων τοῖς ἀρρώστοις εἶχεν κτέ.». σελ. 806 «καὶ φασιν ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων εὐρίσκεισθαι καὶ μάλιστα τῶν παλαιότατων τὸ στοιχεῖον κτέ.». Ἐν Τόμ. ΙΓ', σελ. 468 ἀναγινώσκειται «ἄλλοι δὲ ἐν τοῖς πάλυ παλαιοῖς ἐδάφοις γεγράφθαι οὕτω φασί», ἀνθ' οὗ γραπτέον ἐδάφει ἢ μᾶλλον ἐδαφίσις. Πρβ. Σχολ. Πινδ. σελ. 117 Βοικκ. αὕτη ἢ ὠδὴ ἐν μὲν τοῖς ἐδαφίσις οὐκ ἦν, ἐν δὲ τοῖς Διδύμου ὑπομνήμασιν ἐλέγετο Πινδάρου».

Στράβ. σελ. 550 «καὶ ἡ μεταγραφὴ δὲ παρὰ τὴν τῶν ἀρχαίων ἀντιγράφων πίστιν καινοτομουμένη ἐπὶ τοσοῦτον σχεδιασμῷ ἔοικεν». Πρβ. καὶ σελ. 41 «τὴν μὲν οὖν γραφὴν οὐκ ἀνάγκη κινεῖν παλαιὰν οὖσαν».

Διογ. Λαέρτ. Θ', 113 «φασὶ δὲ καὶ Ἄρατον πυθέσθαι αὐτοῦ (τοῦ Τίμωνος) πῶς τὴν Ὀμήρου ποίησιν ἀσφαλῆ κτήσαιοτο, τὸν δὲ εἰπεῖν· εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι καὶ μὴ τοῖς ἡδη διωρθωμένοις».

Ἐριγέν. Τόμ. ΙΑ', σελ. 421 «εἰκός οὖν, ὡς τινες Ἑβραίων λέγουσι, τὰ ἀρχαῖα ἀντίγραφα ἐτέρως ἐσχηκέναι».

Πατέρ. Ἀποστολ. Τόμ. Β', σελ. 352, 18 ἐκδ. 1876 «εὐρίσκειται δὲ ἐν ἐτέροις ἀντιγράφοις παλαιότεροις οὖσιν οὕτως».

Εὐστάθ. σελ. 59, 36 «ἐν ἀντιγράφοις δηλονότι παλαιοῖς». σελ. 304, 26 «τὸ δὲ Ἀλείσιον ἐν μὲν τοῖς παλαιοῖς τῶν ἀντιγράφων διὰ διφθόγγου φέρεται», κτλ. (Ἰδε Λαρώχην *Hom. Textkr.* σελ. 157 καὶ *Hom. Unters.* σελ. 303).

Σχολ. Ἄριστοφ. σελ. 265, 37 «ἐν ἐνίοις δὲ Ἀχαιοῖς γέγραπται, καὶ τὰ παλαιότερα ἀντίγραφα οὕτως εἶχεν».

Σχολ. Ἰπποκρ. καὶ Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 66 «ἰστέον ὅτι τὰ παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων νοσήματα ἔχει». Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 73 καὶ σελ. 80.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται καὶ *βιβλίον παλαιόν*, κτλ., οἷον Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 25 «οὔτε βιβλίον τι παλαιὸν οὔτ' ἐξηγητῆς οἶδεν». Φώτ. Βιβλ. σελ. 89, 22 «εὔρον μέντοι γε ἐν τινι παλαιῷ βιβλίῳ τὴν αὐτὴν πραγματείαν οὐχὶ Στρωματεῖς μόνον ἐπιγραφομένην ἀλλ' ὀλοκλήρως οὕτως». Σχολ. Ἄριστοφ. σελ. 95, 3 «ἐν οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων βιβλίων εὔρηται». Σχολ. Δημοσθ. σελ. 442, 13 «ἐν δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις βιβλίοις εὐρίσκειται τὸ πρόσωπον», κτλ.

Ἀντίγραφα ἢ βιβλία καλὰ ἢ ἀγαθὰ, ἀντίγραφα κρείττω. Σχολ. Σοφοκλ. Τόμ. Α', σελ. 89 «ἐπιστῆσαι οὖν ἄξιον λαβόντας καλὸν ἀντίγραφον». Σχολ. Αἰσχύλ. σελ. 475, 30 «εὔρηται δὲ ἐν πολλοῖς καὶ καλοῖς βιβλίοις οὕτω». Εὐστάθ. σελ. 235, 3 «διπλάζεται τὸ Ρ παρὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἀντιγράφοις». σελ. 918, 55 «εὔρηται γὰρ ἐκεῖνο ἐν οὐκ ἀγαθοῖς ἀντιγράφοις γραφέν κτέ.». σελ. 1625, 45 «τὸ δὲ κείαντες διὰ διφθόγγου γράφουσι τὰ πολλὰ καὶ κρείττω τῶν ἀντιγράφων».

Ἀντίγραφα ἀκριβῆ, ἀντίγραφα ἀκριβέστερα καὶ ἀκριβέστατα. Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 200 «ταύτην δ' οἱ τε παλαιοὶ τῶν ἐξηγητῶν ἐπίστανται τὴν γραφὴν ἔν τε τοῖς ἀκριβεῖν ἀντιγράφοις εὐρίσκεται». Πρβ. καὶ σελ. 242 «ἐν τε τοῖς ἀκριβεῖ τῶν ΠΑΛΑΙΩΝ ἀντιγράφων εὐρισκομένην». Ἐν Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 602 ἀναγινώσκειται «τῶν ἀκριβέστερον ἀντιγράφων ἔχόντων τὴν Ε ἡμέραν» ἀντὶ τοῦ ἀκριβεστέρων καὶ ἐν Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 574 «γέγραπται δ' ἐν τοῖς ἀκριβεῖ τοῖς αὐτογράφοις κτέ.» ἀντὶ τοῦ ἀκριβεστέρων ἀντιγράφων.

Ἐπιγέν. Τόμ. Α', σελ. 185 «οὕτω γὰρ ἐν τοῖς ἀκριβεῖν ἀντιγράφοις εὐρομεν». Τόμ. ΙΕ', σελ. 192 «ὡς ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις εὐρομεν». σελ. 258 «ἐν δὲ τοῖς ἀκριβεστάτοις (ἀντιγράφοις) καὶ συμφωνοῦσι τοῖς Ἑβραϊκοῖς κτέ.»

Εὐσέβ. Εὐαγγ. Ἀποδ. Η', ε', 12 «ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς ἀκριβεῖν ἀντιγράφοις τῶν ἐβδομήκοντα τὸ σοῦ μετὰ ἀστερίσκου παραθέσεως πρόσκειται» (Πρβ. καὶ Ι', ε', 2). Ἴδε καὶ Οἰκονόμον περὶ τῶν Ο' Τόμ. Β', σελ. 878 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 86 καὶ 453 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 915.

Εὐστάθ. σελ. 444, 29 «τὸ δὲ κνίσσαν πολλὰ τῶν ἀκριβῶν ἀντιγράφων δι' ἐνός Σ γράφουσι ἐκτάσει τῆς παραληγούσης». σελ. 907, 53 «ὡς πολλὰ τῶν ἀκριβῶν ἀντιγράφων ἔχει». σελ. 1316, 41 «τὰ δὲ πλείω καὶ ἀκριβέστερα τῶν ἀντιγράφων κτέ.» σελ. 1731, 24 «φέρεται γὰρ καὶ τοιαύτη γραφὴ ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἀντιγράφων», κτλ. (Ἴδε Λαρώχην *Hom. Textkr.* σελ. 157 καὶ *Hom. Unters.* σελ. 303).

Ἀντίγραφα ἀξιόπιστα, ἀντίγραφα ἀξιόπιστότατα. Γαλην. Τόμ. ΙΓ', σελ. 810 «καίτοι κατὰ τινα τῶν ἀντιγράφων οὐκ ἀξιόπιστα Σ' εὐρον». Τόμ. ΙΕ', σελ. 422 «γεγραμμένης δὲ τῆς προκειμένης ῥήσεως καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἐν πολλοῖς τῶν ἀξιόπιστων ἀντιγράφων, κτέ.» Τόμ. ΙΣ', σελ. 765 «γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τοῖς πλείστοις καὶ ἀξιόπιστοις ἀντιγράφοις». Τόμ. Ζ', σελ. 896 «ἀλλ' ἐν τοῖς πλείστοις καὶ ἀξιόπιστοτάτοις τῶν ἀντιγράφων παραλείπεται» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΣ', σελ. 3 καὶ Τόμ. ΙΗ', ε', σελ. 631). Ἐν Τόμ. ΙΣ', σελ. 769 κεῖται «ἐγὼ μὲν οὖν τὰς ἐν τοῖς ΠΙΣΤΟΙΣ τῶν ἀντιγράφων ὁμολογουμένως γραφὰς ἐν τῇ προκειμένῃ ῥήσει διήλθον».

Ὡς δὲ λέγεται ἀντίγραφα ἀκριβέστερα, οὕτω καὶ ἀντίγραφα ὀρθότερα, οἷον Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Διονύσ. σελ. 292, 1 «διὸ καὶ γράφουσι τὰ τῶν ἀντιγράφων ὀρθότερα». Ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσειαν Σχολίαις σελ. 637, 15 ἀναγιώσκεται «ἐν τοῖς χαριεστέροις οὗτοι μόνον οἱ Β' ἀθετοῦνται» (Πρβ. σελ. 98, 19 καὶ τὴν σημείωσιν τοῦ Βουτμαννοῦ), παρὰ δὲ τῷ Ἐπιφανίῳ Τόμ. Β', σελ. 390, 10 φέρεται «πάντα δὲ τὰ ἀντίγραφα τὰ σῶα καὶ ἀληθῆ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἔχουσι πρώτην». Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ ἐν τοῖς εἰς

Σοφοκλέα Σχολίαις κείμενον Τόμ. Α', σελ. 60 «ἐν τοῖς ἀναγναιστέροις τῶν ἀντιγράφων γράφεται εὐσοίας χάριν, ὃ καὶ οἱ ὑπομνηματισάμενοι ἀξιοῦσιν».

§ 30

Ἀντίγραφα Ἀττικιστά.

Περίφημοι παρὰ τοῖς παλαιοῖς βιβλιογράφοι ἦσαν ὁ Καλλίνος καὶ ὁ Ἀττικὸς, ὡς διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ λέγοντος «ἵνα δὲ σοὶ δῶ αὐτὰ ἐκεῖνα κεκρικέναι, ὅσα ὁ Καλλίνος ἐς κάλλος ἢ ὁ αἰδιδίμος Ἀττικὸς σὺν ἐπιμελείᾳ τῇ πάσῃ γράψαιεν, κτέ.» καὶ «σὺ δ' οἶε συνήγορον κοινὸν καὶ μάρτυρα ἔσεσθαι σοὶ τὸν Ἀττικὸν καὶ Καλλῖνον τοὺς βιβλιογράφους;» (πρὸς τὸν Ἀπαίδ. 2 καὶ 24).

Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ παρεσκευασμένα ἀντίγραφα προσηγορεύοντο Ἀττικιστά (Πρβ. *Νερωσιανὸς χαρακτήρ, Γρηγοριανὸς κώδιξ*, κτλ.) καὶ πολλῆς, ὡς εἰκός, ἐτύγγανον τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς. Ποιεῖται δ' αὐτῶν μνηεῖον ὁ Ἀρποκρατίων γράφων σελ. 35, 11 «ἐν δὲ τοῖς Ἀττικιστάτοις διττὴ ἦν γραφὴ» καὶ σελ. 55, 6 «ἐν μέντοι τοῖς Ἀττικιστάτοις ἐγγεγραπτο ἄρπαξ» καὶ σελ. 108, 17 «ἐν μέντοι τοῖς Ἀττικιστάτοις διὰ τοῦ Η γράφεται» καὶ σελ. 158, 3 «ἡμεῖς μέντοι ἐν τοῖς Ἀττικιστάτοις διὰ τοῦ Τ θύτιον εὐρομεν γεγραμμένον» καὶ σελ. 211, 2 «μήποτε δὲ βέλτιον φέρεται ἐν τοῖς Ἀττικιστάτοις Ναυκρατικὰ». Παρατηρητέον δ' ὅτι δὲν ἐσώθη ἡ γραφὴ ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις ἀδιάφορος, ἀλλ' ἐν δυοῖς μὲν εἶνε ὀρθῶς γεγραμμένον Ἀττικιστάτοις, ἐν δυοῖς δὲ πλημμελῶς Ἀττικοῖς, ἐν ἐνὶ δὲ διττῇ φέρεται γραφὴ, Ἀττικιστάτοις καὶ Ἀττικισμοῖς. Τὴν πλημμελῶς ἔχουσαν ἀνάγνωσιν ἐπηνώρθωσε πρῶτος ὁ Ἐμιστεροῦσιος. Ἴδε Δοβραῖον *Φωτ. Λεξ.* σελ. 740. Πρβ. καὶ Διονόριον *Δημοσθ.* Τόμ. Α', σελ. III Ὁξων. Βοιμέλιον *Δημοσθ. Δημηγορ.* σελ. 286. Κόβητον *Συμμ. Κριτ.* σελ. 522, κλπ.

Οὐ μόνον δ' ἐν τοῖς τοῦ Ἀρποκρατίωνος μνημονεύονται τὰ Ἀττικιστά ἀντίγραφα ἀλλὰ καὶ ἐν κώδικι τοῦ Δημοσθένους ἔχοντι ἐν τέλει τοῦ λόγου τοῦ πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τὴν Φιλίππου προσγεγραμμένον τὸ «διωρθώθη πρὸς δύο Ἀττικιστά». Ἴδε Κόβητον *Var. Lect.* σελ. 94.

Οὐδαμῶς εὐλογον εὐρίσκομεν τὴν γνώμην τοῦ Βεργκίου δοξάζοντος (*Griech. Literaturges.* Τόμ. Α', σελ. 282) ὅτι οὐχὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ βιβλιογράφου ὀνομάσθησαν τὰ Ἀττικιστά ἀντίγραφα ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ κτήτορος, ὄντος, καθὰ εἰκάζει, Ἡράδου τοῦ Ἀττικοῦ.

Οὐχὶ περιττὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ δηλωθῇ τοῖς νεωτέροις ὅτι προπαροξύντως ὑπὸ τινῶν τὸ ὄνομα Ἀττικὸς ἐκφέρεται, οἷον Ἀττικος (Ἴδε Στούρτζιον *Opusc.* σελ. 28 καὶ Βοιμέλιον *Δημοσθ. Δημηγ.* σελ. 286). Ἐν τῇ Διδω-

τείφ εκδόσει τῶν Πλουτάρχου Παραλλήλων φέρεται οὐ μόνον «ἐν ταῖς πρὸς Ἀττικὸν ἐπιστολαῖς» (σελ. 1054, 32) ἀλλὰ καὶ «μετὰ μικρὸν ὄφθη Ἰούλιος Ἀττικός» (σελ. 1268, 45).

Ἐν ταῖς Κανόσι τοῦ Θεογνώστου ἀναγινώσκειται σελ. 59, 30 «Τὰ εἰς ΚΟΣ λήγοντα καθαρὸν βαρύτερον εἶτε κύρια εἶτε προσηγορικὰ μὴ κτητικῆς ἐννοίας ἐχόμενα διὰ τοῦ Ι γράφεται — Ἑλλάνικος, Φίλικος ὄνομα κύριον τὸ γὰρ κτητικὸν ὀξύνεται καὶ βραχὺ ἔχει τὸ Ι». Πρβ. Σχολ. Θεοκρ. σελ. 2, 12 «Φίλικος, Ὅμηρος ὁ νέος, τραγικός», κτλ. Ἴδε Γαισφόρδον Ἑραιοστ. Ἐγχειρ. Τόμ. Α', σελ. 57 καὶ Ναίκιον *Opusc.* Τόμ. Α', σελ. 43. Πρὸς τὸ Φίλικος δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ Χόρικος.

Ὁ Στούρτζιος (*Ellenar.* σελ. 37 καὶ *Opusc.* σελ. 27 κέξ.) νομίζων ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλάνικος οὐδὲν ἄλλο κυρίως εἶνε ἢ τὸ Ἑλληνικός (δωρ. Ἑλλανικός), ὅπερ κύριον καταστάν ἐτονίσθη ἐν τῇ προπαραληγούσῃ, μνημονεύει ὀνόματα κύρια εἰς ΙΚΟΣ ἐξ ἐθνικῶν γενόμενα τὸ Ὀλύμπικος καὶ τὸ Ἀττικός καὶ τὸ Ἰωνικός (ἐκ τοῦ Εὐναπίου σελ. 106 Βοισσ.) καὶ τὸ Ἀχαϊκός καὶ τὸ Ἑλλάδικος. Ἀλλὰ πλημμελής πάντως εἶνε ἡ γνώμη αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἑλλάνικος, ὅπερ εὐρίσκεται καὶ ἙλλάνΕἰκος ἐν ἐπιγραφαῖς γεγραμμένον, ὡς καὶ ΚαλλινΕἰκος, ἈνδρόνΕἰκος, κτλ. (Πρβ. καὶ Λοβέκκιον *Paral. leip.* σελ. 50).

Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ σελ. 582, 38 κεῖται «ἡ ἀπὸ τοῦ μέλι μελικός καὶ τροπῇ τοῦ Κ εἰς Χ καὶ ἀναδιβασμῷ τοῦ τόνου μέλιχος, ὡς Ὀλυμπικός Ὀλύμπιχος καὶ πατρικός πάτριχος, κτέ.». Περὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος Ὀλυμπικός ἐποιήσατο λόγον ὁ Βυττεμβάχιος *Πλουτ.* Ἡθικ. Τόμ. Ζ', σελ. 326. Ἀλλ' ὁ Σχαιφῆρος *Γρηγ. Κορ.* σελ. 292 ἀποφαίνεται ὅτι κάλλιον ἔχει ἡ γραφὴ Ὀλύμπικος. Τῷ Σχαιφῆρῳ συνεφώνησε καὶ ὁ Στούρτζιος *Opusc.* σελ. 26.

Ὁ Λέρσιος (*de Arist. Stud. Hom.* σελ. 275 καὶ 282 ἐκδ. 6') παρατίθεται ὀνόματα κύρια εἰς ΙΚΟΣ ἐξ ἐθνικῶν μὲν γενόμενα τὸ Ἀττικός καὶ τὸ Καρικός (Εὐσέβ. Ἑκκλ. Ἰστ. Γ', 12) καὶ τὸ Ἀχαϊκός καὶ τὸ Ὀλυμπικός καὶ τὸ Φαρικός, ἐξ ἄλλων δ' ἐπιθέτων τὸ Φιλιππικός καὶ τὸ Γενικός (Σουίδ.) καὶ τὸ Βασιλικός (Σουίδ. Εὐσέβ. Ἑκκλ. Ἰστ. Ε', 13) καὶ τὸ Ζωτικός (Εὐσέβ. Ἑκκλ. Ἰστ. Ε', 16. 18). Ὁ Λοβέκκιος (*Προλεγ.* σελ. 342) μνημονεύει καὶ τὸ Γραδικός καὶ τὸ Τυγικός (Πράξ. Ἀποστ. Κ', 4. πρὸς Ἐφεσ. Γ', 21) καὶ τὸ Σωτικός. Γράφει δὲ καὶ (σελ. 343) «Ad significationem quod attinet, Ὀλύμπιχος nihil differt ab Ὀλυμπικός et Ὀλύμπιος, idemque valent Μυστικός *Inscr.* 189. et Μυστιχίδης n. 151». Τὸ παρὰ Διοδώρῳ φερόμενον «ἐπαρχον ὄνομα Λωρικόν» (ΙΔ', ζ', 7) μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου εἰς τὸ Λωρικον (Πρβ. Λοβέκκιον *Προλεγ.* σελ. 342).

Ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Οὐδεσχήρου καὶ Φουκάρτου ἐκδομέναις Δελφικαῖς Ἐπιγραφαῖς σελ. 120, 154 φέρεται «ᾧ ὄνομα Κωμικός» καὶ «Κωμικός καὶ Ἰωνίς», κτλ., ἐν δ' Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένη ἐν τῷ περιοδικῷ

συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ε', σελ. 326 κεῖται «Θεωρικός Συνδρόμου Στειριεύς».

Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι καὶ τὸ *Μηδικὴ πῶα* ἄνευ τοῦ *πῶα* ἐκφερόμενον ἐτονίζετο ὑπὸ τινων ἐπὶ τῆς παραληγούσης, οἷον *Μηδικὴ ἢ μηδική*. Εὐστάθ. σελ. 1967, 27 καὶ *μηδικὴ* μὲν χόρτος, δ καὶ σημειῶσαι, *Μηδικὴ* δὲ ἢ *Περσικὴ*. Ἄρκάδ. π. Τόν. σελ. 107, 8 «Τὰ εἰς ΚΗ ὑπερδισύλλαβα παραληγόμενα τῷ Ι συνεσταλμένῳ παροξύνεται Ἑλικὴ κύριον, μυρική, Βαιτική χώρα, *μηδική*». Πρβ. καὶ Στέφ. Βυζ. σελ. 156, 10. σελ. 161, 15 καὶ σελ. 449, 15.

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΑΙ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ ΕΝ ΕΠΤΑΝΗΣΩ. 1

Ὅτε γράφοντες τὸν βίον τοῦ ἀειμνήστου Θ. Καρούσου, ἐδημοσιεύομεν² ὅτι, ἐν τῇ ΙΒ'. Βουλῇ τῶν Ἰονίων συνετάχθη μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Λιβαδά τοῖς ἐκ Ζακύνθου ρίζοσπασταῖς, ἐγκαταλείψας τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ Ζερβὸν καὶ Μομφερράτον, οἵτινες διὰ λόγους ἀγνώστους, ὑπεχώρουν ἤδη εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις, βελτιώσεις μετονομασθείσας, τὸν Ζερβὸν, λέγομεν, τὸν δικαίως ἕνα τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τοῦ ρίζοσπαστισμοῦ θεωρούμενον, ἐσκέφθημεν μὲν ὅτι αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ ἤθελον ἴσως δυσχεροῦσθαι τοὺς ἀξιότιμους κκ. Ζερβὸν καὶ Μομφερράτον, οὐδέποτε ὅμως ἠθέλομεν φαντασθῆναι, ὅτι ὁ κ. Μομφερράτος διὰ τοῦ *Παρνασοῦ*³ ἤθελεν ἐπιρρίψῃ καθ' ἡμῶν βαρεῖαν μομφὴν ὅτι «παρεμορφώσαμεν καὶ διεστρέψαμεν τὰ γεγονότα, ὡς ἂν κύριον σκοπὸν εἶχομεν μομφὴν πικρὰν κατὰ ζώντων προσώπων νὰ ἐκφέρωμεν» καὶ ὅτι ἴσως ἕνεκα μεροληπτικῶν λόγων ἠλλοιώσαμεν ἱστορικὰ γεγονότα».

Χάριν αὐτοῦ τοῦ *Παρνασοῦ*, ὃν, ἀγνοοῦμεν πῶς, ὁ κ. Μομφερράτος παριστᾷ συνυπεύθυνον τῶν ἡμετέρων λόγων, ἰδίως χάριν ἐξακριβώσεως ἱστορικοῦ γεγονότος, ἐν τέλει δὲ καὶ χάριν ἡμῶν αὐτῶν σπεύδομεν νὰ δημοσιεύσωμεν διὰ τοῦ αὐτοῦ *Παρνασοῦ* τὰ ἐξῆς.

Καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀποκρούομεν μετὰ λύπης καὶ ἀγανακτήσεως τὰς καθ' ἡμῶν ὑπονοίας τοῦ κ. Μομφερράτου, κηρύττοντες ὅτι ἐὰν ἐγράψαμεν ὡς ἐγράψαμεν, ἐποιήσαμεν τοῦτο ὅπως μόνον τὰς ἡμετέρας ἰδέας δηλώσωμεν. Τοὺς κκ. Ζερβὸν καὶ Μομφερράτον δὲν ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζωμεν οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως· ὥστε μεροληπτικοὶ λόγοι καὶ σκοπὸς μομφῆς πικρᾶς κατὰ ζώντων προσώπων δὲν ὑπῆρξαν τὰ ἐλατήρια τῆς ἡμετέρας γρα-

1 Λυπούμεθα μὴ δυνηθέντες πρότερον νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν διατριβὴν ταύτην. Πᾶς ἐνοεῖ, ὅποιας δυσκολίας ἀπαντήσαμεν περὶ τὴν εὑρεσιν τῶν ἀναγκαίων ἐγγράφων, ἐν μέσῳ Μονάχῳ διατρίβοντες καὶ εἰς ἐργασίας ἀσχολούμενοι, πᾶν ἄλλο ἢ εἰς τὴν ἐπτανησιακὴν ἱστορίαν ἀναφερομένης. Σ. Κ Π.

2 Ἐν *Παρνασοῦ* Α', 241.

3 Α', 647.

φίδος. Τοῦτο ἄλλως ἀπάδει καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον χαρακτήρα. Τοὺς κυρίους ἀείποτε ἐσεβάσθημεν δι' ὅσα χάριν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ὡς ρίζοσπάσται ὑπέστησαν· οὗτ' εἶναι δυνατόν νὰ λησμονήσῃ τις τὰ Κύθηρα καὶ τοὺς Ὀθωνοὺς, τὰς ἐξορίας καὶ στερήσεις ἃς ὑπέστησαν αὐτοὶ τε καὶ ἄλλοι ρίζοσπάσται. Ἄλλ' ἡ δικαία αὕτη τιμὴ δὲν δύναται νὰ μᾶς ἐπιβάλῃ ν' ἀποκρύψωμεν τὴν ἀλήθειαν γεγονότων τινῶν, συμβάντων περὶ τὰ τέλη τῆς ἀγγλικῆς ἐν Ἑπτανήσῳ προστασίας.

Ὅτι ἡ ἡμετέρα ἐκθεσις δὲν εἶναι δὰ καὶ τόσον πρωτόκουστος ὥστε ἀνὰ διεγείρῃ ἐκπληξίν εἰς πάντα ὅστις τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πράγματα ἐγνώρισεν ἰδίαις αἰσθήσεσιν» ἠδυνάμεθα σειρὰν ἐκτενῆ ἄρθρων ἐφημερίδων ἐπτανησιακῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ φέρωμεν εἰς ἀπόδειξιν. Ἄλλὰ ἐν μέσῃ Γερμανίᾳ στερούμενο. οὗτῶν, ἀκούμεθα εἰς τὸ ν' ἀντιγράψωμεν ὅσα ὁ ἱστοριογράφος κ. Π. Χιώτης ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐδημοσίευσεν πέρυσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰονίου Κράτους (σελ. 435). «Τὸ 1861 ἔληγεν ἡ ΙΑ'. Βουλὴ, καὶ ἐξελέχθη ἡ ΙΒ'. Αὕτη ἐπανάφερε τὸν Ζερβὸν καὶ Μομφερράτον καὶ ἄλλους Κεφαλλήνας ρίζοσπάστας καὶ τὸν Θ. Καροῦσον. Ὁ Ζερβὸς ἐξελέχθη πρόεδρος τῆς προτάσει τοῦ βουλευτοῦ Κουρῆ καὶ πρόεδρος τῆς Γερουσίας ὁ κόμισ Καροῦσος. Αὐτὸς κατὰ διαταγὴν ἀνωτέρων τοῦ ὑπουργείου ἀπέλυσε τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς Γερουσίας Κ. Ἄν. Δούσμανην, ὡς συνομάσαντα ἐπὶ τῆς καταψηφίσεως τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Γλάδστωνος καὶ ἀντικαθίστα αὐτὸν ὁ Π. Βράϊλας, ὁ εὐνοϊκώτατος τοῦ Γλάδστωνος καὶ ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμίσεων ἐκτεθεὶς εἰς τὰς κανονοβολὰς τῶν καταχθονίων μεταρρυθμιστῶν ἐν τῇ Βουλῇ. Ὁ Π. Βράϊλας, πολλὰκις ἀπεπειράθη νὰ εἰσάξῃ διὰ τῆς λέξεως βελτιώσεως, τύπους εὐνόμους κυβερνήσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διευθετοῦντας τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ ἐξομαλύνοντας τὰ κακῶς ἔχοντα . . . Ἡ Προστασία λοιπὸν ὅ,τι δὲν ἠδυνήθητ' ἀ ἐπιτύχῃ διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Γλάδστωνος, συνετέλει ἀνεπαισθήτως διὰ τῶν εἰσαγομένων βελτιώσεων. Καὶ τοῦτο ἤθελεν ἐνισχύσει ἡ πολιτικὴ τῆς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐθνικοτήτων, καθ' ἃς σκώλωψ ἦν ἡ Ἑπτανήσος. Ἄλλ' οἱ ρίζοσπάσται οὐδεμίαν βελτιώσιν ἢ τροπολογίαν κυβερνητικὴν παρεδέχοντο. Ταύτην ἐθεώρουν ὡς διακωλύουσαν τοὺς σκοποὺς των, ἐπιμένοντες δὲ εἰς τὸ σύστημα τῆς χειροτερεύσεως, ἤθελον ἢ κυβέρνησις νὰ παραλύηται, ἐκ τούτου ἤθελεν ἀναγκασθῆ ἢ προστασία ταχύτερον εἰς χειραφέτησιν τοῦ Ἰονίου . . . εἰς πᾶσαν τροπολογίαν τῶν θεσμῶν πρὸς εὐνομίαν κατεκράυγαζον οἱ ρίζοσπάσται ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τοὺς μὲν σπύδοντας καὶ προδιαθέτοντας αὐτὰ καταχθονίους καὶ προδότας ἀπεκήρυττον, τοὺς δὲ συνεργοὺς αὐτῶν ἐδακτυλοδείκνουν ὡς ἐχθροὺς τῆς Ἰονίου ἐλευθερίας. Διὰ ταῦτα ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ζερβὸς καὶ οἱ συμμορφούμενοι πρὸς τὰς βελτιώσεις βουλευταὶ ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τῆς ρίζοσπαστικῆς μερίδος ὡς ἐπιβουλεύοντες πατρίδα καὶ ἐθνικότητα. Ἀναφανδὸν διὰ τῶν Βουλευτηρίων καὶ διὰ τῶν ὀργάνων τῆς δημοσιογραφίας οἱ τὰς

βελτιώσεις ποθοῦντες καθυβρίζοντο ὡς καταχθόνιοι καὶ ὑποκριταὶ καὶ ἀπατεῶνες, ὑποκώφως συμφωνοῦντες μετὰ τοῦ ξένου πρὸς ὑποδούλων τῆς πατρίδος».

Ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι ὅσα ἐγράψαμεν δὲν εἶναι πρωτόκουστα γεννήματα τῆς φαντασίας ἡμῶν, ἀποδεικνύουσι δὲ καὶ τὴν πραγματικὴν τάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς ἐγκαινισθείσης ἐν τῷ ΙΒ'. Κοινοβουλίᾳ. Καὶ τὰς μὲν ὕβρεις κατὰ τῶν ἀποχωρισθέντων ρίζοσπαστῶν ἡμεῖς δὲν συμμεριζόμεθα, ὅτι ὅμως εἶχον ἀποχωρισθῆ αὐτῶν οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Τὶ συνέβαιεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν, αὐτοὶ μόνον γινώσκουσιν. Ἄλλοι δὲ ἄλλως ἐπεξήγουν τὴν μεταβολήν, οἱ μὲν ὡς ἀποτέλεσμα ἰσχυρᾶς ἐντυπώσεως, ἣν ἐπέφερον αὐτοῖς αἱ κακώσεις τῆς προτέρας ἐξορίας, οἱ δὲ ἀπέδιδον αὐτὴν εἰς λόγους μυστικωτέρας πολιτικῆς ἐχούσης σχέσιν πρὸς τὰ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ὀθωνος τελούμενα. Ταῦτα οὐ τοῦ παρόντος νὰ ἐρευνησωμεν· οὐχ ἤττον τὸ πρᾶγμα ὑπῆρχε.

Πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρων ὑπὸ τοῦ Χιώτη ἱστορουμένων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ κ. Η. Ζερβὸς ἄκρος καὶ ἀδιάλλακτος πρῶν ρίζοσπαστῆς δικαίως ἐθεωρήθη *κρύμναρ κρούων* καὶ εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ ἐρχόμενος, ἀφ' ὅτου ἐδέχθη τὴν θέσιν τοῦ προέδρου τῆς ΙΒ'. Βουλῆς. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ προέδρου κατὰ τὸ Ἰόνιον Σύνταγμα δὲν εἶχεν ἰσχὺν ἄνευ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Λόρδ μεγαλοῦ ἀρμοστοῦ τῆς προστατίδος δυνάμεως, ὅστις, ἐὰν δις ἤθελε δώσῃ τὸ *veio* εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλῃ δύο ὀνόματα ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὴν Βουλὴν, ἐξ ὧν *εἴρεπε* νὰ ἐκλεχθῆ εἷς, καὶ ἡ ἐκλογὴ αὕτη *ἄφειλε* νὰ ᾖ ὀριστικὴ. Ἄνηρ λοιπὸν, ὡς ὁ κ. Ζερβὸς, ὅστις διὰ τῆς δημοσιογραφίας εἶχεν ἀποπτύσῃ τὴν Προστασίαν, ἣν ἐχαρακτήριζεν ὡς καταπιεστικὴν καὶ τυραννικὴν, ὦφειλέ ποτε νὰ δεχθῆ θέσιν *ἀμέσως ἐξαρτωμένην* ἐκ τῆς Προστασίας; θέτουσαν αὐτὸν εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸν ἀρμοστήν; κατατάσσουσαν αὐτὸν μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Προστασίας; ὑποβάλλουσαν αὐτὸν εἰς τὸ σύνταγμα αὐτὸ ὁ τοσάκις κατέκρινεν; Ὁ κ. Μομφερράτος, ὅτε τῷ 1849 ἐξωρίζετο, ἤθελε δεχθῆ τοιαύτην θέσιν; Ὅτε δὲ ὁ Οὐάρδος εἰς τὸν κ. Ζερβὸν, εὐρισκόμενον ἐν ἐξορίᾳ, προέτεινεν ὅποιανδήποτε θέσιν ἀπὸ γερουσιαστοῦ μέχρι τοῦ δικαστοῦ τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παύσῃ ἀντιπολιτευόμενος τὴν Προστασίαν, πῶς οὗτος τότε ἀπέριψε τὸν συμβιβασμὸν;

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ κ. πρόεδρος τῷ 1862 προσεπῆλθε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀποδοχὴν ἐκείνην· αὕτη ὅμως εἰς τὸ δημόσιον οἰκτρὰν ἐντύπωσιν ἐπρόξενει, καὶ οἱ μὲν ἀπεπειῶντο νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς ἐκ τῆς ἐξορίας ἐλευσινότητος καὶ ἐνδείας εἰς τὴν περιήλθεν, ἄλλοι δὲ ἄλλα ἐβεβαίουν περὶ σχέσεων αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀποστατῶν ρίζοσπαστῶν, ὡς τοὺς ἀπεκάλουν, πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἄγγλον πρέσβυν, καὶ ἄλλοι ἄλλα. Καὶ τόσον μᾶλλον ἢ διαγωγὴ αὐτοῦ ἐφάνετο ἀκατανόητος, τῇ 20/4 Μαρτίου 1862

αναδεχομένου τὴν προεδρείαν τῆς IB'. Βουλῆς, καθόσον κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐδήλου τὴν ἀπὸ τῆς βουλευτικῆς θέσεως παραίτησίν του δι' ἐγγράφου πρὸς τὴν Βουλὴν, οὐ ἀποσπῶμεν τὴν ἐξῆς περίοδον. Ἄ'Εξελέχθην τέλος βουλευτῆς, ἦλθον ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου καὶ κατέλαβον τὴν θέσιν μου. Παρετήρησα εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο διάστημα καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα καὶ εἶδον ὅτι οὐδὲν ἠπατώμην εἰς ὅσα προῖδαζόμεν καὶ εἰς τινὰς προέλεγον. Ἡ ἐκ προοιμίου μικρὰ ἀνάσχεσις τοῦ παραπετάσματος διαφωτίζει ἀρκούντως πάντα νοήμονα καὶ εἰλικρινῶς φρονούντα πατριώτην καὶ ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν πορείαν των. Καὶ ἂν ἕτεροι ἀνώτεροι καὶ σοβαρώτεροι λόγοι δὲν ὑπῆρχον δι' ἓνα τίμιον καὶ ἐθνικὸν ἄνδρα, τσαῦτα ὑποστάντα καὶ διδαχθέντα ὑπὸ τῆς πολυστόνου πείρας, αὐτὴ μόνη ἢ ἤδη ἀποκαλυφθεῖσα πρόψις ἤθελε καταστήσῃ ἀσυμβίβαστον, ἀναξιοπρεπῆ καὶ οὐδὲν ἔμπροσθεν εἰς αὐτὸν τὴν περαιτέρω διαμονὴν του μὲ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδησεῶς των καὶ μὲ τὰ προηγούμενά των ὡς ἐπίσης καὶ μὲ τὴν τιμὴν, τὸ καλὸν ἐννοούμενον συμφέρον καὶ τὸ εἰλικρινῶς ἐπιδιωκόμενον μέγα μέλλον τοῦ ἔθνους του. Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων παραιτοῦμαι ἐκ τῆς βουλευτικῆς ἑδρας μου, ὅπως ἀνευ ἀναβολῆς, ἥτις οὐδὲν ἠθέλε κατισχύσει νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπόφασίν μου, διενεργηθῇ ὁ νόμος πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τῆς θέσεώς μου.» (Πρακτ. τῆς Δ' συνεδρ. τῆς IB'. Βουλῆς).

Ἀπέναντι τοῦ ἐγγράφου τούτου σιωπῶμεν, μὴ ἔχοντες τι πλέον νὰ προσθέσωμεν, ὅπως χαρακτηρίσωμεν τὴν διαγωγὴν τοῦ κ. Ζερβῶ.

Δὲν ἦτο περίεργον νὰ βλέπη τις ἑαυτὸν πρόεδρον τῆς Βουλῆς, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν πρόεδρος τῆς Γερουσίας ἦν ὁ Δ. Καροῦσος; ἐκεῖνος δηλ. ὁ Καροῦσος, ὃν αὐτὸς μέχρι τοῦδε ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ δικαίως ἐστιγματίσει; Δὲν ἦτο περίεργον νὰ βλέπη τις Ζεῖβὸν καὶ Καροῦσον καὶ Ἄρμωστὴν τῆς Προστασίας εἰς ἀμέσους σχέσεις; εἰς σχέσεις μάλιστα ὑποκειμένου εἰς ἀνώτερον; Δὲν ἦτο περίεργον ν' ἀκούῃ τις τὸν κ. Ζερβὸν ὁμνούντα τὸν ἐπίσημον ὄρκον, «ὀρκίζομαι νὰ σεβασθῶ καὶ διατηρήσω τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τῆς προστατίδος Ἀνάσσης, τὰ πηγάζοντα ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ὠρισμένων σχέσεων μεταξύ τῆς προστατίδος δυνάμεως καὶ τοῦ προστατευομένου κράτους;» Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πρὶν ἢ ὀρκισθῇ, ἀνεφέρετο εἰς τὴν δῆλωσιν, ἣν ἔκαμε δώσας τὸν ὄρκον ὡς βουλευτῆς. Ἄλλ' ἢ δῆλωσις ἐκείνη, ἐξελλοῦσα τοῦ στόματος ἐλευθέρου βουλευτοῦ, τῇ ἐλευθέρᾳ δηλώσει τοῦ λαοῦ κεκτημένου τὴν βουλευτικὴν ἑδραν, δὲν ἔσχε πλέον ἐξερχόμενη ἀπὸ τῆς ἑδρας τοῦ προέδρου, ἐφ' ἧς ἐπέβαλλε τὴν θέλησίν της ἢ Προστασία!

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης, ὁ κ. Ζερβὸς ἀνῆκεν εἰς τὸ κόμμα ἐκείνων, οὓς ἀπεκάλει ἄλλοτε *νευρόσπαστα* τῆς Προστασίας. Τὸ παράδειγμα δ' αὐτοῦ ἠκολούθει πιστὸς καὶ ὁ κ. Μομφερράτος. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λόγων μας, παραλείποντες πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις χάριν συντομίας, μεταφέρομεν ἐκ τῶν ἐπίσημων πρακτικῶν τὰς ἐξῆς περικοπὰς.

α Συνεδρίασις Ζ'. Μαρτίου 1862.— Ὁ κ. Παδοβᾶς εἶπε: Καθ' ὃ προτείνας καὶ ὑποστηρίξας τὴν πρότασιν, ὅτι ὁ Ἄρμωστὴς δὲν δικαιούται νὰ ἐκφωνῇ ἐναρκητήριους λόγους, διαδηλώ, ὅτι ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἀνεγνώρισεν, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι κυριαρχικὸν δικαίωμα τὸ ὅποιον ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ἀπλοῦν βουλευτικὸν ἔθιμον, ἐμμένω εἰς τὴν θέσιν μου, ἵνα μὴ εἴπη τις, ὅτι προτίθεμαι, ὡς ἠδυνάμην, διὰ τῆς ἀπουσίας μου, ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα εἰμὴ 22 μόνον παρόντες, νὰ παραλύσω τὰς ἐργασίας τῆς Βουλῆς». Ἐὰν ὁ κ. Ζερβὸς ἔμενε πιστὸς εἰς τὰς ιδέας του, ἤθελε μιμηθῇ τὸ παράδειγμα ἄλλων ριζοσπαστῶν καὶ δὲν ἤθελε μετὰσχῃ τῆς συνεδριάσεως ἀπαρτία δὲν ἤθελε γίνῃ, ὁ Ἄρμωστὴς δὲν ἤθελε ἀπαγγεῖλῃ τὸν λόγον του, καὶ ἡ Προστασία ἤθελε λάβῃ ἐν ῥάπισμα, ὅχι ἀδιάφορον.

Πολλάκις οἱ ριζοσπάσται ὅπως δώσωσι ψῆφον μὴ ἐμπιστοσύνης κατὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς, τῆς Γερουσίας, προέτεινον ἐλαττώσεις μισθῶν ἐπὶ τοῦ καταλόγου, ὃν αὐτὴ ἡ Γερουσία ὑπέβαλε τῇ Βουλῇ εἰς ἐπιψήφισιν. Ὁ κ. Πρόεδρος ὅμως καὶ ὁ κ. Μομφερράτος κατεψήφισαν τὰς προτάσεις. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ IA'. Συνεδρίασει τὴν πρότασιν τοῦ ριζοσπάστου Καραμαλίκη ὅπως ἐλαττωθῇ ὁ μισθὸς τοῦ γερουσιαστοῦ Κερκύρας εἰς 200 λίρας, τῶν δὲ ἐκ τῶν ἄλλων νήσων εἰς 250 λίρας, ὅλοι μὲν οἱ ριζοσπάσται τὴν ἐδέχθησαν, οἱ δὲ κκ. Ζ. καὶ Μ. τὴν κατεψήφισαν.— Ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ κ. Βερρυκίου (Θ'. Συνεδρ.) περὶ δημοσιεύσεως προσόψεως τῶν πρακτικῶν τῆς Βουλῆς, ἀποφαινόμενοι οἱ μὲν Λιβαδάς, Λομβάρδος κ.λ. καὶ, οἱ δὲ Μ. Ζ. κ.λ. ὄχι. Ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει ἡ πρότασις τοῦ αὐτοῦ ριζοσπάστου, νὰ σχηματισθῇ ἐπιτροπὴ, ἵνα συντάξῃ σχέδιον ἀπαντήσεως εἰς τὸ διάγγελμα τοῦ Ἄρμωστοῦ περὶ γλώσσης, γίνεται μὲν δεκτὸν ὑπὸ τῶν ριζοσπαστῶν, ὑπὸ δὲ τῶν κκ. Ζ. καὶ Μ. ἀπορρίπτεται.— Ἐν τῇ σ'. συνεδριάσει ἡ πρότασις τοῦ Λιβαδά περὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς γραμματείας τῆς Βουλῆς, νὰ περιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς των εἰς 18, ὑπ' ἐκείνων μὲν γίνεται δεκτὴ, ὑπὸ τούτων δὲ ἀπορρίπτεται.— Ἐπίσης ἡ πρότασις τοῦ κ. Λομβάρδου περὶ ἐνὸς πρωθυπαλλήλου ὑπὸ τούτων ἀπορρίπτεται.— Ὁμοίως ἢ ἐν τῇ IB'. Συνεδρίασει πρότασις τοῦ κ. Παδοβᾶ, ὅπως ἡ ἀντιπροσωπεία ἐκάστης νήσου ἐξετάσῃ τὰ οἰκεῖα μισθολόγια καὶ καθυποβάλλῃ τὴν ἐκθεσίν της εἰς τὴν Βουλὴν ὡς ἀπλᾶ σχέδια, ὑπὸ τούτων ἀπορρίπτεται.— Ἀπ' ἐναντίας ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ κ. Μαρίνου, ν' ἀναβληθῇ ἡ συζήτησις περὶ τῆς τῶν φρουρῶν διαμαρτυρήσεως τοῦ Παδοβᾶ κατὰ τῆς Προστασίας, τῶν ριζοσπαστῶν ἐπιμενόντων νὰ ἐξακολουθήσῃ, οἱ κύριοι οὗτοι ζητοῦσι τὴν ἀναβολὴν (Συνεδρ. Α'). Τοῦ δὲ συνόλου τῆς διαμαρτυρήσεως τέλος δεκτοῦ γενομένου κατὰ τὸ σχέδιον τῆς ἀντιπολιτεύσεως, μετίναντες λεκτικὰς προσθαφαιρέσεις, οἱ κκ. Ζ. καὶ Μ. μετὰ τῶν μεταρρυθμιστῶν καταψηφίζουσιν αὐτῆς. Διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ καταχωρήσωμεν ἐνταῦθα αὐτολεξεῖ τὴν διαμαρτυρήσιν, ἧς τὸ κείμενον ἀμιλλᾶται πρὸς ὅσα ἄλλοτε αὐτοὶ οἱ ἀποχωρήσαντες ριζοσπάσται κατὰ τῆς

Προστασίας, ἐξετόξευον. Ἐλθωμεν ἤδη καὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ΜΕ'. καὶ ΜΓ'. συνεδριάσεως. «Ὁ κ. Κοκκίνη καταθέτει τὴν ἐξῆς ἔγγραφον πρότασιν: Ἡ ΙΒ'. Βουλὴ ἐμμένουσα εἰς τὴν ἀπὸ 15/27 1859 διακήρυξιν τῆς ΙΑ'. Βουλῆς, καὶ τὰ ἐπελθόντα ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον σταθμισάσα ἐμβριθῶς καὶ ἐκτιμήσασα, ἀποφαίνεται, ν' ἀπευθυνθῇ παρὰστασις εἰς τὴν Α. Μ. τὴν προστατίδα Ἀνασσαν, μὲ προσφωνήματα πρὸς τὰς ὑψηλὰς εὐρωπαϊκὰς Δυναμείας τῆς Μ. Βρεττανίας, τῆς Ῥωσίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἵνα εὐδοκοῦσαι συμπράξωσι πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἀνωτέρω ἐν τῷ κυριαρχικῷ δικαιώματι τῆς Βουλῆς γενομένης διακηρύξεως. Ἀκολούθως καταθέτει σχέδιον παραστάσεως καὶ σχέδιον προσφωνημάτων Ἡ Βουλὴ τὴν τε πρότασιν καὶ τὰ σχέδια παραδέχεται. Ἄλλ' ὁ κ. Ζερβὸς διαμαρτύρεται λέγων ὅτι «ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίᾳ νὰ φέρῃ δῆλωσιν, καθ' ὅσον θεωρεῖ ἀκατάλληλον καὶ ὄλως καινοφανῆ τὸν τρόπον, δι' οὗ προσάγονται τοιαύτης φύσεως ἀντικείμενα, — ὅτι ἐὰν ἄλλοι ἐνδιαφέρονται περὶ τοιοῦτου ἀντικειμένου, ἐνδιαφέρεται καὶ αὐτὸς, ὑπὲρ οὗ ἐθυσιάσθη, — καὶ ὅτι ἐπομένως ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ τῷ κοινοποιηθῇ προλαβόντως οἰονδήποτε μέτρον οἱ βουλευταὶ προέθετο νὰ λάβωσιν ἐπὶ τούτου». Τὴν δὲ διαμαρτυρήσιν του διατυποῖ ἐν τῇ ἐξῆς συνεδριάσει ὡς ἀκολουθῶς: Διαδηλῶ ὅτι, μαρτυρήσας καὶ θυσιάσας τὰ πάντα ἕνεκα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀντικειμένου, δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἐκφρασθῶ, διότι τὸ ἄτομόν μου καὶ ἡ θέσις μου χορηγοῦσιν ἐκφραστικώτερον καὶ ζωηροτέραν σημασίαν, ἥτις εὐτυχῶς ὡς ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων δὲν παρήγαγε τὰ ὁποῖα ὄφειλε νὰ παράγῃ ἀποτελέσματα ὅτι μίᾳ τις τοῦλάχιστον ἀνακοπῇ ὄφειλετο (:) πρὸς ἐμὲ, πρὶν ἢ προσαχθῆ εἰς τὴν Βουλὴν ἢ πρότασις ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου ὅτι τὸ αἰφνίδιον καὶ ἡ ὥρα τῆς προσαγωγῆς αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ αὐτοσχέδιον καὶ ἐπιθετικόν, οὕτως εἶπεῖν, τῆς ἄνευ συζητήσεως παραδοχῆς τῆς, ἀφαιροῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς συνειδήσεως τῶν βουλευτῶν, ἀποδεικνύουσιν ὀλίγον ἐνδιαφέρον εἰς τὰ τιμαλφέστερα τῆς πατρίδος δικαιώματα . . . ὅτι ὁ τρόπος καθ' ὃν προτείνεται ἢ διεξαγωγὴ τοῦ ζητήματος, συνέπεια ἄλλως προὑπαρξάντων γεγονότων πάντων ἀλλοτρίων πρὸς ἐμὲ . . . εἶναι μίᾳ ἐπανάληψις, ἥτις ἀφεύκτως προκαλεῖ τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν ἐξαγομένων . . . ὅτι καὶ ἡ πρότασις καὶ ὁ τύπος τῆς ἐκτελέσεως εἶναι ὄλως ἀνοίκεια καὶ ἀναιρετικά τῆς φύσεως τοῦ ζητήματος καὶ τῆς ἐν δικαίῳ ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ἐπομένως ἀπάδοντα (:) ἀμφότερα πρὸς τὴν ἀνέκαθεν πορείαν μου, — ὅτι ὁ καιρὸς καὶ αἱ περιστάσεις οὐδόλως ἐπείγουν, οὔτε εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐνοϊκαὶ πρὸς ἐπιτεύξιν τοῦ ἐπιδιωχομένου σκοποῦ (!!) διότι σὺν τοῖς ἄλλοις οἱ ἰσχυροὶ δὲν μεταβάλλουν τόσον εὐκόλως καὶ ταχέως τὰς ἐπισήμως ἐκδηλωθείσας βουλήσεις των, οὔτε τὸ σημερινὸν πνεῦμα καὶ ἐντὸς τῆς Ἑπτανήσου εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐπεπεργήσῃ εὐμενῆ τινα μεταβολὴν πρὸς ἄμεσον ἐκπεραίωσιν τοῦ προκειμένου

θέματος Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων καὶ ἐτέρων, οὓς ἀποσιωπῶ, καὶ ἕνεκα ὧν μέχρι τοῦδε ἀναφορικῶς ἐξέφρασα ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου τούτου, ἀρνοῦμαι τὴν συγκατάθεσίν μου εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πρότασιν τοῦ ἐντίμου κ. Κοκκίνη καὶ εἰς τὰς προσαχθείσας παραστάσεις ἢ ἀναφοράς.» Τοιαύτη δῆλωσις, τίνος; τοῦ κ. Ζερβοῦ, τοῦ ἐκθύμου καὶ ἄκρου ποτε ρίζοσπάστου, διεγείρει τὴν δικαίαν ἐκπληξιν βουλευτῶν καὶ ἀκροατηρίου καὶ σφοδρὰς ἀγορεύσεις κατ' αὐτοῦ τῶν Λομβάρδου, Παδοβᾶ, Σέρβου, Βερρικίου καὶ Α. Βαλαωρίτου, ὅτις δίδει πέρας εἰς τὴν συζήτησιν διὰ τῶν ἐξῆς ἐμφαντικῶν ἐκφράσεων. Ἄφου ὁ ἐντίμος πρόεδρος ἐπιμένει εἰς ὅσα προηγουμένως διεδήλωσεν, ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὴν λύπην, ὑφ' ἧς καταπιέζομαι, βλέπων τὸν πρόεδρον τῆς ΙΒ'. Βουλῆς ὑπαγορεύοντα εἰς τοὺς ξένους τὴν ἀρηγικὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ἄνευ τῆς δηλώσεως ἐκείνης ἴσως δὲν ἠθελον καλῶς διατυπώσει.» Ἴδου καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μετὰ τοῦ κ. προέδρου συμμορφουμένων: Κουρῆς, Φωκᾶς, Χαριτάτος, Κασσιμάτης, Τσαρλαμπᾶς, Βέγιας, Βούλγαρης καὶ Πήλλικας».

Προβῶμεν ἔτι περαιτέρω.

Ἐπὶ τῆς συζητήσεως τοῦ σχεδίου τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν λόγον τοῦ Ἄρμωστοῦ ὁ πρόεδρος συστηματικῶς ἐπετίθετο κατὰ τῶν ρίζοσπαστῶν, καὶ πᾶσαι αἱ παρατηρήσεις καὶ μεταβολαί, αἱ παρ' αὐτοῦ προτεινόμεναι, τοιαύτην τάσιν εἶχον καθόλου. Ὡς πρὸς τὴν ἀπάντησιν ὁ Παδοβᾶς κατέθηκε δύο προτάσεις: α') ὡς πρὸς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα ὄχι μόνον νὰ ἐκδηλωσῇ βούλησιν, ἀλλὰ νὰ κἀμῃ μνεῖαν ὅτι θέλει ἐπιληφθῆ ἡ Βουλὴ, ἐν ἀρμοδίῳ χρόνῳ, τῶν νομίμων μέσων πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς: β') ἀρχὴ τῆς ὑλικῆς βελτιώσεως δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμος ἀπέναντι τῆς πορείας τῆς Προστασίας». Ὁ πρόεδρος καὶ εἰς ταῦτα σφοδρῶς ἀντιτίθεται μετὰ τῶν ὀλίγων ὁπαδῶν του. Ἐν τούτοις ὁ Α. Βαλαωρίτης προτείνει «νὰ μετατεθοῦν οἱ ἀφορῶντες τὸ ἐθνικὸν ζήτημα παράγραφοι τοῦ σχεδίου ὡς τελευταῖοι, καὶ οἱ ἀφορῶντες τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν ὡς πρῶτοι» (καὶ τοῦτο οὐχὶ ἄνευ λόγου ἀλλὰ σκοπίμως) ὁ δὲ πρόεδρος μετὰ τοῦ κ. Μομφερράτου καὶ μετὰ 12 ἄλλων καταψηφίζουσι τῆς προτάσεως, δεκτῆς γενομένης διὰ 22 ψήφων. Μετὰ τὴν ψηφοφορίαν ὁ Παδοβᾶς θέλει ν' ἀναπτύξῃ τὴν ἰδέαν του περὶ ἐσωτερικῆς βελτιώσεως, καὶ ἐνταῦθα ἀγῶν σφοδρὸς ἐγείρεται μεταξύ μεταρρυθμιστῶν καὶ προέδρου ἀφ' ἑνὸς καὶ ρίζοσπαστῶν ἀφ' ἑτέρου καὶ ἐν τέλει πάλιν οἱ κκ. Ζ. καὶ Μ. προτείνουσι καὶ ψηφίζουσι τὸ ἀπροχώρητον τῆς β'. προτάσεως τοῦ κ. Παδοβᾶ, διότι ἀντίκειται εἰς τὸν κανονισμόν» — ὅπερ ὁμως ἀπερρίφθη διὰ ψήφων 24 κατὰ 13. Ἀναπτύσσει τέλος ὁ Παδοβᾶς τὰς προτάσεις του, αἵτινες γίνονται δεκταὶ διὰ ψήφων 21 κατὰ 5, τῶν κκ. Ζ. καὶ Μ. μὴ ψηφισάντων, διατί; ἐρωτῶμεν. Ὁ Λομβάρδος ἀκολούθως ἀναγινώσκει ἔγγραφον τροπολογίαν εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἐπιτροπῆς: ὁ πρόεδρος ὁμως πάλιν ἀντιπροτείνει τὸ ἀπροχώρητον τῆς προτάσεως αὐτοῦ, ἢν ἀντιπρότασιν

ὅμως ἀπορρίπτει ἡ Βουλὴ διὰ ψήφων 22 κατὰ 13, τοῦ κ. Ζ. καὶ κ. Μ. μετὰ τῆς κυβερνητικῆς μειοψηφίας καταταχθέντων. (Ὅρα πρακτ. τῆς ΙΗ'. ΙΘ'. καὶ Κ'. Συνεδρ. τοῦ ΙΒ'. Κοινοβουλίου).

Τὰ ἐν τῇ ΚΑ'. Συνεδριάσει τῆς 20 Μαρτίου 1862, ἥς δὲν ἐδίστασεν ὁ κ. Μομφερράτος νὰ μνημονεύσῃ, οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύουσιν, ἢ ὅτι ἀποχωρισμένοι ἦδη, αὐτὸς καὶ ὁ κ. Ζ., τῶν ρίζοσπαστῶν, ἀνήκον εἰς τὴν μειοψηφίαν. «Ὁ κ. Μομφερράτος λέγει ὅτι προκειμένου περὶ σχεδίου ἀπαντήσεως, διάφοροι βουλευταὶ ἐσκέφθησαν καὶ συνέταξαν διαφόρους παραγράφους, ὅπως ἀντικατασταθῶσιν εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν σχέδιον τῆς ἐπιτροπῆς», ὑπογεγραμμένοι δὲ ἦσαν Ζερβὸς, Μομφερράτος, Κουρῆς, Λαύραγγας, Κασσιμάτης, Φίλιππος. Διεγείρεται τότε σφοδρὰ συζήτησις μεταξὺ προέδρου καὶ Λομβάρδου, καὶ ἐν τέλει τὸ σχέδιον τοῦ δευτέρου, συμψηφισάντων πάντων τῶν ρίζοσπαστῶν, ἐκτὸς τῶν Ζ. καὶ Μ., γίνεται δεκτὸν διὰ ψήφων 22 κατὰ 15. Καὶ ἐγένετο μὲν μεία ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς μειοψηφίας τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; μήπως οἱ μεταρρυθμισταὶ ἠρνήθησάν ποτε ῥητῶς τὴν ἔνωσιν; οὐχί' ἀλλὰ παρίστανον πρὸς τὸ φαινόμενον τὸ ἀδύνατον αὐτῆς καὶ ἤθελον νὰ τὴν ἀναβάλωσιν ad Calendas Graecas. Διὰ τί ἄλλως, ἐρωτῶμεν, δὲν συνεψήφισαν οἱ κκ. Μ. καὶ Ζ. τὸ σχέδιον τῶν ρίζοσπαστῶν;

Καθόλου δὲ ὁ λαμβάνων ἀνὰ χεῖρας τὰ πρακτικὰ τῆς ΙΒ'. Βουλῆς διαβλέπει συστηματικὴν συμπολίτευσιν τῶν κκ. Ζ. καὶ Μ. μετὰ τῆς κυβερνητικῆς μειοψηφίας καὶ ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τῶν πρώην ὁμοφρόνων τῶν καὶ κοινῶν συνεργαζομένων ρίζοσπαστῶν. Ἐπαναλαμβάνομεν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς βελτιώσεως τοῦ τόπου, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν νεωτεριστῶν τοῦ ΙΒ'. Κοινοβουλίου, ἡ Προστασία οὐδὲν ἄλλο προετίθετο ἢ νὰ στήσῃ παγίδα, ἐν ἣ νὰ παγιδεύσῃ τινὰς τῶν Ἰονίων, ὅπως ἀποκοιμηθῇ τὸ τῆς ἐνώσεως ζήτημα. Τῆς παγίδος ταύτης ἀπηλλάγησαν οἱ Λιβαδάς, Λομβάρδος, Παδοβᾶς κ.λ., ἐπέπεσον δὲ εἰς αὐτὴν οἱ κκ. Ζ. καὶ Μ. Ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ρίζοσπάσται δὲν ἤθελον δεῖξῃ ἐπίμονον διαγωγὴν, ἣν ἔδειξαν, Κύριος αἶδε, ἐὰν καὶ πότε ἤθελε πραγματοποιηθῇ ἡ ἔνωσις¹. Ἡ περίστασις ἐκείνη μᾶς ἐνθυμίζει τὸν δημῶδη ἐν Ἠπειρῷ λόγον, τοῦ μὲν ἐρωτῶντος «ποῦ 'ναι τὸ σπῆτ τοῦ Παπᾶ;» τῶν δὲ χωρικῶν ἀπαντῶντων. «δὲν σὲ θέλει τὸ χωριό' τί ζητᾶς τὸ σπῆτι;» Ἡ μὲν Προστασία ἔλεγε διὰ τῶν ὀργάνων τῆς «ἔλθετε νὰ βελτιώσω τὴν κατάστασίν σας», οἱ δὲ ρίζοσπάσται ἐπέμενον ἀπαντῶντες «Ἔρρε εἰς κόρακας σὺ καὶ αἱ βελτιώσεις σου, δὲν θέλομεν ἀπολύτως μετὰ σοῦ νὰ συζήσωμεν' μετὰ σοῦ βελτιώσεις, καὶ ἂν ἐπιθυμοῦμεν αὐτάς, εἶναι ἀδύνατον νὰ

¹ Γράφοντες τὴν βιογραφίαν τοῦ Θ. Καρούσου εἰχομεν μὲν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ὑπεδοῦναι δὲ ἡμᾶς καὶ ἡ μνήμη τῶν γεγονότων. Φοβούμενοι ὅμως, μὴ ἡ μνήμη, ἥτις ἐπὶ τῶν γεγονότων ἐκείνων ἦν λίαν νεανική, μᾶς ἠπάτα, ἐζητήσαμεν πληροφορίας παρὰ τοῦ κ. Λομβάρδου, διατρέβοντος τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1867 ἐν Ἀθήναις, ὅστις διὰ πιστικωτάτων λόγων μᾶς ἀπέδειξε τὸν κίνδυνον, ὃν πράγματι τὸ ἐθνικὸν ζήτημα διέτρεξεν ἐν τῇ ΙΒ'. Βουλῇ διὰ τῶν λεγομένων βελτιώσεων τοῦ τόπου.

πραγματοποιηθῶσι' βελτιώσεις θὰ ἐπέλωσι διὰ τῆς ἐνώσεως.» Καὶ τέλος ἡ Προστασία ἰδοῦσα τὸ ἀδύνατον τῆς διατηρήσεως αὐτῆς ἐν Ἐπτανήσῳ, ἀπῆλθε. Καὶ ἀληθὲς μὲν, ὡς ὁ κ. Μ. λέγει, ὅτι ῥητῶς πρότασις συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ὑπεβλήθη ἐν τῇ ΙΒ'. Βουλῇ' ἀλλὰ τοιαύτη τάσις ἀνεπτύσσεται διὰ τῶν βελτιώσεων τοῦ τόπου, τάσις πραγματικὴ, ὡς πολλάκις οἱ ρίζοσπάσται ἡλίου φαεινότερον ἀπέδειξαν, οὐχὶ ὑποτιθέμενοι, ὡς ὁ κ. Μ. λέγει. «Δὲν ἀπέκρουον, λέγει, ὁ Μ., πᾶν ὅτι ἡδύνατο εἰς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τῆς πατρίδος ταυτέστιν εἰς πᾶσαν ἐφικτὴν βελτίωσιν τῆς ἀθλίας τῶν πραγμάτων καταστάσεως νὰ συντελέσῃ». Ἄλλ' ἐρωτῶμεν αἱ ὑπὸ τῶν ρίζοσπαστῶν προτεινόμεναι οἰκονομίαι ἐβελτίωνον τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἢ τὴν ἐχειροτέρευον; Ἐὰν δὲ τὴν ἐβελτίωνον, ὡς πᾶς σώφρων ἀπαντᾷ, διὰ τί κατεψήφισαν αὐτῶν;

Ἐὰν δὲ ἐν τῇ ΙΒ'. Βουλῇ μετὰ τῶν ρίζοσπαστῶν συνετάσσοντο καὶ τινες βουλευταὶ διακριθέντες ἄλλοτε ὡς μεταρρυθμισταὶ καὶ καταχθόνιοι, τοῦτο ἔπραττον διότι ἐποίουν τὴν ἀνάγκην *galotimiar*, ὅπως ἐν τῇ δωδεκάτῃ ὥρα πωλήσωσιν ἐθνισμόν, ἢ οἰκτρῶς ἠπατώντο νομίζοντες ὅτι ἡ ὑφισταμένη κατάσταση ἤθελεν ὠφελήσῃ τὰ σχέδιά των. Ὅπως δὲ ἡ δημοσία γνώμη καλῶς διεγίνωσκε τότε τοὺς βουλευτάς ἐκείνους.

Τελευτῶντες λέγομεν ὅτι σεβόμεθα μὲν τὸν γενναῖον χαρακτήρα τοῦ κ. Ζερβῶ καὶ τοῦ κ. Μομφερράτου μέχρι τοῦ 1861 καὶ τὰ δεινὰ ἃ χάριν τῆς ἰδέας των ὑπέστησαν ἀναγνωρίζομεν, πεπεισμεθα ὅμως ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ λαλήσῃ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ περὶ αὐτῶν μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῆς σελίδος.

Ἐν Μονάχῳ τὸν Μάρτιον τοῦ 1878.

ΣΠ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΟΥ «ΑΓΙΟΥ ΔΟΝΑΤΟΥ» 1.

Ὁ σοφὸς Ἀκαδημαϊκὸς τῆς Γαλλίας κ. Α. Maury ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ *Histoire des religions de la Grèce antique*², πραγματευόμενος τὰ ἐν Θεσπρωτίᾳ μυθολογούμενα ὀνόματα Στυγός, Ἀχερουσίας, Ἀχέροντος, Κωκυτοῦ, καὶ Αἰδωνέως κλ. κλ. ἐν ὑποσημειώσει, ἀναφερομένη εἰς τὴν κατ' αὐτὸν Αἰδωνίαν, ἐπαρχίαν Θεσπρωτίας (canton le nom d'Aidonie, ὡς λέγει αὐταῖς

¹ Τὸ φρούριον τοῦτο νῦν ἐστὶ κατεστραμμένον· τὸ δ' ὄνομα διασώζεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ἥτις καλεῖται Παραμυθία, ὡς θέλομεν ἰδεῖν παρακατιόντες· συμπεριλαμβάνεται δὲ εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Θουάμιδος χώρας, τὰς ὑπὸ τῆς Βερολινακῆς συνθήκης τῇ Ἑλλάδι παραχωρηθείσας.
² *Histoire des religions* κλ. Τόμ. Α' σελ. 589 κέξ. Paris 1857 σσμ. 1.

λέξεσιν) ἐπιπροστίθησι τὰ ἐπόμενα· «ce nom se conserve encore dans celui
»d'*Aïdonat* donné au canton et au fleuve, dont la légende populaire a fait
»*Sain-Donat* (Ἅγιος Δονάτος), auquel sont consacrées les églises de *Souli*
»et de *Glycys*. (Mézières, de fluminibus inferorum, p. 26. Paris, 1853).
»Une légende, dans laquelle on reconnaît des souvenirs de la croyance anti-
»que, rapporte que *Saint-Donat* combattit un *Dragon infernal*». Εἰς
ταῦτα φαίνεται σύμφωνος καὶ ὁ σοφὸς Γερμανὸς Πρέλλερ¹. Τὸ ὄνομα *Ἄιδω-
νια* ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ χρονικὸν *Δρυοπίδος*², ἀποδιδόμενον τῇ ἐπαρχίᾳ
ταύτῃ, ὡς καὶ τὸ τῶν κατοίκων, Ἄιδονίων.

Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ φρουρίου *Ἁγίου Δονάτου*, καὶ τῆς ἀνεγέρσεως
αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἀναγινώσκονται παρὰ Προκοπίου
τῷ Καισαρεὶ εἰς τὸ περὶ Κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ πόνημα αὐτοῦ τὰ
ἐπόμενα· «ἐν δὲ τῇ παλαιᾷ Ἠπειρῷ νέα μὲν φρούρια ἐγένετο τὰδε·

» Παρμῶς	» Μουρκίαρα
» Ὀλβος	» Κάστινα
» Κιόνιν	» Γενύσιος
» Μαρκιανὰ ³	» Πέρκος
» Ἄλγος	» Μαυμάρατα
» Κείμενος	» Λίστρια
» Ξηροποτώης	» Πετρωνιανὰ
» Εὐρώπη	» Κάρμινα
» Χίμαιρα ⁴	A. » Τοῦ ἁγίου Σαβίνου, καὶ ἐν φρουρίῳ κώμη κινστέρνα
» Ἥλεγα	» Μάρτιος
» Ὀμόνοια	» Πέζιον
» Ἄδανον	» Ὀναλος

Ἄνευρώθη δὲ τὰδε·

» καὶ ἀπὸ Ἰουστινιανουπόλεως καὶ Φω- τικῆς φρούρια δύο τοῦ ἁγίου Δονάτου
» Συμφύγιον
B. » Προναθιδόν
» Ἠδωνες
» Κάστελλον

¹ Preller, Griech. Mytholog., tom. I. p. 509.

² Σελ. 14—15 κέξ. ἔκδοσ. Ἀθηνῶν. Τὸ χρονικὸν τοῦτο ἐξεδόθη πρῶτον ὑπὸ Rouqueville. Voyage dans la Grèce, Paris 1820—1821. Τόμ. V. σ. 357. Δεύτερον δὲ ὑπὸ τοῦ Bekker. Historia politica et patriarchica Cjroleos. Epirotica Bonn. 1849, σ. 263, καὶ τρίτον ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ἀθήναις τελευταίον δαπάνῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ. 1871. (Ἰδε «Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα» τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ. Τόμ. Α', μέρος Β', Ἀπρίλιος 1871. Φυλλάδιον Α').

³ Μαρκάταις σήμερον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιατῶν πέραν τοῦ Θυάμιδος.

⁴ Χίμαιρα, πρωτεύουσα τῆς νῦν Χειμάρρας.

- » Βουλιβάς
- » Πάλυρος
- » Τράνα¹
- » Ποσειδῶν²
- » Κολοφωνία³

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου μαθάνομεν, ὅτι δύο φρούρια, τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δονάτου ἰδίᾳ τετιμημένα, ἐδείξατο ὁ Ἰουστινιανὸς σὺν τοῖς ἄλλοις φρουρίοις ἐν Ἠπειρῷ, τὸ φρούριον τῆς Ἰουστινιανουπόλεως καὶ τὸ φρούριον τῆς Φωτικῆς. Καὶ τὸ μὲν τῆς Ἰουστινιανουπόλεως εὐρίσκειτο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀργυροκάστρου, παρὰ τῇ πρότερον καλουμένη Ἀδριανουπόλει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ Προκοπίου λέγοντος τὰδε· «οὕτω συνεχῆ τὰ ἐρύματα ἐν τοῖς χωρίοις ἀπεργασάμενος (Ἰουστινιανὸς), ὥστε ἀγρὸς ἕκαστος ἢ φρούριον ἀποτετόρνευται, ἢ τῷ τετειχημένῳ πρόσκοιός ἐστιν, ἐνταυθα τε καὶ τῇ Ἠπειρῷ, τῇ τε Νέᾳ καὶ Παλαιᾷ καλουμένη, οὗ δὴ καὶ πόλις αὐτῷ πεπολιῆται Ἰουστινιανούπολις ἢ πρότερον Ἀδριανούπολις καλουμένη»⁴. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεφάνη πάλιν τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα Ἀδριανούπολις, κατὰ Ὀρδερικόν⁵ οὕτινος μνεῖαν ποιεῖται καὶ ὁ Παλμέριος⁶· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ἐγένετο, μένει ἄγνωστον. Πολλοὶ φρονοῦσιν, ὅτι ὑπὸ τὸν σημερινὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου *Δρυινοπόλεως*, οὕτω καλουμένου καὶ ὑπογραφομένου, ὑποκρύπτεται τὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τοῦτο φαίνεται παραδεχόμενος καὶ ὁ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημείῳ καθηγητῆς, κ. Δ. Χ. Σεμιτέλος ἐν τοῖς Ἠπειρωτικοῖς αὐτοῦ⁷, καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Πάλλης⁸. Ἄλλ' ἀμφότεροι οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες, μὴ ἐπισκεφθέντες ἐπιτοπίως τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὡς πρὸς τὴν θέσιν, ἐν ἣ ἔκειντο αἱ πόλεις αὗται, φαίνονται μὴ ἀποφαινόμενοι ἀκριβῶς. Ἡ ἐπιτόπιος ἔρευνα καὶ ἐξακριβωσις εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν λύσιν τῶν τοιούτων τοπογραφικῶν ζητημάτων, ὡς ἄλλοτε ἀπεδείξαμεν γράψαντες παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν χωρογραφικῶν μελετῶν τοῦ κ. Πάλλη. ⁹ Σήμερον δὲν σώζεται τὸ ὄνομα τοῦ

¹ Τὸ φρούριον τοῦτο ὑπάρχει ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀργυροκάστρου, ἀλλὰ κατεστραμμένον· τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ δεσώθη παρὰ τῇ ἑγγύς κειμένη κώμῃ, καλουμένη Τρανοσίστα, ἧς ἄνωθεν ἐπὶ λόφων ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἢ ἀρχαία πόλις Γέρμα, ἧς τὰ ἑλληνικὰ ἐρείπια πρῶτος ἀνεκάλυψα, ὡς καὶ τῆς Δρυινοπόλεως· ἀλλὰ περὶ τούτων ἀπάντων θέλω γράψαι ἄλλοτε ἰδίαν πραγματείαν.

² Ἐπὶ Λυκουρσίῳ, περὶ οὗ εἰς πλάτος ἐπραγματεύθημεν ἐν Παρνασσῷ Β', 636 (τεύχ. Ἀβγούστου 1878).

³ Προκοπ. Καισαρ. περὶ κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ. [Βιβλ. IV κεφ. δ' ἐκδ. παλαιὰ Παρισίων.

⁴ Αὐτόθ. βιβλ. IV σελ. 439. Ἐκδ. Βενετ. 1729. καὶ Παρισίων 1648.

⁵ Ὀρδερικ. Ἱστορ. βιβλ. IX.

⁶ Παλμέριου Γεωγραφ. p. 258.

⁷ Ἠπειρωτικῶν βιβλ. Α' κεφ. Ε', § 37 σημ. 49 σελ. 58. Ἐκδ. Βερολίνου 1854.

⁸ Μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας χωρογραφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἠπειροῦ. Ἀθην. σελ. 6.

⁹ Ἐπιστάσιαι κριτικαὶ περὶ Δωδώνης. Ἐν Πάτραις 1866. Ἐν αὐταῖς ἐμπεριέχονται καὶ

φρουρίου τοῦ ἁγίου Δονάτου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀργυροκάστρου, ὅπως σώζεται τὸ τοῦ τῆς Φωτικῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Παραμυθίας, καὶ φαίνεται κατεστράφη τὸ φρούριον πολὺ ἔνωρις, ὥστε δὲν ἐρριζοβόλησεν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τῆς Θεσπρωτίας, παρ' ἧ ὁ ἅγιος Δονάτος ἐορτάζεται δημοτελέστατα κατὰ πάσαν κώμην καὶ πόλιν αὐτῆς τῇ λ' Ἀπριλίου ἐκάστου ἔτους.

Τὸ δὲ τῆς Φωτικῆς εὑρίσκετο ἐν Παραμυθίᾳ ἐπαρχίᾳ τῆς Θεσπρωτίας, ὅπως εἰς πλάτος ἐξεθέμεθα ἄλλοτε ἐν τῷ πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρίαν Ἀθηνῶν ὑπομνήματι ἡμῶν, ὅπερ ἔπειτα τῇ συστάσει τῶν γεραρῶν διδασκάλων τοῦ γένους, τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Ἀσωπίου καὶ τοῦ ἔτι ἐπιζῶντος Φιλίππου Ἰωάννου, ἐδημοσιεύθη ἐν *Παρδώρα*¹. ὅθεν περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὰ αὐτὰ περὶ τῆς θέσεως τῆς Φωτικῆς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ φρουρίου τοῦ ἁγίου Δονάτου.

Ἄλλὰ τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ἅγιος Δονάτος, οὐπερ τῷ ὀνόματι ἐτιμήθη τὸ φρούριον τῆς Φωτικῆς; καὶ τί ἐπὶ πλεόν συνετέλεσεν, ὥστε νὰ καταστῇ τοσοῦτον σεβαστὸν καὶ προσφιλὲς παρὰ τῷ λαῷ συμπάσης τῆς Θεσπρωτίας τὸ ὄνομα αὐτοῦ!

Ἴδου τί ἀπαντῶμεν περὶ τούτου παρὰ τῷ Σωζομενῷ.

«Κατὰ δὲ τοῦτον πολλοὶ πολλαχοῦ τῆς Οἰκουμένης ἐν ἐπισκόποις διέπρεπον, ὡς Δονάτος ὁ Εὐροίας τῆς Ἠπείρου, ἧ δὴ πολλά τε καὶ ἄλλα τελευματουργεῖσθαι μαρτυροῦσιν οἱ ἐπιχώριοι, μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ δράκοντος, ὃς περὶ τὰς καλουμένας Χαμαιγεφύρας παρὰ τὴν λεωφόρον ἐφώλευε, καὶ πρόβατα καὶ βόας, ἵππους τε καὶ ἀνθρώπους καὶ ἄλλα ἐξήρπαζεν· οὐ γὰρ ξίφος ἢ δόρυ φέρων οὐδὲ ἄλλο τι βέλος ἔχων ἐπὶ τουτί τὸ νθηρίον ἤλθεν· ἀλλ' ὡς ἦσθετο καὶ τὴν κεφαλὴν ὡς ἐφορμηθὸν ἐξάνεστησεν, νάντιπρόσωπον αὐτῷ εἰς σταυροῦ σύμβολον τὸν ἀέρα τῷ δακτύλῳ κατεσημανε καὶ ἐπέπτυσε· τὸ δὲ τὸν σίελον εἰς τὸ στόμα δεζόμενον αὐτίκα κατέπεσε, καὶ νεκρὸν κείμενον οὐ μεῖον τῶν παρ' Ἰνδοῦς ἱστορουμένων ἐρπετῶν ἠδιεφάνη τὸ μέγεθος· ἀμέλει τοι, ὡς ἐπυθόμην, ὑπὸ ζεύγεσιν ὀκτῶ εἰς τὸ πλησίον πεδίον ἐξελεύσαντες αὐτοὶ οἱ ἐπιχώριοι κατέκαυσαν, ὅπως μὴ διασκαπεῖς τὸν ἀέρα λυμανεῖται, καὶ λοιμώδη νόσον ποιήσῃ. Δονάτῳ δὲ τούτῳ ντάφος ἐστὶν ἐπίσημος, εὐκτήριός τε οἶκος ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἔχων· περὶ τοῦτον δὲ πηγὴ ὑδάτων πολλῶν, ἣν οὐ πρότερον οὔσαν, εὐξάμενου αὐτοῦ, τὸ θεῖον ἀνέδωκεν· ἦν μὲν γὰρ οὗτος ὁ χώρος παντελῶς ἀνυδρὸς· ἐξ ὕδατος ἀπορίας δὲ ποτε ἐνθάδε παραγενόμενος, λέγεται, τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀπορίας ὑδάτος ταλαιπωρουμένων, τῇ χειρὶ τὴν γῆν λαχίνας εὐξασθαι· ἄμα δὲ τῇ νεύχῃ ἀφθονον ἀναβλύσαι ὕδωρ, καὶ ἐξ ἐκείνου μὴ διαλιπεῖν. Ἀλλὰ τῶν δευτέρων μὲν ἀρχαίων οἰκοῦντες, κώμην Εὐροίας, καθ' ἣν τάδε

αἱ παρατηρήσεις μου ἐπὶ τῶν χωρογραφικῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος, καὶ ἐκεῖ ἐν σελ. 14 κέξ. ὑποδεικνύονται αἱ θέσεις τῆς τε παναρχαίας πόλεως Δρυὸς καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

1 Τόμ. 10', 465 (φυλλάδ. 456. Μαρτ. 15. 1869.)

ἠσυνέβη»¹. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς ἀρκούντως φωτιζόμεθα, ὥστε νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὰ διάφορα τοπογραφικὰ σημεῖα, τὰ ἐν αὐτῇ διαλαμβάνόμενα. Καὶ πρῶτον ἡ Σωρεία² ἢ Σωρανεῖα, ὡς λέγεται παρὰ τῷ λαῷ, εὑρίσκεται ἐν τοῖς Νοτίοις πέρασιν τῆς ἐπαρχίας Δελθίνου παρὰ τὰ μεθόρια τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν, ἐγγυς δὲ τοῦ Πηλώδους λιμένος, κατὰ Στράβωνα³, ὅστις σήμερον κοινῶς λέγεται θάλασσα τῆς Λάσπης, ἐξ ἧς καταβαίνομεν εἰς Βουθρωτόν· δι' αὐτῆς διέρχεται καὶ ὁ κατὰ τὸν Βιργίλιον⁴ καλούμενος Σιμείος ποταμὸς (νῦν δὲ Μπίστριτσα⁵) καὶ συνενῶν τὰς λίμνας (vivarium) τὰς ἀνωθεν τοῦ Βουθρωτοῦ ἐκβάλλει εἰς τὸν λιμένα αὐτοῦ· ἀλλὰ περὶ τούτου ἄλλοτε θέλομεν γράψαι ἰδίᾳ. Ἡ κώμη Σωρεία ὑπάρχει κατεστραμμένη σήμερον· ἀλλὰ σώζεται νὰς, οὐτινος, μεταπονηθέντος εἰς Χριστιανικὸν κατὰ σχέδιον Βυζαντινικόν, συντηροῦνται πολλὰ εἰρηπία, ἐξ ὧν ἄλλοτε ὁ ἐν Κερκύρα Ἀγγλος Ἀρμιοστής Μαίτλανδ, ἀφῆρπασε δύο ἐνεπιγράφους μεγάλους λίθους καὶ μετεκόμισεν εἰς Ἀγγλίαν. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ γίνεται κατ' ἔτος πανηγύρις κατὰ τὴν 15 Αὐγούστου, ὅπου συρρέει πολὺ λαοῦ πλῆθος καὶ ἐκ τῶν δύο ἐπαρχιῶν Δελθίνου καὶ Φιλιατῶν. Διασώζεται δὲ καὶ ἡ πηγὴ, περὶ ἧς παρὰ Σωζομενῷ ὁ λόγος, ἀφθονον προχέουσα ὕδωρ· παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ Σωρείᾳ συνωκίσθη νέα κώμη καλουμένη *Καινούριον* (πρὸς διάκρισιν, φαίνεται, τῆς ἀρχαίας), ἧς περὶ κάτωθεν περὶ ἡμίσειαν ὄραν εὑρίσκονται αἱ *Χαμαιγεφύραι* (*χαμογιόφυρα* κοινῶς λεγόμενα νῦν,) παρὰ τὴν λεωφόρον τὴν ἀγούσαν διὰ τοῦ πυκνοῦ καὶ συσκίου δάσους τῆς Σωρανεῖας εἰς Βουθρωτόν· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῶν Χαμαιγεφυρῶν ὑπάρχουσιν ἔλη ἀδιάβατα οὐ μόνον τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ τὸ θέρος· διὸ καὶ κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αυτοκρατόρων αἱ *χαμαιγεφύραι* αὗται πρὸς εὐκολίαν τῆς συγκοινωνίας καὶ ὀνομάσθησαν οὕτω, διότι χαμηλαὶ εἰσι, μόλις ὀλίγον ἀναφαινόμεναι ὑπερθεῖν τῶν λιμναζόντων ὑδάτων, ἐν οἷς, ὡς ἄλλη ὕδρα, ἐνεφώλευεν ὁ δράκων ὁ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Δονάτου θανατωθεῖς.

Δεύτερον ἡ Εὐροία⁶ ὡς πρωτεύουσα τῆς Σωρείας, βεβαίως πολὺ μακρὰν

1 Ἐκ τῶν τοῦ Ἐρμείου Σωζομενοῦ βιβλ. Ζ', κεφ. κς' σελ. 103 κέξ. ἔκδ. Παρισίων. Τούτῳ συμφωνᾷ εἰσι καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Μηναια τοῦ Ἀπριλίου παρ' οἷς παριστάται ὁ ἅγιος Δονάτος, ἐπίσκοπος Εὐροίας, θανατώσας τὸν Δράκοντα παρὰ τὴν Σωρείαν κλπ. (Ἰδε Μην. Ἀπριλ. λ'. ἔκδ. Βενετ.).

2 Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, οἷον, ἐν Ἀρχαδίᾳ, ὡς λέγει ὁ Πausanias ἐν τοῖς δε' «Διαθήσῃ τε δὴ τὸν ποταμὸν (Λάδωνα), καὶ ἐπὶ ἔρουμὸν ἀφίξῃ ἠΣόρωνα διὰ τε Ἀργεαθῶν καὶ Λυκούωντων καλουμένων καὶ Σκοτάνης· ἄγει μὲν δὴ ὁ Σόρων τὴν ἐπὶ Ψωφίδος» κλπ. (Ἀρχαδικ. βιβλ. VIII, σελ. 118—119).

3 Στράβ. Γεωγραφ. Ζ'. ἔκδ. Κοραῆ.

4 Αἰνείαδ. βιβλ. Γ'. ante urbem in loco falsi Simeontis ad undam κλ. κλ. στῆχ. 317—350.

5 Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ξενικόν· περὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου ἄλλοτε θέλομεν γράψαι ἐν ἐκτάσει.

6 Περὶ Εὐροίας ἀνεγνώσθη ἄλλοτε πραγματεία μου καὶ ἐν τῷ Φιλολογ. Συλλόγῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἔμεινεν ἀνεκδοτός· διότι ἀτυχῶς συγκατεκλή σὺν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου τούτου προπέρουσι.

αὐτῆς δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ἐκεῖ που πλησίον, τοῦλάχιστον ἐν τῇ αὐτῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ, ἦτοι παρὰ τὰς λίμνας, τὰς διασχιζομένας ὑπὸ τοῦ Σιμόντος, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐφ' αἷς συμβιβάζεται ἄριστα καὶ ἡ ἐξῆς περὶ τῆς Εὐροίας τοπογραφικὴ εἰκὼν τοῦ Καισαρέως Προκοπίου, ὅστις λέγει τὰ ἐπόμενα: Ἄνευώσατο δὲ (Ἰουστινιανὸς) Νικόπολιν τε καὶ Φωτικὴν καὶ τὴν «Φοινίκην ὀνομασμένην· αἱ δὲ δύο αὗται πολίχναι, ἢ τε Φωτικὴ καὶ ἡ Φοινικὴ ἐν τῷ χθκαμλῷ τῆς γῆς ἔκειντο ὕδασι περιρρέομεναι τῆδε λιμνάζουσι. Διὸ δὴ λογισάμενος Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἀμήχανον εἶναι ἐπὶ στερεῶς θεμελίωσαν συνθήκης περιβόλους αὐταῖς ἀναστῆναι, αὐτὰς μὲν ἐπὶ σχήματος τοῦ αὐτοῦ εἶασε, φρούρια δὲ αὐτῶν ἀγχοτάτω ἐν τε ἀνάντει καὶ ἰσχυρῶς ὀρθίῳ ἐδείκνυτο. Ἦν δέ τις πόλις ἐνταῦθα ἀρχαία, ὕδασι ἐπιεικῶς κατακορῆς νοῦσα, ὀνόματός τε τῆς τοῦ χωρίου φύσεως· Εὐροία γὰρ ἀρέκαθεν ὀνομάζετο. Ταύτης δὲ τῆς Εὐροίας οὐ πολλῷ ἀποθεν λίμνη κέχεται, καὶ τῆς πρὸς κατὰ μέσον ἀνέχει, καὶ λόφος αὐτῇ ἐπαρέστηκε· διαλείπει δὲ ἡ λίμνη πτοσοῦτον, ὅσον τιρὰ χῶρον ἢ ἀτραπὸν ἐν εἰσόδου μοῖρα τῆς ῥήσῳ λελεῖσθαι, ἐνθα δὴ βασιλεὺς τοῦ τῆς Εὐροίας μεταβιβάσας οἰκήτορας, πόλιν νόχρωτάτην οἰκοδομησάμενος ἐτεχνίστατο»¹. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα καλῶς, ὅτι ὁ ἅγιος Δονάτος ἦν ἐπίσκοπος τῆς ἀρχαίας Εὐροίας κατὰ τὸ 381 μ. Χ. ἔτος· ὁ δ' αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς κατὰ τὸ 550 μ. Χ. ἤμαζεν, ὅτε καὶ τὰ διάφορα ἐν Ἠπειρῷ φρούρια εἰς χρονικὸν διάστημα μᾶλλον ἢ ἦττον ἐκτεταμένον ἀνήγειρεν· ὡστ' ἐν ἀκριβεῖς νὰ εἴπη τις πότε μετετίθασε τοὺς τῆς Εὐροίας οἰκήτορας εἰς τὴν νέαν, τὴν ὀχυρωτάτην, τὴν ἐν τῷ νησιδίῳ ἐκείνῳ τῆς λίμνης κτισθεῖσαν Εὐροίαν, δὲν δύναται βέβαιον μόνον φαίνεται ὅτι 150 ἔτη μετὰ τὸν ἅγιον Δονάτον ἐγκατελείφθη ἡ ἀρχαία Εὐροία, καὶ συνωκίσθη ἢ ἐπὶ τοῦ νησιδίου, ὡς εἴρηται, νεωτέρα. Καὶ τῆς μὲν ἀρχαιοτέρας τὰ ἐρείπια φαίνονται παρὰ τῆς κώμης Βροίρα, τῆς δὲ νεωτέρας ἐπὶ τοῦ νησιδίου. Κατὰ δὲ τὸ 604, ὅτ' ἐπίσκοπος Κερκύρας ἦν ὁ Ἀλκισίων, ἐν τῇ ἡμέτέρᾳ Εὐροίᾳ ἐπίσκοπος ἦν ὁ Ἰωάννης, ὅστις, κατὰ τὸν σοφὸν Μουστοξόδῳν², ἔνεκα τῶν συχῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἐζήτησεν ἄσυλον ἐν τῇ κερκυραϊκῇ Κασσιώπῃ, ἀντικρὺ κειμένη, ὅπου κατέφυγε μετὰ τοῦ κλήρου τῆς Εὐροίας συμπαραλαβὼν καὶ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Δονάτου· μάλιστα δ' ἦλθεν εἰς διαφοράς ἔπειτα μετὰ τοῦ Ἀλκισίωνα θέλων ἀδίκως ὁ Ἰωάννης ἵνα σφετερισθῇ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Κασσιώπης, ὡστε τὸ πρᾶγμα ἀνηνέχθη καὶ τῷ βασιλεῖ Μαυρικίῳ καὶ τῷ τότε πάπῳ Γρηγορίῳ³. Ἡ Εὐροία ὡς ἔδρα ἐπισκόπου ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἐν

¹ Προκοπ. Καισαρ. ἐνθ' ἀνωτ. Β.6λ. IV σελ. 439 ἐκδ. Βενετ. 1729 καὶ ἐκδ. Παρισ. 1648.

² Μουστοξόδ. Ἀρχὴ τῆς Κερκυραίων Ἐκκλησίας ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σάλλπιγγι Κερκύρας τοῦ 1856. Φυλλάδ. Η'. τοῦ Β'. ἔτους σελ. 62—63 κξ.

³ Εὐαγγελ. Σάλλπιγγος Κερκύρ. ἐνθ' ἀνωτέρω.

τοῖς δὲ· «Β'. ἐπαρχία παλαιᾶς Ἠπειροῦ ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις ἰσ' μητρόπολις Νικόπολις. Δωδώνα, Εὐροία, Ἀκτιοί, Ἀδριανούπολις, Ἄσσοι, Φοινίκη, Ἀγχιασμοί, Βουθρωτός (Βούτρτιος), Φωτικὴ, Κέρκυρα νῆσος, Ἰθάκῃ νῆσος»¹. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει μετὰ τῶν σοφῶν ὑπόνοια ὅτι ὁ Πορφυρογεννητὸς ἀντέγραφεν ἀπλῶς τοῦ Ἰεροκλέους τοῦ Γραμματικοῦ τὸν Συνέκδημον εἰς τὸ περὶ Θεμάτων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας πόνημα αὐτοῦ ἀδιαφορῶν περὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ συντηρήσεως ἢ μὴ τῶν πόλεων τῆς Ἠπειροῦ, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν ἔχει τὴν ἀνάλογον βαρύτητα, καὶ δὲν περιβάλλει τὴν τότε πιθανὴν συντήρησιν τῆς Εὐροίας διὰ τοῦ ἀναλόγου κύρους τῆς ἐπιστήμης, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐν τοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα Λέοντος τοῦ σοφοῦ φερομένοις καταλόγοις τῶν ἐπισκόπων οὐδόλως γίνεται μεία τῆς Εὐροίας, ἐν ᾧ περὶ Φωτικῆς παρ' ἣ τὸ φρούριον τοῦ ἁγίου Δονάτου ὑπῆρχεν, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων ἀναφέρεται, ὅτι ὑπήγετο ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Νκαπάκτου².

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται, ὅτι ἡ Εὐροία ἦν κατεστραμμένη κατὰ τὰς ἐποχὰς ταύτας, καὶ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ ἀνεγερθῇ, καθόσον αἱ δυστυχία καὶ καταστροφαι τῆς Ἠπειροῦ ἐπετεινόντο, ἐξ ὧν κατεστράφησαν εἰς τὸ παντελές αἱ πλεῖσται πόλεις αὐτῆς, οἷον, Φοινίκη, Βουθρωτός, Φωτικὴ, Νικόπολις, καὶ ἄλλαι πολλαί, ὧν τὰ ἐρείπια εἶναι ἤδη τὸ ἀντικείμενον τῶν ἀρχαιολόγων.

Καὶ τὰ μὲν ἐρείπια τῆς Εὐροίας, ἐπειδὴ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα πολιτικῶν λόγων μὲ ὑπέβλεπε, δὲν ἔλαβον τὸν καιρὸν νὰ ἐξετάσω λεπτομερῶς, ὅπως ἀπαιτεῖ ἔρευνα ἐπιστημονικὴ· τὰ δὲ τῆς Φωτικῆς (Παραμυθίας νῦν) ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐξηρένησα ὅσον τὸ δυνατόν ἐν ἀκριβεῖ· ἔχουσι δὲ ὧδε: Εἰς ἀληθῶς ἀναντες καὶ ἰσχυρῶς ὀρθιον μέρος, καθὰ λέγει ὁ Προκόπιος, ἐδείκνυτο τὸ φρούριον ὁ Ἰουστινιανός, ὅπερ καὶ ὡς ἀκρόπολις ἔθεωρεῖτο τῆς κάτωθεν τοῦ μέρους τούτου ἐπεκτεινομένης πόλεως· τοῦ φρουρίου τούτου καὶ σήμερον ἔτι οὐκ ὀλίγοι πύργοι καὶ τείχη διασώζονται κατὰ τὴν ἀνωφερῆ καὶ τῶντι ὀρθίαν θέσιν ταύτην, ἐξ ἧς δύναται τις νὰ θεάσθαι σύμπασαν τὴν πεδιάδα μέχρι Φαναρίου καὶ Γλυκῆς· ἐν δὲ τῷ χώρῳ τῆς ἀκρόπολεως παρατηροῦνται πλεῖσται ὅσαι ἡμίθραστοι ἀρχαῖαι στήλαι διαφόρων οἰκοδομῶν, ἅς ἀνασκαφαὶ δύνανται νὰ διευκρινήσῃσι κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος, ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ἐν χθαμαλῷ τῆς γῆς κειμένην πόλιν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Προκοπίου, καὶ τὴν ὕδασι περιρρομένην ἄλλοτε³, παρα-

⁴ Κωνσταντ. Πορφυρογεν. περὶ Θεμάτων ἐκδ. Βενετ. 1724· καὶ ἐκδ. Βεγκέρου. Τόμ. I. σελ. 57.

⁵ Juris graeco-romani σελ. 88. Band. hist. Byzant. σελ. 240—Χρονικ. Δρουπίδος ἐκδ. Ἀθηνῶν ἐν Νεοελλην. Ἀναλέκ. τόμ. Α' Μέρος Β' Φυλλάδ. Α' Γεωγραφ. Περιγρ. Ἠπειροῦ σελ. 49 καὶ 53.

¹ Πολίτης δέ τις ἐκ Παραμυθίας διαχαράξας ὄχτους κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ἀπεξήρανε τὸ ἔδαφος καὶ ἀποδόμησε καὶ λαμπρὸν βιομηχανικὸν κατὰστημα ταμβάκου, τοῦ

τηρούνται πολλά ερείπια ελληνικά· ἐν δὲ τῇ θέσει τῇ καλουμένη *Λαμποβίτρα* καὶ ερείπια ναοῦ βυζαντιακοῦ, εἰς οὗ τὸ ἔδαφος ἀναφαίνεται μωσαϊκόν τι καλλιτέχνημα ἀξιοσπούδαστον. Ὁ ναὸς οὗτος ἐπὶ Βυζαντινῶν τιμώμενος ἐπὶ τῷ γενεσίῳ τῆς Θεοτόκου, ἑορταζομένῳ τῇ 7^ῃ Σεπτεμβρίου, ὅτε καὶ ἐμπορικὴ πανήγυρις ἐγένετο, ἐφείλκε τὸ σέβας ἀπάσης τῆς Θεσπρωτίας, ἐξ ἧς συνέρρεον τὰ πλήθη εἰς τὴν πανηγύριν ταύτην. Ἐν τῇ πανηγύρει ταύτῃ καὶ σήμερον γιγνομένη καὶ καλουμένη *Λαμποβορ*¹ συρρέουσιν ἐξ ὄλων τῶν μερῶν τῆς Ἠπείρου οἱ ἄνθρωποι πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες βόας, ἡμιόνους, πρόβατα, αἰγας κλπ. καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Κερκύρας ἀκόμη καὶ τῶν Παξῶν ἔρχονται χάριν ἐμπορίου. Τὸ δ' ὄνομα *Παραμυθία* μετεδόθη τῇ πόλει ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου ἴσως, μάλιστα ἐν καιροῖς τῶν διωγμῶν καὶ τῶν θλίψεων τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἰδίᾳ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι τῇ Θεοτόκῳ καταφεύγουσιν, εὐρίσκοντες παραμυθίαν ἐν αὐτῇ καὶ ἀνάπαυαν τῶν ἠθικῶν αὐτῶν περισπασμῶν. Καὶ ἐκ τούτου προῆλθον τὰ ὀνόματα αὐτῆς τῆς Θεοτόκου Ὀδηγήτρια, Προστάτρια κλπ., ὡσαύτως καὶ *Παραμυθία* τῶν θλίψεων, καὶ *Παρηγορίτσα* ἐπὶ τὸ νεοελληνικώτερον, ὅπερ ὅμως ἴσως ἐκ τοῦ Παραμυθία ἐξεγένετο ἐπεξηγηματικῶς ἐν τῇ νεωτέρῃ γλώσσῃ. Οὕτως ἀπαντᾷ ἐν τῇ πόλει Ἄρτη ναὸς ἔχων τὴν ἐπωνυμίαν *Παρηγορίτσα*². Εὐκόλως ἐννοεῖται ὅτι τοιαῦται περιστάσεις διέγραψαν τὸ ὄνομα Φωτικὴ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Ἠπειρωτικῶν ἀρχαίων πόλεων, καὶ οὕτω παρέμεινε τὸ τῆς Παραμυθίας. Ἄλλοτ' ἐν τῇ Φωτικῇ εὐρέθη καὶ χαλκοῦν τῆς Διώνης ἀγαλματίον φερούσης ἐπὶ κεφαλῆς περιστερᾶν, ὡς φαίνεται ἀπεικονισμένον εἰς Spec. of anc. sculpt. Τόμ. II. σ. 23. Ἐν δὲ τῇ σημερινῇ πόλει τῆς Παραμυθίας καὶ μάλιστα εἰς τὸν πρωτεύοντα αὐτῆς ναὸν, παρὰ τὸ τεῖχος τὸ παρὰ τῷ ἐγγύς κειμένῳ νεκροταφείῳ εὐρίσκόμενον, ὑπάρχει ἐντετειχισμένη ἐπιγραφή ἀρχαία, ἐπιτάφιος, ἣν ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς Ληκίου⁴ παρέλαβεν ὁ πολὺς Βοϊάχιος καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ corpus inscriptionum graecarum⁴ ἀλλ' ἀτελῶς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συγκρίσεως καὶ παραθέσεως τοῦ κάτωθι καὶ αὐθις δημοσιευομένου κειμένου αὐτῆς, ἔχοντος οὕτως:

(Φ)ΙΛΛΙΠΟΝ ΕΥ . . .

ΦΙΝΑΚΟΥ □

ΙΟΥΛΚΟΥ

ΓΝΑΙΒΙΩ

Χ Ε ΧΑΙΡΕ.

καλουμένου τζ α μ ι κ ο υ, διότι λέγεται κοινῶς καὶ Τζ α μ ο υ ρ ι ᾶ ἡ Θεσπρωτία, καὶ ὁ κάτοικος αὐτῆς τζ α μ ι δ ε ς διὰ λόγους, οὗς ἄλλοτε ἀλλαχού θέλομεν ἐκθέσειν.

1 Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ὄνομα Λ α μ π ο β ο ν, κώμην Ἀργυροκάστρου, πατριδα δὲ τοῦ ἀειμνήστου Ζάππα τοῦ τὰ Ὀλύμπια ἐν Ἀθήναις συστήσαντος· αἱ δὲ σχέσεις αὐτῶν θέλουσιν ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐκτεθῆ.

2 Μουστοξύδ. Ἑλληνομνήμ. Τόμ. Α', φυλλ. 1', σελ. 53.

3 Leake, itiner. graec. rept. τ. IV. tab. XXXIV. V. 169. καὶ σ. 62.

4 Vol. σ. 984. Βερολίνο 1843.

Αἱ ἐλλείψεις αὗται προῆλθον παρὰ τῷ ἀκριβεστάτῳ καὶ ὀξυδερκεῖ Ληκίῳ ἐκ τῆς ἐντειχίσεως, παρ' ἧς τὰ ἄκρα τοῦ λίθου κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀσβέστου παρεκώλυον τὴν ἀκριβῆ αὐτῆς ἀνάγνωσιν, εἰς ἣν ὅμως ἡμεῖς προσέβημεν ἀφαιρέσαντες τῇ ἀδείᾳ τοῦ τότε Σ. ἐπισκόπου κ. Διονυσίου τὰ ἐπιπροσθούτα ἀλείμματα, τὰ διὰ τὴν πολυκαιρίαν σχεδὸν ἀπολιθωθέντα· εὐρομεν δὲ τὰ ἄκρα τοῦ λίθου τεθραυσμένα, καὶ οὕτω πάλιν μένει ἡ ἐπιγραφή ἐλλιπής.

Περὶ τὴν μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Παραμυθίας παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, οὗ ὄπισθεν ὑπάρχει τὸ περίπυστον *Σούλιον*, εὐρίσκεται ἡ κώμη *Βέλιαρη*, κατηρημωμένη· ὑπάρχει δὲ τις μικρὰ μονὴ παρ' αὐτῇ· πότε κατεστράφη, ἄγνωστον· παραδόσις τις ὅμως παριστᾷ ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς διεσώθησαν περαιοθέντες εἰς τὴν ἀπαντικρὺ κειμένην νῆσον τῶν Παξῶν, ὅπου καὶ νῦν διατηροῦσι τὸ ὄνομα αὐτῆς πολλοί, ὡς ὁ κ. Βελιανίτης, Βουλευτῆς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος νήσου, ἐκ ταύτης τῆς κώμης, ὡς λέγουσιν, ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. Εἶναι δὲ περίπυστος διὰ τὰ παρ' αὐτὴν ἀξιοθαύμαστα Κυκλώπεια ερείπια, ἅπερ κινουσι τὸν θαυμασμόν τοῦ ἀρχαιοδίφου, ἰδίᾳ δὲ διασωζομένη τις χαμηλὴ πύλη, ἧς αἱ κολοσσαῖαι παρασπάδες καὶ τὸ ἀνώφλιον ἐφεκλύουσι τὴν προσοχὴν μετὰ μεγάλης περιεργίας διὰ τὸ ἰδιόρρυθμον αὐτῶν καὶ τὸ ἀρχαιοτρόπον· μήπως ἐνταῦθα ὑπῆρχον οἱ Ἕλινοι; περὶ ὧν Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει ταῦτα· *Ἕλινοι, ἔθνος Θεσπρωτικόν· Ριανὸς δ' Θεσσαλικῶν· καὶ Ἕλιρία ἡ χώρα· ἔστι καὶ Σικελίας πόλις· τὸ ἐθνικὸν Ἕλινός*¹.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἂν προστεθῆ τὸ Αἰολικὸν δίγαμμα F τὸ προφερόμενον παρ' ἡμῶν ὡς β, τότε ἔχομεν τὸ σημερινὸν *Βέλιαρη*, κατὰ γένος θηλυκόν, προελθὸν ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου *Φέλιροι* καὶ *Φελιρία*. Ὡς γνωστὸν τοιαῦται ἀλλοιώσεις ὀνομάτων ἀπαντῶσι πλεῖστα ὅσαι παρ' ἡμῶν, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ ὀνοματολογίᾳ ἡμῶν, ὥστε ἀπίθανος δὲν φαίνεται καὶ ἡ ἐξαλλοίωσις τοῦ ὀνόματος *Ἕλινοι* εἰς *Βέλιαρη*. Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἐπεξέτεινα τὰς ἐπιστημονικὰς μου ἐρεῦνας· ἀλλ' ἡ ἔνωσις τῶν χωρῶν τούτων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ὡς ὠρίσθη ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, θέλει βεβαίως διευκολύνει καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, αἵτινες, ὡς γνωστὸν, συντελοῦσιν εἰς τὴν διευκρίνισιν καὶ διαφώτισιν ζητημάτων, ὧν ἡ λύσις ἐξαρτᾶται ἐξ ἐπιτοπίων ἐρευνῶν καὶ ἐξιχνιάσεων.

¹ Ἐγγραφοὶ ἐν Θουρίᾳ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1878.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ὁ ἐκ Δροβιανῆς τῆς Ἠπείρου, Σχολάρχης Θουρίας.

¹ Στεφάν. Βυζαντ. ἐν λέξ. Ἕλινοι. 267. Ἐκδ. Μαΐνεκίου. Τόμ. Α'. Βερολ. 1859.

Η ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ ΠΕΝΙΑ.

Ἐπὶ μίαν ὄλην σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα τὰ πολιτικὰ πάθη ἐπισηχόλησαν τοὺς διασημοτέρους ἐν Ἰταλίᾳ ἄνδρας. Ἡ μέριμνα ἀφ' ἑνὸς ἵνα ἀποδιώξωσι τὸν ἐχθρὸν, ἀφ' ἑτέρου ἵνα σχηματίσωσι πατρίδα ὑπερίσχυσε πάσης ἄλλης σκέψεως. Σήμερον ὁ σκοπὸς οὗτος ἐπέτυχε, καὶ τὸ μέγα νεαρὸν ἔθνος, ἀφ' οὗ ἀπέφυγε τοὺς πρώτους κινδύνους δι' ἐπιμόνου καὶ δραστηρίας διαγωγῆς, ἔχει νῦν τὴν εὐκαιρίαν ἵνα ἐξελέγξῃ ἑαυτὸ, καὶ ἐξετάσῃ διὰ τῆς μῆλης τὰς πληγὰς αὐτοῦ. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχει μία μάλιστα ἣτις εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν, ἕνεκα τοῦ βήθους αὐτῆς καὶ τῆς δυσκολίας περὶ τὴν εὐρεσιν καταλλήλου κατ' αὐτῆς φαρμάκου. Εἶνε ἡ πληγὴ τῆς πολυπτωχίας (paupérisme) ἣτις ἐξασκεῖ πολλαχοῦ τῆς ὠραίας ταύτης γῆς τοιαύτας φθοράς, ὥστε φοβεῖται τις μὴ κατηγορηθῆ ἐπὶ ὑπερβολῇ καὶ ἀπλῶς διηγούμενος τὰ πράγματα. Ἡ Νεάπολις, πρὸ πάντων, παρέχει σκηνὰς ὧν ἡ φρικτὴ ὑπερβαίνει πᾶν ὅ, τι εἰδὸν ποτε οἱ νεώτεροι αἰῶνες ἐν ἐκπεπολιτισμέναις χώραις. Πλεῖστοι ὅσοι Ἰταλοὶ συγγραφεῖς προσεπάθησαν νὰ περιγράψωσι τὰς σκηνὰς ταύτας, ἀλλὰ περιορίζομαι νὰ διηγηθῶ ἐνταῦθα περικοπὰς τινας, ἐκ δύο νεοφανῶν συγγραμμάτων. Τούτων τὸ μὲν ἢ *en Neapólei peria*¹ ἐπιγραφόμενον συνεγρᾶφη ὑπὸ Ἀγγλίδος τῆς κυρίας Οὐάιτ Μάριο ἐν Ἰταλίᾳ κατοικούσης, εἶνε δὲ ἀμερόληπτος, ἂν μὴ ἀδιάφορος, ἔκθεσις φιλαλήθους μάρτυρος αὐτόπτου καὶ αὐτηκόου, καὶ θεωρεῖται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς θετῆς πατρίδος αὐτῆς ὡς σύγγραμμα ἀξιопιστότατον. Τὸ δὲ ἐπιγραφόμενον ἢ *Neapólis gymnῶ dymati*² συνεγρᾶφη ὑπὸ Ρενάτου Φουκίνη κατ' ἀναγκραμματισμὸν τοῦ Neri Tanfucio, εἶνε δὲ ἄλλοιόν ὄλωσ σύγγραμμα, καὶ τὰ ζητήματα τῆς πολυπτωχίας περιγράφονται παρέρως ἐν περιγραφῇ τελετῆς ἢ περιπάτου.

Α'

Μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐν Νεαπόλει πτωχῶν κατοικοῦσιν ἐν τοῖς λάκκοις τοῖς κειμένοις ὑπὸ τὰς οἰκίας, καὶ καλουμένοις ἰταλιστὶ bassi ἢ bassolini. Πρέπει νὰ ἐπισκεφθῇ τις αὐτοὺς τὴν πρώτην ἵνα καταλάβῃ κατὰ τὴν ἔγερσιν των τὰ ἄθλια ζῶα ἅτινα γεννῶνται, μαραίνονται, καὶ ἀποθνήσκουσιν ἐν τοῖς ὑπογείοις τούτοις, στερούμενα χαρᾶς τε καὶ ἐλπίδος, ἠλίθια, κτηνώδη, τληπαθῆ. Κατὰ τὰς πρώτας τῆς ἡμέρας ὥρας βλέπει τις ἐξερχομένην ἐκ τῆς γῆς μυρμηκιάδων εἰδεχθεστάτων πλασμάτων, μελανῶν ἐκ ῥύπου καὶ φθειρῶν, κατίσχυων καὶ ἡμιγύμων. Ἐχουσι τὴν φυσιογνωμίαν σκυθρωπῆν,

¹ La miseria in Napoli, ὑπὸ τῆς κυρίας Jessie White Mario. (1 τόμος, Φλωρεντία).

² Napoli a occhio nudo ὑπὸ Renato Fucini. (Φλωρεντία, Le Monnier).

τὴν κόμην φρυγανώδη καὶ μεστήν ζωύφιων, τοὺς ὀφθαλμοὺς πάσχοντας, τὸ σῶμα νοσῶδες καὶ καταβεβρωμένον ὑπὸ φρικτῶν παθῶν, κεκαλυμμένον ὑπὸ ἐξανθημάτων, πληγῶν, ἀποστημάτων, καὶ ἄλλων δερματικῶν ἀσθενειῶν. Ἴδου παῖς μονόφθαλμος, οἱ ἀσπάλακες κατέφαγον τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐν τῷ ὑπογείῳ αὐτοῦ. Ἐν τῇ παρακειμένῃ ὁδῷ κατέφαγον τὴν βίνα καὶ τὰ χεῖλη ὑποτιθίου βρέφους. Τὸ κοράσιον τοῦτο, τὸ τοσοῦτον ὠχρὸν, εἶνε τὸ πρεσβύτατον πέντε ὄρφανῶν. Κερδαίνει δέκα σόλδια τὴν ἡμέραν ἐκ βραπτικῶν ἐργασιῶν ἢ μικροτέρα ἀδελφῇ αὐτῆς κερδαίνει δέκα τὴν ἐβδομάδα· αἱ δύο αὗται μόναι των τρέφουσι πέντε ψυχὰς καὶ πληρῶνουσιν ἑννέα δραχμὰς τὸν μῆνα ἐνοίκιον. Ἡ θέσις των δὲ εἶνε σπανία. Οἱ γονεῖς ἀποθνήσκουσιν ἐν σκληραγωγίᾳ, ἢ ἐγκαταλείπουσι τὴν νεοτιὰν αὐτῶν. Ἴδου καὶ ἄλλη κόρη δεκαεξάετις, ἣτις ἔχει τὴν φροντίδα ἐξ μικρῶν ἀδελφῶν. Ὁ ὄχλος τῶν ταλαιπώρων τούτων, οἵτινες λαλοῦσι διάλεκτον καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἰταλοῖς ἀκατάληπτον, πληροὶ ταχέως τὴν ὁδόν, καὶ ὅμως οἱ λάκκοι ἐξακολουθοῦσιν ἐξεμοῦντες ἑκατοντάδας ἐκ τούτων. Οἱ λάκκοι οὗτοι φαίνονται ἀνεξάντλητοι, καὶ ὄντως εἶνε τοιοῦτοι· ἕκαστος αὐτῶν περιέχει συνήθως πεντήκοντα ἐνοικήτορας. Δὲν μεταχειρίζομαι τὴν λέξιν *ἐνοικήτωρ* εἰρωνικῶς, οὐχί, διότι οἱ τῆς Νεαπόλεως πτωχοὶ πληρῶνουσιν ἐνοίκιον σχεδὸν ἐπίσης βαρὺ ὡς τὸ τοῦ ἐργάτου τῶν Παρισίων.

Πᾶν ὅτι δὲν εἶνε ἀσθενὲς ἢ ἀρρωστον ἐξῆλθε τέλος. Ἡ ὁδὸς γίνεται θεάτρον σκηνῶν ἀπεριγράπτων, διότι ἐκεῖ ἐκτελοῦνται ὅλαι αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς. Οὐδεὶς σκέπτεται νὰ νιφθῇ, αἱ γυναῖκες κτενίζουσιν ἀλλήλας· συνοδεύουσι δὲ προθύμως τοὺς ξένους εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν, χάριν περιεργίας καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ λάβωσιν ἐν σόλδιον.

Οἱ bassi οὗτοι εἶνε μᾶλλον ἢ ἥττον βαθέως ὑπὸ τὴν γῆν. Οἱ μὲν ἔχουσι στενοτάτας ὀπάς, οἱ δὲ μόνον τὴν θύραν ὡς ἀνοιγμα, εἰς τὴν ὁποίαν καταβαίνει τις διὰ τινων βαθμίδων, κατεστραμμένων, βορβορωδῶν καὶ μεστῶν ἀκαθαρσιῶν. Διαιροῦνται εἰς δωμάτια, συνήθως ἐξ, ἀνὰ πᾶν ὑπόγειον, καὶ ἕκαστος θάλαμος κατοικεῖται ὑπὸ μιᾶς, δύο ἢ καὶ τριῶν οἰκογενειῶν, τούτεστιν ὑπὸ ὀκτῶ ἢ δέκα ἀνθρώπων. Τὸ ἐνοίκιον ἀνέρχεται μεταξὺ τῶν ἐξ καὶ δεκατεσσάρων δραχμῶν τοῦ μηνός, ὥστε βλέπετε ὅτι οἱ bassi εἶνε ἀρκετὰ προσοδοφόροι. Οἱ κτήτορες ἔχουσι ἐλάχιστας δαπάνας πρὸς διατήρησιν αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις τοὺς ἠνάγκασε νὰ κονιάσωσι τὰς οἰκίας ἐσωτερικῶς τῷ 1837, κατὰ τὴν διάρκειαν χολερικῆς τινος ἐπιδημίας, ἔκτοτε δὲ οὐδὲ τὴν ἐλάχιστην ἐπεχειρήσαν ἐπισκευήν. Οἱ τοῖχοι καλύπτονται δι' ἐπιχρίσματος πραιοσιειδοῦς καὶ γλοιώδους, ἕνεκα τῆς ὑγρασίας. Τὸ ὕδωρ καταστάζει ἐκ τῆς ὀροφῆς, καὶ ποὺ καὶ ποὺ ἀκούει τις τὰς σταγόνας πιπτούσας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Οἱ πόδες βυθίζονται εἰς παχεῖαν μάζαν, ἀκάθαρτον μίγμα κόπρου καὶ πηλοῦ. Ὀλίγιστοι ἐνοικήτορες ἔχουσι ἐπιπλα, ἢ σκέπη χιλιάδων οἰκογενειῶν σύγκειται ἐξ ἑνὸς ἀχυροστρώματος, ἐφ' οὗ πατῆρ, μήτηρ, τέκνα

συγκατακλίνονται πάντες ἐπ' ἀλλήλους, καὶ ἐξ ἑνὸς ἢ δύο λίθων, οἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς καθίσματα. Τὸ ἀχυρόστρωμα τίθεται ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ ἐδάφους. Ἡ κυρία Μάριο εἶδε στρῶμα, ὅπερ περιεπάτει συρόμενον ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ κατοίκων! Ὁ κύριος Ῥενάτος Φουκίνης εὔρε γραῖαν μονόφθαλμον κεκαλυμμένην ὑπ' ἀσθeneϊῶν, ἔχουσαν μεγάλην πληγὴν ἐπὶ τῆς κνήμης, καὶ καθήμενην παρὰ τῷ τοίχῳ ἐπὶ λίθου. Δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ περιπατῆ, δὲν ἐξήρχετο πλέον ἐκ τῆς τρώγλης αὐτῆς, ὅπου πρὸ τριάκοντα ἐτῶν κατῴκει, ἔτρωγεν, ἐκοιμάτο καὶ τὰ λοιπὰ. . . . χωρὶς νὰ κινῆται ἐκ τῆς θέσεώς της. Τὰ τέκνα αὐτῆς τὴν ἐγκατέλιπον ἐκεῖ, οὐδὲν καθαρίζοντα, καὶ κατακλιόμενα παρ' αὐτῆ τὴν νύκτα!

Οἱ παρὰ τῆ εἰσόδῳ κείμενοι θάλαμοι εἶνε τὰ πολυτελεῖα τῶν bassi δωμάτια, διότι λαμβάνουσιν εἶδος τι ἀέρος καὶ φωτός. Τὰ ἄλλα δωμάτια, τὰ ἐνδότερα εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, βεβυθισμένα ἐν σκότει τελείῳ· οὐχ ἦτον ἢ ἔλλειψις ὅπῃ δὲν κωλύει νὰ κατοικῶνται καὶ αὐτὰ, τοῦλάχιστον ὑπὸ δέκα ἀνθρώπων. Ὁ ἀὴρ αὐτῶν εἶνε δηλητηριώδης, καὶ πνιγηρὰν δυσωδίαν ἀποπέουσιν. Ἐν μιᾷ τῶν τρωγλῶν τούτων, νεαρὰ κόρη ἀποθνήσκει ὑπὸ τύφου, ἐπὶ δραγμῆς σεσηπότος ἀχύρου, γυνὴ τις τίκει, καὶ ἀνθρωπὸς τις ἐν πυρετῷ παραληρεῖ. Ὁ τύφος εἶνε ἐκεῖ ὡς ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ, ἐπικρατῶν ἐν τοῖς bassi ὡς ἐνδημικὴ νόσος, μετὰ τῆς χολέρας, τῆς ψωριάσεως καὶ τῶν χοιράδων.

Δὲν ἐφθίσαμεν ὅμως ἀκόμη εἰς τὸ τέλος. Ὑπάρχει ἐν Νεαπόλει χειρόν τι τῶν bassi. Ὁ λόφος Ἐκκία εἶνε τετρημένος ὑπὸ ἐκτενεστάτων σπηλαίων ὁμοίων ταῖς κρύπταις τῆς Ῥώμης. Πτωχαὶ οἰκογένεια ἐξελέξαντο ἐκεῖ τὴν κατοικίαν αὐτῶν. Ἡ διευθέτησις εἶνε ἀπλουστάτη, καὶ τὰ διαφράγματα παριστῶνται διὰ συμπεφωνημένων σημείων. Ἐφ' ὅσον προχωρεῖ τις ἐν τοῖς ὑπογείοις, ὅπου τὸ ὕδωρ ῥέει ἐκ τῶν τοίχων, τὸ σκότος καὶ τὸ μίαισμα αὐξάνουσιν. Ὁ ἀὴρ εἶνε κεκορεσμένος ὑπὸ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, καὶ δύσκολον εἶνε τοῖς ξένοις, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἢ καλὴ τῶν θέλησις, νὰ μείνωσιν ἐκεῖ ἐπὶ στιγμὰς τινας. Ὁ τύφος εἶνε ἐπίσης ὁ συνήθης ξένος τῶν κρυπτῶν τούτων, ὀνομασθέντων ὑπὸ τοῦ κυρίου Ῥενάτου Φουκίνης ὀστεοφόρων ἀντρῶν, ἔχει δὲ ὡς συμμάχους τοὺς ὕρακας μὺς τόσοσιν πολλοὺς καὶ τόσοσιν ἀγρίους, ὥστε οἱ γονεῖς ἀναγκάζονται νὰ ἀγρυπνῶσιν ὅλην τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Ὑπάρχουσι πρὸς τούτους καὶ αἱ *λοκάρται*, ἧτοι οἱ μετ' ἐπίπλων θάλαμοι, ὅπου ἐνοικιάζει τις μίαν θέσιν ἐν κοινῇ κλίνῃ, καὶ ταύτη ἐν κοινῷ δωματίῳ. Ἡ κυρία Μάριο, ἧτις ἤθελε νὰ ἰδῆ, καὶ τῷ ὄντι εἶδε τὰ πάντα μετὰ τόλμης γυναικείας καὶ ὄλως ἀγγλικῆς, καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς ἀτιμίας ἀξιδύνατον εἶνε κἂν νὰ εἰκάσῃ τις, ἐπεσκέφθη τὰς *λοκάρτας* νύκτωρ, ἵνα καλῶς ἐπιβεβαιωθῆ περὶ τῶν ἐν αὐταῖς συμβαινόντων. Ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἐντελῶς πεπεισμένη. Ἐμέτρησεν ἑννέα κλίνας ἐν ἐνὶ μόνῳ δωματίῳ, τρεῖς ἀνθρώπους ἐν μιᾷ μόνῃ κλίνῃ, καὶ δὲν λησμονεῖ νὰ

προσθέσῃ ὅτι δὲν εἶνε ἀληθές ὅτι τὰ δύο γένη χωρίζονται, ὡς οἱ ἐνοικιασταὶ βεβαιούσιν. Ἐν ἐνὶ τῶν οἴκων τούτων, κατῳκημένῳ ὑπὸ 95 ἀνθρώπων, ὑπῆρχεν ἐν μαγειρεῖον, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ μία ὀπή· ἡ ὀπή αὕτη ἀνεπλήρου τὸ δοχεῖον θ θέτουσιν ἐν τοῖς θαλαμίσκοις τῶν φυλακῶν. Παύω, οὐχὶ διότι ὁ κατάλογος τῶν βδελυγμάτων ἐξηγητήθη, ἀλλὰ! . . .

Τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως τῶν κατοικούντων τοὺς bassi καὶ τὰ σπήλαια εἶνε λίαν ἀκανόνιστα. Οὐδὲν ἦττον ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς πλειότεραι ἐντιμοὶ οἰκογένεια ἢ ὅσον θὰ ἐφ' ἀφαντάζετο τις· ὑπάρχουσι πατέρες οἵτινες ἐργάζονται καὶ δεκαοκτὼ ὥρας κατ' ἐκάστην, καὶ οἵτινες προσέχουσιν ἵνα διατηρηθῆται περὶ αὐτοὺς σχετικὴ τις εὐκοσμία. Ὁ πατὴρ οὗτος μένει προσκεκολλημένος εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, ἢ εἰς τὸ ζυλοργεῖον αὐτοῦ μέχρι τοῦ φρικώδους του θανάτου, καὶ δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀποσπάσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐργασίας εἰμὴ ἡμιθανῆ. Ὑπάρχουσιν ἄλλοι κλέπτοντες καὶ ἐπαιτούντες. Τὸ ἐνοικίον, ὅσον ἀπίστευτον καὶ ἂν φανῆ, εἶνε ἡ βαρυτάτη δαπάνη τῶν ἐν Νεαπόλει πτωχῶν. Εἰς ἐνδύματα οὐδὲν σχεδὸν δαπανῶσι, διότι ταῦτα εἶνε ἐπίσης ἀπλᾶ ὡς καὶ ἡ τροφή των. Ὁ κύριος Ῥενάτος Φουκίνης εἶδε νεάνιδα παρασκευάζουσαν τὸ γεῦμα τῆς ἐπταμελοῦς οἰκογενείας αὐτῆς· εἶχε συνάξει εἴκοσι δύο κοχλίας καὶ ἰσάριθμα κάστανα· ἰδοὺ τὸ γεῦμα των! Οἱ σωροὶ τῶν σαρωμάτων καὶ λοιπῶν ἀκαθαρσιῶν εἶνε ἐν τῶν πρωτίστων μέσων διατροφῆς τῶν δυστυχῶν τούτων. Βλέπει τις αὐτοὺς ἐνοκλάζοντας ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου καὶ ἀνασκάπτωντας τὰ σαρώματα, ἵνα ἀνεύρωσιν ὅσπου ἢ ἀκνηθῶν ἰχθύος καὶ τὴν κατατρώγουσιν ὡς οἱ κύνες. Ἴνα γνωρίσωμεν τὸν ἐπίλογον τῆς ζωῆς τοῦ ἐν Νεαπόλει πτωχοῦ, πρέπει νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ πελαῖον Campo Santo, τὸ Κοιμητήριον, ἡμίσειαν περίπου λεῦγαν ἀπέχον τῆς πόλεως, ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς Καπύης Πύλης. Τὸ νέον Κοιμητήριον προῦριστα εἰς ταφὴν τῶν ἐν ἀνέσει ζώντων κατοίκων. Τὸ παλαιὸν εἶνε τὸ ἰδιαιτέρον κοιμητήριον τῶν πτωχῶν. Εἶνε μέγα ὀρθογώνιον λιθόστρωτον, περιετοιχισμένον καὶ πάγγυμνον. Μεγάλοι στρογγύλοι καὶ ἠριθμημένοι λίθοι κεῖνται εὐθυγράμμως μετὰ τῶν λιθοστρώτων. Ὑπάρχουσι 365 τοιοῦτοι λίθοι, ὅσοι καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους. Ἐκαστος λίθος καλύπτει τὸ στόμα ὑπερμεγέθους λάκκου. Τὴν ἐσπέραν κατὰ τὴν ἕκτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ὁ φύλαξ τοῦ Κοιμητηρίου αἶρει ἐν τῶν σκεπασμάτων τούτων καὶ ῥίπτουσιν εἰς τὴν ὀπήν ὅσα πτώματα ἔφερον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ ὅσα φέρουσι τὴν νύκτα. Τὴν πρωΐαν, κατὰ τὴν ἕκτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ὁ τάφος κλείεται πάλιν, καὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὸν ἐπόμενον. Οὕτω πράττουσι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους, ὅτε πάλιν ἀναλαμβάνουσι τὴν σειράν. Τὰ ἐνταφιασθέντα ἐν τῷ παλαιῷ Campo Santo σώματα ἀνέρχονται κατ' ἔτος εἰς ἐπτακισχίλια.

Ὁ τοῦ Κοιμητηρίου φύλαξ προσεκάλεσε τὸν κύριον Ῥενάτον Φουκίνην νὰ παρευρεθῆ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν, ἐπειπὼν: *καὶ θὰ διασκεδάσητε.* Ἄλλως τε δὲ ἡ εἴσοδος εἶνε ἐλευθερά, καὶ οἱ ἀλλήται καὶ τὰ παιδιάρια τῶν ὀδῶν κοι-

μῶνται καὶ παιζοῦσιν ἐκεῖ ἐν μέσῳ τῶν τάφων. Καὶ ἐκεῖνοι ὡσαύτως διασκεδάζουσι βλέποντες τὰς κηδείας.

Ὁ κύριος Ῥενάτος Φουκίνης πρῶτον εἶδεν ἄνθρωπον φέροντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φορτίον. Ἔχων δὲ τὴν πυγμὴν ἐπὶ τοῦ ἰσχυρίου περιεπάτει φαειρῶς καὶ ἄδων. Τὸ φορτίον ἦτο μικρὸν φέρετρον περιέχον βρέφος διετές. Τὸ μικρὸν ἄσαρκον σῶμα ἦτο ἡμίγυμνον· ἀλλ' εὐλαβῆς χεὶρ τὸ εἶχε περικαλύψει διὰ φύλων δένδρου, καὶ εἶχε θέσει ῥόδον ἐπὶ τοῦ στόματος. Ὁ νεκροθάπτης τὸ λαμβάνει ἀπὸ τοῦ ποδός καὶ τὸ ῥίπτει σκληρῶς εἰς τὸν δημόσιον νεκροκράββατον. Δύο ῥυάκια αἵματος ῥέουσιν ἐκ τῶν ῥωθίων τοῦ ἰσχυροῦ πλάσματος. Ὁ δὲ φύλαξ καταστρέφει τὸ μικρὸν φέρετρον διὰ λακτισμάτων, καὶ ἀφαιρεῖ τὰ τεμάχια συρίζων. Ὁμιλος δὲ παιδαρίων διεφιλονεῖει τὸν στέφανον καὶ τὸ ῥόδον, ὅπερ εἶχε πέσει κατὰ γῆς. Ἐκομίσαν ἔπειτα γραῖάν τινα, μόνον ἔνδυμα ἔχουσαν ῥάκος ἠπλωμένον ἐπὶ τῆς κοιλίας. Τὸ ῥάκος ἔπεσεν ὅτε ἀνέσυραν αὐτὴν ἐκ τοῦ φερέτρου καὶ ὀλόγυμος ἐρρίφθη εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κράτους προσδιωρισμένον μέρος, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὄχλου περιέργου καὶ μυρία φλυαροῦντος. Ἐκομίσθη ἔπειτα ἀνὴρ ὃν οἱ νεκροθάπται ἔρριψαν κατὰ γῆς, καὶ ἡ κεφαλή του ὑποκώφως ἐδοῦπυσεν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου. Κατὰ τὴν προσδιωρισμένην ὥραν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ λάκκου, ἐννέα πτώματα ἔκειντο παρὰ τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 145 λίθῳ.

Τὸ Campo Santo εἶχε πληρωθῆ ὀλίγον κατ' ὀλίγον φλυαροῦντος ὄχλου, ἐλθόντος ἵνα λάβῃ συνδυασμὸν τριῶν ἀριθμῶν πρὸς ἀγορὰν γραμματίων λαχείου, τριλαχίαν ἢ ὡς τὴν λέγουσι terno, κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ φύλον τῶν ἀποθανόντων. Ἦτο δὲ καὶ Παρασκευὴ, ἡμέρα θεωρουμένη ὑπὸ τοῦ ὄχλου τῆς Νεαπόλεως ἐξαίρετως αἰσία εἰς τοὺς τοιοῦτους συνδυασμούς. Οἱ νεκροθάπται πλησιάζουσιν εἰς γέρανόν τινα, ἣν θέτουσι παρὰ τῷ ἀριθμῷ 145, ἱερεὺς τις ἀπαγγέλλει προσευχὴν καὶ ἀπέρχεται. Ἦγειραν τὸ ἐπίπωμα τοῦ λάκκου, ἐξ οὗ ἀναθυμιάσις τρομερᾶς δυσωδίας ἐξῆλθεν. Οἱ περίεργοι συνωστίζονται ἵνα ἴδωσι τί ὑπῆρχεν ἐντός, καὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας παρῆλθεν πρὶν ἢ ἀρχίσσῃ τὸ ἔργον. Τέλος δὲ ἀπεμάκρυναν αὐτοὺς ὀλίγον. Ἦ γέρανος ἀνέλαβε τὰ σώματα καθ' ἓν, καὶ τὰ ἔρριψεν εἰς τὴν ὀπήν. Τοσοῦτον βδελυραὶ σκηναὶ συνέβησαν, ὥστε ὁ κύριος Ῥενάτος Φουκίνης, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ βλέπῃ αὐτὰς, ἀπεχώρησε.

B'

Τὰ εἰρημμένα φαίνονται ἔτι θλιβερώτερα ὅταν ἐξετάσῃ τις τὸν ἰσολογισμόν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πτωχῶν. Τότε τοῖς πᾶσι δῆλον καθίσταται ὅτι ἡ ἀμέλεια καὶ ἡ κακὴ διεύθυνσις εἶνε αἱ αἰτίαι τοῦ κακοῦ. Διότι οἱ πόροι οὐδὲν ἔλλείπουν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν τὰ κεφάλαια τῶν 20,123 φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τῆς χερσονήσου ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς δραχμάς

1,190,932,603 δρ. φέροντα ἐτήσιον εἰσόδημα 84,585,240 δρ. ! Αἱ ἐπαρχίαι τῆς Νεαπόλεως ἴμνης, ὧν ὁ πληθυσμὸς συμποσοῦται εἰς ἑπτὰ τοῦλάχιστον ἑκατομμύρια, δαπανῶσιν ἐκ τοῦ μισθώδους ποσοῦ τῶν 1,190,932,603 φρ. 200,940,434 καὶ διατηροῦσιν 8418 φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα. Πρέπει νὰ μελετήσῃ τις τὰς ἀπογραφικὰς σημειώσεις τὰς ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν δημοσιευθείσας ἵνα λάβῃ πραγματικὴν ἔννοιαν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διαχειρίζονται τὴν περιουσίαν τῶν πτωχῶν. Τῷ 1873 ἐν μόνον μεταξὺ πέντε καταστημάτων εἶχε δημοσιεύσει τοὺς ἀπολογισμοὺς αὐτοῦ, 1330 δὲν εἶχον οὔτε κἄν καταλόγους οὔτε καταστατικά· 4429 δὲν εἶχον οὐδὲ καταγραφὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Βλέπομεν συστηματικὴν ἀταξίαν, καὶ ἐπίσημον κατασώτευσιν τῆς ἱερωτάτης τῶν ἰδιοκτησιῶν. Καὶ δὲν δύναται τις νὰ φέρῃ ὡς πρόφασιν ὅτι αἱ πληγαὶ αὗται εἶνε πληγαὶ κεκρυμμένα, ἄγνωστοι, ἀποκαλυφθεῖσαι αἰφνης ὑπὸ ἀπερισκέπτου φιλανθρώπου. Τὰ πράγματα ταῦτα δὲν εἶνε μυστήρια οὐδενὶ τῶν τῆς Ἰταλίας κατοίκων· πολλοὶ πρὸ τῆς κυρίας Μάριο καὶ τοῦ κυρίου Ῥενάτου Φουκίνης εἶχον διασημάνει αὐτά.

Τὰς ἄνω ἀπογραφικὰς σημειώσεις ἠρύσθημεν ἐκ τῶν ἐπισήμων τοῦ Κράτους ἐγγράφων. Τὰ μετὰ ἀγανακτήσεως ἄρθρα, τὰ μυριάκις ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς ἐφημερίσι δημοσιευθέντα κατὰ τῆς ἀθλίης διαχειρίσεως τῶν κτημάτων τῶν πτωχῶν, οὐδέποτε ἐπεχείρησαν νὰ διαψεύσωσιν οἱ τὴν περιουσίαν τῶν καταστημάτων τούτων διαχειριζόμενοι. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι οὐδὲ τὰ ἄρθρα ταῦτα προῦκάλεσαν ποτε τὴν ἐλαχίστην μεταρρύθμισιν. Δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ Κράτος οὐδὲν ποιεῖ πρὸς βελτίωσιν τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης καταστάσεως. Ἐν Νεαπόλει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν οἱ καρβινοφόροι στρατιῶται καταβαίνουσιν εἰς τι basso καὶ ἐν ὀνόματι τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς ἀποβάλλουσι πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ κατοικοῦντας, οἵτινες καταφεύγουσιν εἰς ἕτερον basso καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἀναντιρρήτως ἠδύνατο νὰ κάμῃ τι περισσότερο ὑπὲρ τῆς Νεαπόλεως. Θὰ εἶχε συμμάχους τὸν ἥλιον, τὴν καθαρὰν καὶ ζωογόνον αὔραν τῆς θαλάσσης, καὶ τέλος τὴν κοινὴν γνώμην, ἣτις δυσχανασχετεῖ κατὰ τοῦ προσγινομένου τῆς χώρας στίγματος ἕνεκα τῆς ὑπάρξεως τοιοῦτων σκανδάλων. Ἡ Ἰταλία ὀφείλει νὰ μὴ ἀνέχηται ἐπὶ μακρότερον τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων, ἣτις οὐκ ἴσως μόνον αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι μέγα ὄνειδος προσάπτει.

Ἐν Μασσαλίᾳ

Ἐκ τῆς Γαλλικῆς ὑπὸ Ε. Π. Ρ.

Ο ΑΠΕΞΗΡΑΜΕΝΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΔΜΟΝΔΟΥ ΑΜΠΟΥ

ΙΕ' *

Ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου καταφαίνεται ὅτι ἡ Ταρπηλία πέτρα ὀλίγον ἀπέχει τοῦ Καπιτωλίου.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Φουγᾶς ἀφ' οὗ πρῶτον ἐπισκέψατο τὸν Μαρνὲ ἔγραψεν εἰς τὴν Κλημεντίαν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην.

«Φῶς μου, ἐγκαταλείπω τὸν τόπον τοῦτον τὸν μάρτυρα τῆς κακοτύχου ἀνδρείας μου καὶ θεματοφύλακα τῆς ἀγάπης μου. Θὰ φέρω τὰ πρῶτά μου βήματα εἰς τὴν πρωτεύουσαν, εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ κληρονόμος τοῦ θεοῦ τῶν μαχῶν φανῆ ὅτι ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ αἵματος ὅπερ ῥέει ἐντὸς τῶν φλεβῶν του, θὰ μ' ἀποδώσῃ τὸ ξίφος μου καὶ τὰς ἐπωμίδας μου νὰ τὰς φέρω καὶ καταθέσω πρὸ τῶν ποδῶν σου. Ἔσο πιστὴ, περιμενε, ἔλπιδε. Οἱ δὲ στίχοι μου οὗτοι ἄς σοι εἶνε φυλακτήριον κατὰ τῶν κινδύνων τῶν ἀπειλούντων τὴν ἐλευθερίαν σου. Ὡ Κλημεντίνα μου, φυλάττου καὶ πάντοτε ἔχε εἰς τὸν νοῦν σου ὅτι ἐγὼ μόνος εἰμὶ ὁ σὸς

»*Βίτωρ Φουγᾶς.*»

Ἡ Κλημεντίνα οὐδὲν ἀπεκρίθη εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀλλὰ τὴν ὤραν καθ' ἣν ὁ Φουγᾶς ἀνέβαινεν εἰς τὴν ἀμαξάν τοῦ σιδηροδρόμου, ἐπλησίασεν αὐτὸν ἀνθρώπος τις καὶ τῷ ἔδωκε κομψὸν χαρτοφυλάκιον ἐξ ἐρυθροῦ δέρματος καὶ παραχρῆμα ἀπεμακρύνθη μετὰ σπουδῆς. Τὸ στερεὸν τοῦτο καὶ καινούργιες χαρτοφυλάκιον περιεῖχε χίλια διακόσια φράγκα εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια, τὰ ἐκ διαφόρων οἰκονομιῶν ἀποθεματικῶν κεφάλαιον τῆς νεάνιδος. Ὁ Φουγᾶς δὲν εἶχε καιρὸν νὰ σκεφθῆ καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ λίαν λεπτοῦ τούτου πράγματος, διότι τὸν εἶχον ἤδη ὠθήσει εἰς τὴν ἀμαξάν, ἢ ἀτμάμαξα ἐσύριζε καὶ ὁ στοῖχος τῶν ἀμαξῶν ἐξεκίνησε.

Ὁ συνταγματάρχης ἐν τῇ ἀμάξῃ μόνος ἤρξατο ἀναπολῶν τὰ ἐν μιᾷ μόλις ἐβδομάδι πλεῖστα ὅσα καὶ διάφορα συμβάντα ἄτινα ἀλλεπάλληλα ἤλθον καὶ ἀντιπαρῆλθον. Ἀνεπόλει τὴν ἐν τοῖς πάγοις τοῦ ποταμοῦ Οὐιστούλα σύλληψίν του, τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του, τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ Λίμπεμφελδ αἰχμαλωσίαν του, τὴν ἐν Φονταϊνεβλῶ ἐξέγερσίν του, τὸν θάνατον τοῦ

* Ἰδὲ σελ. 59.

Βοναπάρτου, τὴν ἐν ἔτει 1852 κάθοδον τῶν βοναπαρτιδῶν τὴν συνάντησιν νεάνιδος ὁμοίας πρὸς τὴν Κλημεντίαν Πισόνη, τὴν σημαίαν τοῦ 23^{ου} συντάγματος, τὴν μετὰ συνταγματάρχου τῶν θωρακοφόρων μονομαχίαν. Πάντα δὲ ταῦτα συνέβησαν ἐν δικοστήματι τεσσάρων μόνον ἡμερῶν! Ἡ νύξ τῆς 11 Νοεμβρίου 1813 πρὸς τὴν 17 Αὐγούστου 1859 τῷ ἐφαίνετο οὐ μόνον ἴση ἀλλὰ καὶ μικροτέρα τῶν ἄλλων νυκτῶν, διότι τὴν νύκτα ταύτην τὸ πρῶτον ἤδη ἐκοιμήθη κατὰ διάρκειαν καὶ ἄνευ τινὸς ὄνειρου.

Ἄλλος τις ἔχων πνεῦμα ἤττον ζωηρὸν καὶ καρδίαν ἤττον θερμὴν, θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ μελαγχολίας. Διότι τέλος πάντων ὁ κοιμηθεὶς ἐξ καὶ τεσσαράκοντα ὄλα ἔτη ὀφείλει ὅπως δῆποτε νὰ ἐπανίδῃ τὴν πατρίδα του ἐπιστητῶς ἡλλοιωμένην, ὥστε νὰ νομίσῃ κατ' ἀρχὰς ὅτι αὕτη δὲν εἶνε ἡ πατρίς του ἀλλὰ ξένος τις τόπος. Οὔτε γονεῖς, οὔτε φίλους, οὔτε γνῶριμόν τι πρόσωπον θὰ εὔρῃ! Πλὴν δὲ τούτου πλεῖστοι ὄσαι λέξεις, ιδέαι, ἔθιμα, ἐφευρέσεις νέαι θὰ τῷ ἀποδείξωσιν ὅτι εἶνε ἀλλοδαπός, καὶ θὰ τον ἀναγκάσωσι νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἔχει ἀνάγκην ὁδηγοῦ, ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι του. Ἄλλ' ὁ Φουγᾶς ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς οὐδὲ στιγμὴν μίαν ἀπέμεινεν ἀργός, διότι παραχρῆμα εὔρεν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ φίλους, καὶ ἐχθρούς, καὶ ἐρωμένην καὶ ἀντεραστήν. Τὸ Φονταϊνεβλῶ ἡ δευτέρα αὕτη πατρίς του ἦτο ἡ προσωρινὴ ἔδρα τῆς ὑπάρξεώς του, διότι ἠσθάνετο ὅτι ἐκεῖ τὸν ἀγαπῶσι, τὸν μισοῦσι, τὸν φοβοῦνται, τὸν θαυμάζουσιν, ὅτι ἐκεῖ τέλος εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστός. Ἐγίνωσκεν ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκφωνηθῆ τὸ ὄνομα του χωρὶς νὰ ἐξεγείρῃ καὶ τινα ἠχώ. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα συνδέον αὐτὸν μετὰ τῶν νεωτέρων χρόνων ἦτο ἡ στενὴ αὐτοῦ συγγένεια πρὸς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τοῦ στρατοῦ. Πανταχοῦ ἔνθα κυματίζει τῆς Πατρίδος ἡ σημαία ὁ στρατιώτης, εἴτε νέος εἶνε εἴτε γέρον, εἶνε ὡς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Πέριξ τοῦ κωδωνοστασίου τούτου τῆς Πατρίδος, οὗ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἱερότης εἶνε κατὰ πολὺ διάφορος τῆς τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ χωρίου, ἢ γλῶσσα, αἱ ιδέαι, αἱ διέπουσαι ἀρχαὶ πολὺ ὀλίγον μεταβάλλονται. Μάτην οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκουσιν, ἀντικαθιστάμενοι ὑπὸ ἐτέρων ὁμοιοζόντων πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁμοίως σκεπτομένων, λαλούντων, πραττόντων, οἵτινες δὲν ἀρκοῦνται μόνον ὅτι ἀπλῶς ἐνεδύθησαν τὴν στολὴν τῶν πρὸ αὐτῶν ζησάντων, ἀλλὰ κληρονομοῦσι καὶ τὰς ἀναμνήσεις αὐτῶν, τὴν ἀποκτηθεῖσαν δόξαν των, τὰς παραδόσεις, τὰς ἀστειότητας καὶ τινὰς τόνους τῆς φωνῆς των. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ πρὸς τὸν συνταγματάρχην τοῦ 23^{ου} συντάγματος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς φιλία τοῦ Φουγᾶ μετὰ τὴν στιγμιαίαν ἐκδήλωσιν τῆς ζηλοτυπίας του, καὶ ἡ ἀπότομος πρὸς τὸν συνταγματάρχην Μαρνὲ συμπάθειά του, ὡς εἶδε ῥέον τὸ αἷμα τῆς πληγῆς του. Αἱ μεταξὺ στρατιωτῶν ἔριδες εἶνε συζητήσεις οἰκογενειακαὶ οὐδέποτ' ἐξαλειφουσαι τὴν συγγένειαν.

Ὁ Φουγᾶς πεπεισμένος ἰσχυρῶς ὅτι δὲν ἦτο μόνος ἐπὶ γῆς, μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἐθεᾶτο πᾶνθ' ὅσα νέα πράγματα ὁ πολιτισμὸς ἐπεδείκνυε πρὸ τῶν

ὀφθαλμῶν του. Ἡ ταχύτης μάλιστα τοῦ σιδηροδρόμου τὸν κατέθελε. Κατελήφθη ὑπὸ ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τοῦ ἀτμοῦ, ἥς ἡ θεωρία τῷ ἦτο γράμμα ἐσφραγισμένον, καὶ σκεπτόμενος περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἔλεγεν·

«Ἐὰν ὁ Ναπολέον εἶχε χιλίας τοιαύτας μηχανάς, δισχίλια τηλεβόλα ραβδωτά καὶ εικοσακισμύρια παλληκάρια ὡς ἂν ἐμέ, ἐντὸς ἑξ ἑβδομάδων θά ἦτο κύριος τῆς οἰκουμένης. Διὰ τὴν ὅτι νῆος ὅστις σήμερον κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου, διὰ τὴν δὲν μεταχειρίζεται τὰ ὄργανα ταῦτα ἄτινα ἔχει ἐν τῇ ἐξουσίᾳ του; Ἴσως δὲν το ἐσκέφθη, τίς οἶδε. Θά το ἴδωμεν μετ' ὀλίγον. Καὶ ἂν μὲν μοι φανῆ καταάλληλος καὶ ἱκανός, τῷ λέγω τὴν ιδέαν μου, μὲ διορίζει ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ «ἐμπρὸς μάρς.»

Ἐρωτήσας ἔπειτα ἔμαθεν εἰς τί χρησιμεύουσι τὰ σιδηρᾶ ἐκεῖνα σύρματα τὰ στηριζόμενα ὑπὸ πασσάλων ἰσταμένων κατὰ διαλείμματα ἐν ταῖς ὁδοῖς.

«Κύτταξε, κύτταξε, ἔλεγεν, ἰδοὺ ὑπασπισταὶ ταχεῖς καὶ ἐχέμυθοι. Τοιαύτη δύναμις καὶ τοιαύτα μέσα ἐὰν τύχωσιν εἰς χεῖρας ἐμπείρου στρατηγοῦ ὅλην τὴν οἰκουμένην εἶνε ἱκανὰ νὰ κατακτήσωσι.»

Ἄλλὰ τὰς σκέψεις του αὐτῆς διέκοψεν αἴφνης ἡχος ξένης τινὸς γλώσσης. Μόλις δὲ ἤκουσε καὶ παρευθὺς ἀνεπήδησεν ὡς ἐὰν ἐκάθητο ἐπὶ ἀκανθῶν. Φρίκη! κατὰ τινὰ μικρὸν σταθμὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀμαζαν Ἄγγλος τις, ἐν τῶν τεράτων ἐκείνων ἄτινα ἐδολοφόνησαν τὸν Ναπολέοντα ἐν τῇ νήσῳ Ἄγια Ἐλένη, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὸ μονοπώλιον τοῦ βάμβακος. Ὁ Ἄγγλος οὗτος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν γυναῖκά του νέαν ὀπωσοῦν κομψήν καὶ δύο θαυμαστῆς εὐμορφίας κοράσια.

«Αἰ, αἰ, σταθῆτε, ἀνεφώνησεν ὁ Φουγάς, κύψας ἀπὸ τῆς θυρίδος τῆς ἀμάξης οὕτως ὥστε τὸ ἦμισυ σχεδὸν τοῦ σώματός του ἐκρέματο ἔξω τῆς θυρίδος·

— Κύριε, τῷ εἶπεν ὁ Ἄγγλος λαλῶν κάλλιστα τὴν γαλλικὴν ὡς συμβουλεύω νὰ ἔχετε ὑπομονὴν μέχρι τοῦ προσεχοῦς σταθμοῦ. Διότι τώρα οὐδεὶς ἀκούει τὰς φωνάς σας καὶ εἶνε κίνδυνος μὴ πέσητε ἔξω τῆς ἀμάξης. Ἐὰν δύναμαι κατὰ τι νὰ σας φανῶ χρήσιμος, ἔχω φιάλην βακῆς καὶ . . .

— Ὅχι, κύριε, ὑπέλαβεν ὁ Φουγάς μετὰ πολλῆς τραχύτητος. Τίποτε δὲν θέλω· προτιμῶ νὰ ποθῶν, παρὰ νὰ δεχθῶ τὸ παραμικρὸν ἀγγλικὸν πρᾶγμα καὶ μάλιστα παρὰ Ἄγγλου. Φωνάζω δὲ διότι ἔχω ἀνάγκην νὰ ἀλλάξω ἄμαζαν καὶ νὰ καθάρίσω τοὺς ὀφθαλμούς μου, τοὺς ὁποίους ἐμίανεν ἡ θεὰ ἐχθροῦ τοῦ Αὐτοκράτορος.

— Σὰς βεβαίω, κύριε, ὅτι δὲν εἶμαι ἐχθρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος. Μάλιστα ἔλαβον καὶ τὴν τιμὴν νὰ ἔλθω εἰς τὴν οἰκίαν του ὅτε κατῶκει ἐν Λονδίῳ. Τὸν ἐφιλοξένησα δὲ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ ἐπαύλει μου.

— Τόσῳ τὸ χειρότερον, ἐὰν ὁ νέος εἶνε τόσον καλὸς ὥστε νὰ λησμονήσῃ πόσον οἱ Ἄγγλοι ἔβλαψαν τὴν οἰκογένειάν του. Ἄλλ' ὁ Φουγάς, μάθετε, κύ-

ριε, ὅτι οὐδέποτε θά σας συγχωρήσῃ διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα του ἀδικίας σας.»

Μόλις δ' ἐστάθη ἡ ἀμαξοστοιχία ἐν τῷ πρώτῳ σταθμῷ καὶ παρευθὺς ὁ Φουγάς ἀνοίξας τὴν θυρίδα ἐπήδησεν ἔξω καὶ εὐρέθη ἐν ἐτέρᾳ ἀμάξῃ, ἐν ἣ εἶδε δύο νέους οἵτινες οὐδὲως ἐφάνοντο Ἄγγλοι, τοῦλάχιστον ἐκ τῆς φυσιογνωμίας των· ἐλάλουν δὲ τὴν γαλλικὴν ὡς Γάλλοι, ἄρα ἦτο πιθανώτατον ὅτι δὲν ἦσαν Ἄγγλοι. Διὸ ὁ Φουγάς μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἐχαίρεισεν αὐτοὺς ἐδαφιαίως καὶ μειδιῶν· εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς.

«Φίλοι, εἴμεθα τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, χαίρετε· ἡ θεὰ σας μὲ ζυγογονεῖ!»

Οἱ δύο νέοι ἀνέφξαν τοὺς ὀφθαλμούς των μετ' ἀπορίας, ἐχαίρεισαν ἐλαφρῶς νεύσαντες τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπανελάβον τὴν ὑπὸ τοῦ Φουγᾶ διακοπεῖσαν συνδιάλεξίν των. Συνδιέλεγοντο δὲ περὶ μοναρχίας καθ' ὅλου καὶ περὶ τοῦ ὅτι αὕτη δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ πολὺν χρόνον. Ὁ Φουγάς κατέστελλε μετὰ δυσκολίας τὴν ἀγανάκτησίν του ἀκούων προσβαλλομένην τὴν μοναρχίαν, ἣν αὐτὸς ἐλάτρευε.

«Αἰ, κύριοί μου, ἀρκεῖ πλέον! Οὕτω λαλοῦν Γάλλοι περὶ τῶν γαλλικῶν θεσμῶν; Μάθετε, κύριοί μου, ὅτι ἡ αὐτοκρατορία εἶνε ἀθάνατος, διότι θεμελιούται ἐπὶ γρανίτου, τοῦ λαοῦ, καὶ εἶνε συγκεκολλημένη δι' αἵματος ἡρώων. Καὶ ἐὰν σας ἐρωτήσῃ τις: τίς το λέγει; εἶπατέ τῷ: ὁ συνταγματάρχης Φουγάς ὁ λαβὼν τὸ παράσημον ἐν Βαγράμη παρὰ τῆς χειρὸς τοῦ αὐτοκράτορος.»

Οἱ δύο νέοι προσεῖδον ἀλλήλους μειδιῶντες· εἶπε δὲ ὁ νεώτερος πρὸς τὸν πρεσβύτερον·

«What is that? (τί εἶν' τοῦτο;)

— A madman (τρέλὸς ἄνθρωπος).

— No, dear; a mad dog (ὄχι, ἀγαπητέ· σκύλος λυσσασμένος).

— Nothing else (τίποτε ἄλλο).

— Πολὺ καλὰ, κύριοι, πολὺ καλὰ, ἀνεφώνησεν ὁ συνταγματάρχης. Ὁμιλεῖτε ἀγγλικά τώρα, σὰς πρέπουν νὰ τα ὀμιλήτε.»

Καὶ ἄμα σταθείσης τῆς ἀμαξοστοιχίας ἐν τῷ ἀμέσῳ σταθμῷ, μετέβη εἰς ἐτέραν ἀμαζαν ἐν ἣ ἐκάθητο ὄμιλος νεαρῶν ζωγράφων. Τοὺς προσηγόρευσε δὲ μαθητὰς τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοὺς ἠρώτησεν εἰδήσεις περὶ τοῦ Γεράρδου, τοῦ Γρῶ καὶ τοῦ Δαβίδ (καλλιτεχνῶν διασήμων οἵτινες ἦσαν αὐτῷ γνωστοὶ ἤδη πρὶν ἢ τὸν ἀποξηράνει ὁ γηραιὸς Μάιζερ), ἐκεῖνοι δὲ ἀθαμιλλώμενοι καὶ νομίσαντες ἀστείαν τὴν ἐρώτησίν του, τῷ συνέστησαν νὰ πορευθῆ εἰς τὸ θέατρον νὰ ἴδῃ τὸν διάσημον ἠθοποιὸν Τάλμαν (σύγχρονον τῶν ἀνωτέρω καλλιτεχνῶν).

Ἦσαν ἤδη ἐγγὺς τῶν Παρισίων καὶ αἱ ὀχυρώσεις τῆς πρωτεύουσος τὸν κατέπληξαν πολὺ, καὶ πῶς δὲ καὶ τον ἐσκανδάλισαν.

«Δὲν τᾶγαπῶ ἐγὼ αὐτά, εἶπεν εἰς τοὺς παρακαθημένους. Ἀληθὲς ὀχύρω-

μα πόλεως εἶνε ἡ ἀνδρεία μεγάλου λαοῦ. Οἱ περίξ τῆς πρωτεύουσας σωρα οὗτοι τῶν φρουρίων μονονουχί φωνάζουσι καὶ λέγουσιν εἰς τὸν ἐχθρὸν ὅτι εὐκόλως δύναται νὰ νικήσῃ τὴν Πατρίδα.

Τέλος ἡ ἀμαξοστοιχία ἔστη ἐν τῷ σταθμῷ τῶν Παρισίων καὶ ὁ Φουγᾶς οὐδὲν πρᾶγμα ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ κατέβη παρευθὺς, καὶ τὰς χεῖρας ἔχων ἐν τοῖς θυλακίαις ἐξεκίνησεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ξενοδοχείου εἰς ὃ κατέλυσε κατὰ τὴν ἐν Παρισίαις τῷ 1813 τρίμηνον διαμονὴν του. Ἐνόμιζε δὲ ὅτι γινώσκει κάλλιστα τὴν πόλιν, διὸ καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποπλανηθῇ. Ἄλλ' ἐν τοῖς διαφόροις τμήμασι τῆς πόλεως καθ' ἃ ἐπλανᾶτο κατὰ τύχην φερόμενος, εθαύμασε τὰς μεταβολὰς τὰς γενομένας κατὰ τὴν ἀπουσίαν του. Ὁ Φουγᾶς ἐλάτρευε τὰς λίαν μακράς, λίαν εὐρείας καὶ ὑπὸ παμμεγίστων ὁμοιομόρφων οἰκιῶν ἐκατέρωθεν κοσμουμένας ὁδοὺς. Ἦναγκάσθη δὲ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Παρισίων προσεπάθει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸ ἰδανικὸν αὐτοῦ. Καὶ ναὶ μὲν δὲν εἶχον εἰσέτι φθάσει εἰς τὴν ἀπόλυτον τελειότητα, ἀλλ' ἴπο' α ὄντως πρόοδος!

Κατὰ εὐεξήγητον δὲ ἀπάτην εἰκοσάκις ἔστη χαιρετίζων γινώριμα πρόσωπα, ἀλλ' οὐδεὶς τον ἀνεγνώρισε.

Μετὰ πεντάωρον περιπλάνησιν ἀφίκετο εἰς τὴν πλατεῖαν Καρρουσέλ, ἔνθα ἐνεθυμεῖτο ὅτι ὑπάρχει τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Νάντης. Ἄλλὰ ποῦ ξενοδοχεῖον! Ἐχάρη ὅμως ἰδὼν τὸ Λουῆρον συντετελεσμένον ἤδη. Τέταρτον ὄλον ὥρας ἐδαπάνησεν ὁ Φουγᾶς θεώμενος τὸ μέγαρον τοῦτο καὶ ἡμίσειαν ὥραν παρατηρῶν δύο ζουάβους τῆς φρουρᾶς παίζοντας πικέτον. Ἠρώτησε δὲ ἐὰν ὁ Αὐτοκράτωρ εἶνε ἐν Παρισίαις, καὶ τῷ ἔδειξαν τὴν ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ κυματίζουσαν σημαίαν.

«Καλά, εἶπε· ἀλλὰ πρέπει πρῶτον νὰ παραγγεῖλω νέα φορέματα.»

Ἐλθὼν δὲ εἰς τι ξενοδοχεῖον τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Ὀνωρίου ἐμίσθωσε δωμάτιον καὶ ἠρώτησε τὸν θεράποντα τίς ἦτο ὁ ἀριστος ῥάπτης τῶν Παρισίων· ὁ δὲ θεράπων εἰς ἀπόκρισιν ἔδωκεν αὐτῷ τὸν Ἐμπορικὸν ὁδηγόν, ἐν ᾧ ὁ Φουγᾶς ἀνεζήτησε τὸν ὑποδηματοποιὸν τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν πιλοποιὸν τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν ῥάπτην, κλπ. κλπ., καὶ καταγράψας τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ τὴν διεύθυνσιν ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς Κλημεντίνης, ἔλαβεν ἀμαζαν καὶ ἤρξατο τῆς εἰς τὰ καταστήματα ταῦτα ἐπισκέψεώς του.

Ἐπειδὴ δὲ εἶχε πόδα μικρὸν καὶ κομψόν, εὔρεν ἄνευ τινὸς δυσκολίας ἔτοιμα ὑποδήματα, τῷ ὑπεσχέθησαν δὲ ὅτι θὰ τῷ φέρωσι τὴν ἐσπέραν καὶ τὰς λινσοτολάς ὧν εἶχεν ἀνάγκην. Ἄλλ' ὅτε ὅμως ἐξήγησεν εἰς τὸν πιλοποιὸν ὁποῖόν τι εἶδος πῆλον ἐμελέτα νὰ καθίσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, εὔρεν ἀνυπερβλήτους ἀντιρρήσεις καὶ δυσκολίας. Ἐπεθύμει πῆλον παμμεγίστον, πλατύτατον πρὸς τὰ ἄνω καὶ στενότατον κάτω καὶ ἔχοντα χεῖλην συνεστραμμένα καὶ καμνωτά, τουτέστι τῆς ἐποχῆς τοῦ 1813. Ἐδέησε δὲ νὰ γείνωσιν ἀνασκα-

φαί οὕτως εἶπε ἐν ταῖς διαφόροις ἀποθήκαις τοῦ πιλοποιείου καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀρχείοις. Τέλος εὔρεθη τὸ ποθούμενον.

«Τέλος πάντων, ἀνεφώνησεν ὁ διευθυντὴς τοῦ πιλοποιείου, ἰδοὺ ὁ πῆλος τὸν ὁποῖον ζητεῖτε. Ἐὰν τον θέλετε διὰ θεατρικὴν παράστασιν εἶνε λαμπρότατος, διότι εἶνε ὅπως τὸν θέλετε, κωμικώτατος.»

Ὁ Φουγᾶς ἀπεκρίθη ξηρῶς ὅτι ὁ πῆλος ἐκεῖνος ἦτο ὀλιγώτερον γελοῖος τῶν τότε ἐν χρήσει.

Οὐχ ἤττον πεισματώδης μάχη συνεκροτήθη ἐν τῷ ῥάπτῃ.

«Δὲν κατασκευάζω, κύριε, ἐγὼ ἐνδύματα τῶν Ἀπόκρεω. Δὲν θέλω νὰ εἴπωσιν αἴριον οἱ ἄνθρωποι ὅτι τόσον ἐξέπετε τὸ κατὰστημά μου.

— Βρὲ ἀδελφέ, πῶς δὲν θέλεις νάκουσῃς! Ἐπειδὴ εἶσαι τάχα ὑψηλότερός μου; μάθε ὅτι ἐγὼ εἶμαι συνταγματάρχης τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, καὶ δὲν ἠκούσθη ποτὲ νὰ δίδουν προσταγὰς οἱ ἀρχιτυμπανισταὶ εἰς τοὺς συνταγματάρχας.»

Τίς ἠδύνατο νάντιστῃ πλέον εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πειρασμοῦ τούτου; Ἐλαβον μέτρον καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ τον ἐνδύσωσι πρὶν ἢ παρέλθωσιν εἰκοσιτέσσαρες ὥραι, κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα τελευταῖον συρμὸν τοῦ 1813. Τῷ ἔδειξαν ἀγγλικὰ ὕφασματα νὰ ἐκλέξῃ. Ἄλλὰ τὰπέριψε μετὰ περιφρονήσεως.

«Θέλω γαλλικὸν ὕφασμα, ὕφασμα τῆς Γαλλίας! Καὶ νὰ τα κόψετε οὕτω πως, ὥστε οἱ βλέποντές με διαβαίνοντα νὰ λέγωσιν: «Ἔϊνε στρατιωτικός.»

Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς ἀξιωματικοὶ ἐπιζητοῦσι τὸν ἀντικτὸν ἐνδυόμενοι πολιτικὰ προσπαθοῦσι νὰ μὴ φαίνωνται ὅτι εἶνε στρατιωτικοί.

Ὁ Φουγᾶς παρήγγειλεν ἔπειτα λαίμοδετὴν μετὰξινον μέλανος χρώματος, κατακαλύπτοντα τὸ ὑποκάμισον αὐτοῦ καὶ ἀναβαίνοντα μέχρι τῶν ὠτων. Κατελθὼν δ' ἔπειτα πρὸς τὸ βασιλικὸν λεγόμενον Ἀνάκτορον εἰσῆλθεν εἰς ἐπίσημον ἐστιατόριον καὶ ἤρξατο τρώγων μετὰ λαμπρᾶς ὀρέξεως, ἣν εἶχεν ἀκοπήσει καθ' ὁδὸν διὰ τινος γλυκίσματος ὅπερ ἐπὶ ποδὸς εἶχε πρὸ μικροῦ φάγει, ἔφαγε δὲ καὶ ἔπιεν ὡς ἐν Φονταίνεβλῶ. Ἄλλ' ὅτε τῷ ἔδωκαν τὴν σημείωσιν νὰ πληρώσῃ, ἡ σημείωσις τῷ ἐφάνη λίαν δύσπεπτος, ἕκατὸν δέκα φράγκα καὶ τινα λεπτά. «Τὶ ὀργὴ Θεοῦ! εἶπε, τόση ἀκρίβεια!» Μόνον τὴν ῥακὴν ἐξεπροσώπει ὁ ἀριθμὸς ἑννέα φράγκα. Τῷ εἶχον φέρει φιάλην ῥακῆς καὶ ποτῆριον ὡς δακτυλήθραν, ὅπερ τῷ ἐφάνη ἀστεῖον διὰ τὴν μικρότητά του, διὸ καὶ το ἐγέμισε καὶ το ἐκένωσε δωδεκάκις.

Ἐξῆλθε δὲ τοῦ ἐστιατορίου οὐχὶ μεθύων, ἄπαγε, ἀλλ' ἀπλῶς εὐθυμὸς καὶ φαιδρός. Ἐπορεύθη δὲ εἰς τὸ θέατρον ἐλπίζων ὅτι θὰ ἴδῃ δρᾶμά τι τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ δυσηρεσῆθη ἀναγνοῦς ἐν τῷ προγράμματι νέα δρᾶματα ὑπὸ νέων ἠθοποιῶν διδασκόμενα. Οὕτε τοῦ Τάλμα τὸ ὄνομα εἶδε, οὔτε τὸ τοῦ Φλερύ, οὔτε τὸ τοῦ Θεναρδου, οὔτε τὸ τοῦ Βαπτιστοῦ, οὔτε τὸ τῆς κυρίας Μάρς, οὔτε τὸ τῆς κυρίας Ῥακουρ τῶν διασῆμων καὶ ἀγαπητῶν ἠθοποιῶν τῆς ἐποχῆς του! Ἀγανακτῶν ἐπορεύθη εἰς τὸ Μελοδράμα ἐν ᾧ ἐδιδάσκετο

Κάρολος ὁ 5'. Κατὰ πρῶτον ἡ μουσικὴ τὸν ἐξέπληξε· διότι μόνον ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης ἦτο συνειθισμένος νᾶκούη τοσαύτην μουσικὴν. Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὰ ὄψα του ἐτραχύνθησαν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ δὲν τον ἠνώχλει πλέον ὁ θόρυβος τῶν ὀργάνων. Ἐνεκα δὲ τῶν κόπων τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐνεργούσης ἡδὴ πέψεως κατελήφθη ὑπὸ ὕπνου, ὅστις ὅμως ἦτο ὕπνος καὶ δὲν ἦτο. Ἐκ τῆς γλυκυτάτης ταύτης νάρκης ἀφυπνίσθη αἴφνης καὶ ἀνεπήδησεν ἀπὸ τῆς θέσεώς του ἀμ' ἀντηχήσαντος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ φιλοπάτριδος ἄσματος :

Πολεμεῖτε τοὺς τυράννους! ὦ, ποτὲ εἰς τὴν Γαλλίαν

Ἄγγλος δὲν θὰ βασιλεύσῃ!

α' Ὅχι! ἀνεφώνησε τείνων τὰς χεῖρας πρὸς τὴν σκηνήν. Ποτέ! Ἄς ὀρκισθῶμεν πάντες εἰς τὸν ἱερὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος! Ἐρρέτω ἡ ἀπιστος Ἀλβιὼν! Ζήτω ὁ Αὐτοκράτωρ!»

Οἱ ἐν τῇ πλατείᾳ καὶ οἱ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ἀνέστησαν ταυτοχρόνως οὐχὶ βεβαίως ἵνα μετᾶσχῶσι τοῦ ὄρκου τοῦ Φουγᾶ, ἀλλ' ἵνα τῷ ἐπιβάλλῳσι σιωπῆν. Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον διὰ λειμμα ὑπαστυνόμος ἐλθὼν τῷ εἶπεν εἰς τὸ οὖς :

«Κύριε ὅταν τις δειπνήσῃ οὕτω πως πηγαίνει καὶ κοιμάται ἡσυχᾶ, ἀντὶ νᾶ ταράττῃ τὸ θέατρον.

— Ἄλλ' ἐγὼ, ἀπεκρίθη ὁ Φουγᾶς, ἔφαγα τὸ συνειθισμένον μου· καὶ ἔπειτα ἡ ἔκρηξις αὐτῆ τοῦ αἰσθημάτος τῆς φιλοπατρίας δὲν προήρχετο ἐκ τοῦ στομάχου, ἀλλ' ἐκ τῆς καρδίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸ πολυτελές τοῦτο μέγαρον τὸ πρὸς τὸν ἐχθρὸν μῖσος ἀπαγορεύεται ὡς ἔγκλημα, φεύγω καὶ ἐγὼ καὶ πηγαίνω νᾶ ἀναπνεύσω ἀέρα πλέον ἐλεύθερον, πηγαίνω νᾶ χαιρετίσω τὸν ναὸν τῆς Δόξης πρὶν κοιμηθῶ.

— Θὰ κάμετε πολὺ καλὰ », ἀπεκρίθη ὁ ὑπαστυνόμος.

Καὶ ὁ Φουγᾶς ἐξῆλθε καμαρόνων καὶ μετὰ περιφρονήσεως ἀποβλέπων πρὸς τοὺς ἐν τῷ θεάτρῳ. Διῆλθε δὲ μετὰ σπουδῆς τὴν γραμμὴν τῶν λεωφόρων μέχρι τοῦ κορινθιακοῦ ναοῦ (τῆς Μαγδαληνῆς) ὅστις κεῖται κατὰ τὸ ἄκρον τῆς γραμμῆς. Καθ' ὁδὸν ἐθαύμαζε τὸν φωτισμὸν τῆς πόλεως. Ὁ ἱατρὸς Μαρτοῦ τῷ εἶχεν ἐξηγήσει πῶς γίνεται τὸ φωταέριον, ἀλλ' αὐτὸς οὐδὲν εἶχεν ἐννοήσει. Ἐχαιρεν ὅμως βλέπων τὴν ζωηρὰν ἐκείνην καὶ λαμπρὰν φλόγα.

Ἐλθὼν εἰς τὸν ναὸν κείμενον πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Βασιλικῆς ὁδοῦ, ἔστη ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου καὶ μετὰ κατανύξεως σκεφθεὶς ὀλίγον ἀνεφώνησε :

«ὦ σὺ ἡ ἐμπνέουσα τὰς ἐνδόξους πράξεις, χήρα τοῦ μεγάλου νικητοῦ τῆς Εὐρώπης, Δόξα! δέξαι τὸ σέβας τοῦ ἐρωμένου σου Βίκτωρος Φουγᾶ! Ἐνεκα σοῦ ἐπέινασα, ἴδρωσα, ἐπάγωσα, ἔφαγα τὸν πιστότατον πάντων τῶν ἵππων. Ἐνεκα σοῦ εἶμαι ἔτοιμος νᾶ καταφρονήσω καὶ ἄλλους κινδύνους καὶ νᾶ τενίσω εἰς τὸν θάνατον ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς μάχης. Σέ, ναι σέ, προτιμῶ τῆς εὐτυχίας, τοῦ πλοῦτου, τῆς ἰσχύος. Μὴ ἀπορρίψῃς τὴν προσφορὰν τῆς καρδίας μου καὶ τὴν θυσίαν τοῦ αἵματός μου. Ἀμοιβὴν δὲ τοῦ τοσούτου πρὸς σέ ἔρω-

τὸς μου οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμῶ, ἢ βλέμμα ἐν τῶν ὀμμάτων σου καὶ δάφνην μίαν ἀπὸ τῆς χειρός σου!»

Ἡ δέησις αὐτῆ ἀνέβη διάπυρος εἰς τὰ ὄψα τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς τῆς νῦν πολιούχου τοῦ πάλαι ποτὲ ναοῦ τῆς Δόξης. Οὕτως ἐνίστε ὁ γενόμενος κύριος μεγάρου τινὸς λαμβάνει ἐπιστολὴν ἀποστελλομένην εἰς τὸν ἀρχαῖον κτήτορα.

Ὁ Φουγᾶς ἐπανῆλθε διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς πλατείας τῆς Βανδύμης, ἣν διερχόμενος ἐχαιρέτισε τὴν μόνην γνωστήν του ἐν Παρισίοις μορφὴν, τὸν ἐπὶ τῆς στήλης τῆς Βανδύμης ἰστάμενον Ναπολέοντα τὸν Α', οὗ ἡ καινότερος στολὴ δὲν τῷ ἤρεσε· προετίμα τοῦ στέμματος τὸν μικρὸν πῖλον καὶ τὸ τεφρόχρουν μακρὸν ἔνδυμα τοῦ θεατρικοῦ μανδύου.

Ἡ νύξ διῆλθε τεταραγμένη. Μυρία ὅσα σχέδια διεσταυροῦντο ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ συνταγματάρχου. Παρεσκεύαζε τὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα προσλαλίαν, ἀποκοιμώμενος ἐν τῷ μέσῳ φράσεώς τινος, καὶ αἴφνης ἔπειτα ἀφυπνιζόμενος καινομιζῶν ὅτι συνέλαβεν ἰδέαν τινά, ἧτις ὅμως παρευθὺς τὸν διέφευγεν. Βίκοσάκις ἔσθεσε καὶ ἀνῆψε τὸ φῶς του. Ἐνίστε δὲ καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς Κλημεντίνης συνανειμιγνύετο μετὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν παραδοξολογιῶν του. Ἄλλ' ἡ μορφή αὐτῆς ὅμως οὐδόπως ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του.

Ὅσον δὲ ἡ νύξ τῷ ἐφάνη μακρά, τοσοῦτον ἡ πρωΐα τῷ ἐφάνη βραχεῖα. Ἄναλογιζόμενος ὅτι θὰ ἴδῃ κατὰ πρόσωπον τὸν νέον ἡγεμόνα τῆς Αὐτοκρατορίας ἐμέθυεν ἄμα ὑπὸ χαρᾶς καὶ ἔφριττεν ὑπὸ συστολῆς. Ποθῶν δὲ εἰ δυνατὸν νᾶ ἀναβληθῇ ἡ ἐπίσκεψις, ἀνεζήτηει εὐπρόσωπόν τινα ἀφορμὴν, ἥλπιζεν ὅτι ἴσως ὁ ῥάπτης δὲν θὰ φέρῃ ἐν καιρῷ τὰ ἐνδύματα· ἀλλ' οἱ πάντες ἐδείχθησαν ἀκριβέστατοι πρὸς ἀπελπισμὸν τοῦ φίλου συνταγματάρχου. Ἀκριβῶς τῇ μεσημβρίᾳ ἦλθον τὰ ἀρχαῖα ἐνδύματα καὶ ἠπλώθησαν ἐπὶ τῆς κλίνης πλησίον τοῦ ἀρχαῖου πύλου.

«Ἄς ἐνδυθῶμεν! εἶπεν ὁ Φουγᾶς. Τίς οἶδε, ἴσως ὁ νέος δὲν θὰ εἶνε εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, τότε καὶ ἐγὼ ἐγγράφω τὸ ὄνομά μου καὶ ἄς με προσκαλέσῃ αὐτός.»

Δὲν θὰ πιστεύσωσιν ἴσως αἱ ἀναγνώστριά μου ὅτι ὁ Φουγᾶς ἐνδυθεὶς τὰ ἀλλόκοτα ἐκεῖνα ἐνδύματα οὔτε ἀσχημὸς ἦτο ἀλλ' οὔτε γελοῖος. Τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημά του τὸ εὐθὺ καὶ βαδινὸν σῶμά του τὸ ὑπερήφανον καὶ εὐστάθειαν ἐμφαίνον πρόσωπόν του καὶ αἱ βίαιαί πως κινήσεις ἡρμοζόν κάλλιστα πρὸς τὴν στολὴν ἐκείνην τὴν ἀρχαῖκὴν· μόνον παραξένος καὶ ἀσυνήθης ἐφαίνετο, οὐδὲν δὲ πλέον. Ἴνα δὲ ἀναλάβῃ θάρρος εἰσῆλθεν εἰς ἐστιατόριον, ἔφαγε τέσσαρας μερίδας, ἕνα ὄλον ἄρτον δύο λιτρῶν καὶ τεμάχιον τυροῦ, ἔπινε δὲ δύο φιάλας οἴνου. Ἐως οὐ δὲ πῆν τὸν καφέν του καὶ ἀναπαυθῆ ὀλίγον ἦλθε, καὶ ἡ ὥρα τῆς ἐπισκέψεως, ἡ δευτέρα μετὰ μεσημβρίαν, ἦν αὐτὸς εἶχεν ὀρίτει.

Ἐκλινεν ὀλίγον τὸν πῖλόν του πρὸς τὸ οὖς αὐτοῦ ἐκόμβωσε τὰς ἐκ δέρμα-

τος αϊγάγρου χειρίδας του, ἔβηξε θορυβῶς δις ἢ τρίς πρὸ τοῦ σκοποῦ τῆς ὁδοῦ Ῥίβολι καὶ στεροφῶ βήματι κατηυθύνθη πρὸς τὴν κλίμακα τῶν Ἀνακτόρων.

«Κύριε, τίνα ζητεῖτε; τὸν ἠρώτησεν ὁ θυρωρὸς.

— Τὸν Αὐτοκράτορα.

— Ἔχετε ἀδείαν;

— Ὁ συνταγματάρχης Φουγᾶς ἀνάγκη ἀδείας δὲν ἔχει. Πήγαινε νὰ ἐρωτήσης ἐκεῖνον ὅστις φυλάττει ἐκεῖ ὑψηλὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Βανδύμης καὶ θὰ σ' εἴπῃ ὅτι τὸ ὄνομα Φουγᾶς πάντοτε ἐσήμαινε ἀνδρείαν καὶ πίστιν.

— Καὶ ἐγνωρίσατε τὸν πρῶτον Αὐτοκράτορα;

— Ναί, παλληκαρὰ μου, καὶ ὠμίλησα ὅπως τῶρα σ' ὀμιλῶ.

— Ἀλήθεια; καὶ πόσων ἐτῶν εἴσθε.

— Ἐβδομήκοντα κατὰ τὸ ὠρολόγιον τοῦ χρόνου, εἰκοσιτεσσάρων κατὰ τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας!»

Ὁ θυρωρὸς ὕψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν ψιθυρίζων:

«Καὶ ἄλλος! Ἔχομεν τέσσαρας αὐτὴν τὴν ἐβδομάδα!»

Καὶ ἔνευσε πρὸς μικρὸσωμόν τινα κύριον μελανεῖμονα, καπνίζοντα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἔπειτα δὲ εἶπεν εἰς τὸν Φουγᾶν λαμβάνων τὸν βραχίονα αὐτοῦ.

α Τὸν Αὐτοκράτορα θέλετε νὰ ἴδῃτε, ἀγαπητέ μοι κύριε;

— Δέν σ' το εἶπα, φίλε μου;

— Λοιπὸν θὰ τον ἴδῃτε σήμερον. Βλέπετε τὸν καπνίζοντα ἐκεῖνον κύριον ἐκεῖ κάτω, ἐκεῖνος εἶνε ὁ εἰσάγων τοὺς θέλοντας νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸν Αὐτοκράτορα. Ἐκεῖνος θὰ σας ὀδηγήσῃ. Ἄλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν εἶνε εἰς τὰ Ἀνάκτορα εἶνε εἰς τὴν ἐξοχὴν. Δέν πιστεύω νὰ ἔχετε κάμμειαν δυσκολίαν νὰ ὑπάγητε καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν.

— Καὶ τί δυσκολίαν θέλεις νὰ ἔχω;

— Ἄφ' οὗ μάλιστα δέν θὰ ὑπάγετε πεζός. Εἴπομεν νὰ ἐτοιμασθῇ ἡ ἄμαξα.

Ἐμπρός, φίλτατε, καὶ φρόνιμα!»

Μετὰ δύο λεπτὰ τῆς ὥρας ὁ Φουγᾶς συναδεδυμένος ὑπὸ κλητῆρος ἐφέρετο ὑπὸ τῆς ἀμάξης εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἀστυνομίας. Ὁ ἀστυνόμος ἦτο ὁ καὶ τὴν παρελθούσαν νύκτα λαλήσας εἰς τὸν Φουγᾶν ἐν τῷ Θεάτρῳ. Προσκληθεὶς ἱατρὸς τις ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Φουγᾶς ἦτο μονομανῆς εἴπερ τις καὶ ἄλλος. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο μετὰ τσαύτης λεπτότητος καὶ δεξιότητος, ὥστε οὐδ' ὑπόπτεισέ τι ὁ συνταγματάρχης περὶ τῆς ἀναμενούσης αὐτὸν τύχης. Διανοεῖτο δὲ μόνον ὅτι αἱ διατυπώσεις ἦσαν πέρα τοῦ δέοντος μακρὰ καὶ παράδοξοι, παρεσκευάζε δὲ φράσεις τινάς, ἵνα ποιήσῃ παρατηρήσεις εἰς τὸν Αὐτοκράτορα περὶ τοῦ ἀτόπου τῶν διατυπώσεων τούτων.

Τέλος τῶ ἐπετρέπη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἄμαξαν μετὰ τοῦ ὀδηγοῦ, ὅστις ἀνάψας τὴν καπνοσύριγγά του εἶπε λέξεις τινὰς εἰς τὸν ἡνίοχον καὶ ἐκάθησεν ἀριστερὰ τοῦ συνταγματάρχου. Ἡ ἄμαξα

ἔτρεχε καλπάζουσα καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη κατευθυνομένη πρὸς τὴν Βαστίλλην.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ μὲν ἄμαξα ἀνέβαινε κατὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου, ὁ δὲ Φουγᾶς ἔχων τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν θυρίδα ἐξηκολούθει παρασκευάζων καθ' ἑαυτὸν τὴν προσλαλίαν του, ὄχημα τετράτροχον ἐλκόμενον ὑπὸ ζεύγους μεγαλοπρεπῶν ξανθοπύρρων ἵππων, διήλθε σχεδὸν πρὸ τῆς ῥινὸς τοῦ συνταγματάρχου, ἀνὴρ δὲ τις εὐτραφῆς ἔχων μύστακα ψαρόν, ἐστράφη πρὸς τὸν ἀφηρημένον καὶ ἀνεφώνησε: «Φουγᾶ!»

Ὁ Ῥοβινσὼν ὅτε ἀνεκάλυψεν ἐν τῇ νήσῳ του τὰ ἐπὶ τῆς ἄμμου ἔχνη ἀνθρώπων ποδῶν, οὔτε περισσώτερον ἐξεπλάγη οὔτε περισσώτερον ἐχάρη τοῦ Φουγᾶ ἀκούσαντος τὴν καλέσασαν αὐτὸν φωνὴν «Φουγᾶ!» Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀνοίγει τὴν θυρίδα τῆς ἀμάξης, πηδᾷ κάτω, τρέχει πρὸς τὸ σταθὲν ὄχημα, ἀναβαίνει δι' ἐνὸς ἄλματος χωρὶς νὰ πατήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀναβάθρου καὶ ῥίπτεται εἰς τὰς ἀγκύλας τοῦ εὐτραφοῦς καὶ ψαρομυστάκου ἀνδρὸς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ! Παραχρῆμα δὲ τὸ ὄχημα ἐπανελάβε τὸν δρόμον του, καὶ ἐγένετο ἄφαντον, ἐν ᾧ ὁ ἀστυνομικὸς ὑπάλληλος τρέχων δρομαίως καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς κενῆς ἀμάξης, ἀνῆρχετο πρὸς τὰς λεωφόρους ἐρωτῶν τοὺς κλητῆρας ἐὰν εἶδον διαβάντα παράφρονά τινα νέον.

ΙΣ'

Ἀξιωμαρχοῦς συνέντευξις τοῦ συνταγματάρχου Φουγᾶ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων.

Ὁ Φουγᾶς ἀναπηδῶν εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ εὐτραφοῦς καὶ ψαρομυστάκου ἀνδρὸς, ἐνόμιζεν ὅτι περιεπτύσσετο τὸν Μασσέναν τὸν ἐνδοξὸν στρατάρχην τοῦ Μεγάλου Ναυπολέοντος, καὶ το εἶπεν ἀφελῶς, ὁ δὲ κύριος τοῦ ὀχήματος ἀνακαγχάσας ἀνεφώνησεν:

«Αἶ, γέρον μου, πρὸ πολλοῦ ἐθάψαμεν τὸν υἱὸν τῆς Νίκης. Κύτταξέ με καλὰ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Εἶμαι ὁ Λεμπλάν, τῆς εἰς Ῥωσίαν ἐκστρατείας.

— Δέν εἶνε δυνατόν! Εἶσαι ὁ μικρὸς Λεμπλάν;

— Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ τρίτου συντάγματος τοῦ πυροβολικοῦ δέν ἐνθυμεῖσαι πόσα καὶ πόσα ὑπεφέραμεν, καὶ τὸ περίφημον ἐκεῖνο ψητὸν τοῦ ἵππου σου τὸν ὁποῖον ἀλάττισες διὰ τῶν δακρύων σου.

— Πῶς! σὺ εἶσαι; σὺ μ' ἔκοψες τὸ ζεύγος τῶν ὑποδημάτων ἐκ τοῦ δέρματος τοῦ δυσμοῖρου Ζεφύρου μου! Ἀφίνω πλέον ποσάκις μ' ἔτσωσας τὴν ζωὴν κινδυνεύων τὴν ζωὴν σου! Ὡ γενναῖε καὶ ἀνδρεῖε φίλε, ἄφες νὰ σε ἀσπασθῶ καὶ πάλιν! Τῶρα σὲ ἐνθυμοῦμαι. Ἀλλὰ σὺ μετεβλήθης πολὺ!

— Νὰ δὰ ἡ ὥρα! μήπως μ' ἐρύλαξαν ἐμὲ ἐντὸς φιάλης οἰνοπνεύματος; Ἐγὼ ἔζησα!

— Ειξεύρεις λοιπόν τὴν ἱστορίαν μου ;

— Τὴν διηγοῦντο χθὲς εἰς τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἦτο δὲ καὶ ὁ ἱατρὸς ὅστις σ' ἀνέστησε. Ἔσπευσα δὲ νὰ σοι γράψω νὰ ἔλθῃς νὰ συγκατοικήσωμεν. Ἄλλ' ὡς φαίνεται ἡ ἐπιστολή μου πλανᾶται κατὰ τὸ μέρος τοῦ Φονταίνεβλῶ.

— Εὐχαριστῶ, εἶσαι πάντοτε ὁ αὐτός. Ἄ ! τὸ γερόντιόν μου ! Πόσα συμβάντα μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Βερεζίνα ! Ἔμαθες ὅλα τὰ δεινὰ τὰ ἔκτοτε συμβάντα !

— Τὰ εἶδα ἰδίως ὄμμασι δυστυχῶς. Καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν μόλις κατώρθωσα τῇ μεσιτείᾳ τῶν φίλων νὰ ἐπανεέλθω πάλιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῷ 1822· ἀλλ' εἶχον κακὰς συστάσεις καὶ ἐκυλιόμην εἰς διαφόρους πόλεις ἄνευ τινὸς προβιβάσμου. Μόλις τῷ 1830 μ' ἦλθεν ἡ δευτέρα ἐπαμίς. Ἀπεστάλην ἔπειτα εἰς τὴν Ἀφρικὴν, προεβιάσθην κατ' ὀλίγον ὑποστράτηγος μέχρι τοῦ 1848. Κατὰ τὰ Ἰουνιακὰ τοῦ 1848, εὐτυχῆς σὺ ὅστις δὲν ἔζης νὰ βλέπῃς τὰ δεινὰ τῆς Πατρίδος, τρεῖς σφαῖραι διεπέρασαν τὸ σῶμά μου καὶ προεβιάσθην εἰς ἀντιστράτηγον. Τέλος δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ παραπονῶμαι, διότι ἡ Ἰταλικὴ ἐκστρατεία μὲ κατέστησεν εὐτυχῆ. Διότι σήμερον εἶμαι στρατάρχης λαμβάνων ἑκατοντακισχίλια φράγκα καὶ δοῦξ τοῦ Σολφερίνου. Ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς βλέπεις, ἐκόλλησε καὶ οὐρανὸν εἰς τὸ ὄνομά μου, καὶ μὰ τὸ ναὶ ἐχρειάζετο διότι ἦτο πάρα πολὺ μικρόν.

— Ἀξιόλογα, ἀνεφώνησεν ὁ Φουγάς. Σ' ὀρκίζομαι, Λεμπλάν, ὅτι δέν σε ζηλεύω ! Σπανίως χαίρει στρατιώτης διὰ τὴν προαγωγὴν ἄλλου στρατιώτου, ἀλλ' ἐγὼ εἰλικρινῶς σοι λέγω : τόσῳ καλλίτερα ! Ἦσο ἄξιος πάσης τιμῆς καὶ ὡς φαίνεται ἡ τυφλὴ θεὰ θὰ διεῖδε τὴν καρδίαν καὶ τὴν εὐφυΐαν σου διὰ τῆς ταινίας τῆς καλυπτούσης τοὺς ὀφθαλμούς της !

— Εὐχαριστῶ. Ἄλλ' ἄς εἴπωμεν περὶ σοῦ. Ποῦ ἐπήγαίνεις ὅτε συνηνητήθημεν ;

— Νὰ ἴδω τὸν Αὐτοκράτορα.

— Καὶ ἐγὼ· ἀλλὰ ποῦ τον ἐζήτεις ;

— Δὲν εἰξεύρω. Ἐκεῖ με ὠδήγουν.

— Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ εἶνε εἰς τὸν Κεραμεικόν.

— Ὅχι !

— Ναί. Κἀτι θὰ τρέχῃ ἐδῶ. Εἰπέ μοι τί συνέβη.»

Ὁ Φουγάς προθυμότατα διηγήθη καὶ ὁ στρατάρχης ἐνόησε τὸν κίνδυνον ἐξ οὗ ἔσωσε τὸν φίλον του.

«Ὁ θυρωρὸς ἠπατήθη, εἶπεν ὁ στρατάρχης· διότι ὁ Αὐτοκράτωρ εἶνε ἐδῶ· καὶ ἐπειδὴ ἦλθόμεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἔλθε μετ' ἐμοῦ, καὶ ἴσως σε παρουσιάσω μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀκροάσεώς μου.

— Ἄχ ! Λεμπλάν μου. Πῶς θὰ τον ἴδω τὸν νέον ; Καὶ νὰ το συλλογι-

ζῶμαι μόνον, ἢ καρδίᾳ μου πάλλει. Εἶνε καλός ; Εἶνε εἰλικρινής ; Ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸν ἄλλον ;

— Θὰ τον ἴδῃς· περιμένε μ' ἐδῶ.

Οἱ δύο οὗτοι ἦσαν φίλοι ἀπὸ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1812. Κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἡ τύχη συνήνωσε τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὸν συνταγματάρχην τοῦ εἰκοστοῦ τρίτου συντάγματος. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἦτο ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα, οὗτος δὲ τεσσαρῶν καὶ εἴκοσι· ἀλλ' ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐβράχυνε τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἕνεκα τοῦ βαθμοῦ ἀπόστασιν· διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἴσοι πρὸ τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῶν πόνων. Πρωίαν τινὰ ὁ Λεμπλάν ἠγούμενος δέκα ἀνδρῶν ἔσωσε τὸν Φουγάν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Κοζάκων, ὁ δὲ Φουγάς ἔπειτα διεσκόρπισεν ἡμίσειαν δωδεκάδα ἀλητῶν ἐποφθαλμιῶντων εἰς τὸν μακρύον τοῦ Λεμπλάν. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ὁ Λεμπλάν ἔσωσε τὸν φίλον του ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἐκ τινος καλύβης πυροπολουμένης ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Καὶ ὁ Φουγάς δὲ ἔσωσε τὸν Λεμπλάν ἐξελεύσας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα. Ὁ κατάλογος τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἀμοιβαίων ὑπηρεσιῶν εἶνε λίαν μακρὸς, ὥστε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τον ἀντιγράψω ἐνταῦθα ὅλον. Τούτων δὲ πάντων ἕνεκα εἶχον συνδεθῆ διὰ δεσμῶν οὓς δὲν ἠδυνήθη νὰ χαλᾶσῃ ἐξ καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀποχωρισμός.

Ὁ Φουγάς μόνος ἐν μεγάλῃ τινὶ αἰθούσῃ ἀνεπτόλει τὰ παλαιὰ του ὅτε θεράπων τις τῷ εἶπε νὰ ἐξαγάγῃ τὰς χειρίδας του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ἐξελθὼν δὲ τῶν Ἀνακτόρων μετ' ὀλίγον καὶ ἐλθὼν εἰς τὸ δωμάτιόν του ἔγραψε παρευθὺς τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν.

Ἐν Παρισίοις, τί λέγω ; ἐν Οὐρανοῖς ! τῇ 21 Αὐγούστου 1859.

Εὐμορφὴ μου ἄγγελε,

Μεθῦα ὑπὸ χαρᾶς, εὐγνωμοσύνης καὶ θαυμασμοῦ. Τὸν εἶδον, τῷ ὠμίλησα, μ' ἔδωκε τὴν δεξιάν καὶ μ' εἶπε νὰ καθήσω. Εἶνε μέγας ἠγεμὼν καὶ θὰ γείνη κύριος τῆς γῆς ! Μ' ἔδωκε τὸ μετάλλιον τῆς Ἁγίας Ἐλένης καὶ τὸ παράσημον. Μὲ ὠδήγησε δὲ ὁ Λεμπλάν, γέρον καὶ εὐγενὴς φίλος ! εἶνε δὲ καὶ στρατάρχης τῆς νέας αὐτοκρατορίας ! Περὶ τοῦ προβιβάσμου μου δὲν εἶνε καιρὸς ἀκόμη. Ἐπειδὴ ἤμην αἰχμηχλῶτος ἐν Πρωσίᾳ καὶ ἐντὸς τριπλῆς θήκης ὀφείλω νὰ καταταχθῶ εἰς τὸν στρατὸν ἔχων τὸν σημερινὸν βαθμὸν μου· οὕτω θέλει ὁ στρατιωτικὸς νόμος. Ἀλλὰ βεβιάως πρὸ τριῶν μηνῶν θὰ εἶμαι ὑποστράτηγος, μοὶ το ὑπεσχέθη ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ τί ἄνθρωπος ! Αὐτὸς εἶνε ἐπίγειος Θεός ! Οὔτε περισσότερον ὑπερήφανος τοῦ ἐν Μόσχᾳ καὶ Βαγράμη, καὶ πατήρ τοῦ στρατιώτου ὡς ἐκεῖνος. Ἦθελε καὶ καλὰ νὰ μοι δώσῃ χρήματα ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου ταμείου του, ἀλλ' ἐγὼ εἶπον. «Ὅχι, μεγαλειότητα ! Θὰ λάβω χρήματα ἐκ Δανσίκης, τὰ ὅποια ἐὰν μὲν τὰ στείλωσι θὰ εἶμαι πλούσιος, εἰ δὲ μὴ μ' ἄρκεῖ ὁ μισθός μου.» Ἐκεῖνος δὲ . . . ὦ ἀγαθό-

της τῶν ἡγεμόνων, δὲν εἶσαι κενὸς μῦθος, ἐμειδίασε καὶ μ' εἶπε συστρέφων τὸν μύστακά του : Ἄμείναιτε ἐν Πρωσίᾳ ἀπὸ τοῦ 1813 μέχρι τοῦ 1859 ; — Μάλιστα, Μεγαλειότατε. — Αἰχμαλώτος ὑπὸ ὄρους ἐξαιρετικούς ; — Μάλιστα Μεγαλειότατε. — Αἱ συνθήκαι τοῦ 1814 καὶ 1815 ὄριζον τὴν ἀπόδοσιν τῶν αἰχμαλώτων ; — Μάλιστα Μεγαλειότατε. — Λοιπὸν τὰς παρεβίασαν ὡς πρὸς σέ ; — Μάλιστα Μεγαλειότατε. — Ὅστε ἡ Πρωσία σοὶ ὀφείλει ἀποζημιώσεις καὶ θά την ἀπαιτήσω διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ. — Μάλιστα, Μεγαλειότατε. Πόση ἀγαθότης ! Τοῦτο, Κλημεντίνα μου, δὲν μ' εἶχεν ἐλθεῖ ποτέ εἰς τὸν νοῦν μου. Νὰ λάβω ὀπίσω χρήματα τῆς Πρωσίας, τῆς Πρωσίας ἣτις ἐφάνη πρὸς ἡμᾶς τόσον ἀπληστος τῷ 1814 καὶ τῷ 1815 ! Ζήτω ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀγάπη μου ! Ναί, ζήτω διὰ πάντος ὁ γενναῖος καὶ μεγαλόφρων ἡγεμὼν μας ! Εἶδον καὶ τὴν Αὐτοκράτειραν, ἣτις ἀγγελικῶς μειδίωσα μ' εἶπεν ὅτι ἔμαθε τὰς συμφοράς μου, ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην ἄῶ, κυρία μου, ἡ παροῦσα στιγμή δύναται νὰ με κάμη νὰ λησμονήσω καὶ ἑκατονταπλασίας συμφοράς. — Τὸν προσεχῆ χειμῶνα πρέπει νὰ ἔλθητε εἰς τὸν Κεραμεικὸν νὰ χορεύσητε. — Ὁἴμοι, κυρία μου ! Ἐγὼ πάντοτε ἐχόρευσα ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν τηλεβόλων· ἀλλὰ πᾶσαν θὰ καταβάλλω προσπάθειαν πρὸς χάριν σας. Θὰ μάθω καὶ χορόν.

— Καὶ ἐγὼ κατάρθωσα νὰ μάθω τὸν ἀντίχορον», προσέθηκεν ὁ Λεμπλάν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἠξίωσε νὰ εἶπῃ ὅτι εὐτυχῆ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν διότι ἀνεῦρε ἀξιωματικὸν ὡς ἐμέ, ὅστις, οὕτως εἶπεῖν, χθὲς ἔτι μετέσχε τῶν ἐνδοξοτάτων ἐκστρατειῶν τοῦ αἰῶνος, καὶ εἶχε διατηρήσει τὰς παραδόσεις τοῦ μεγάλου πολέμου. Τὸ ἐγκώμιον τοῦτο μὲ κατέστησε τολμηρότερον καὶ μεταξύ ἄλλων τῷ ὑπέδειξα τὸ ἄτοπον τῆς πολλῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν οἰκειότητος, καὶ ἐξέφρασα τὴν εὐχὴν τοῦ νὰ ἐπαναρχήσωμεν προσεχῶς τὴν κατὰκτησιν τῆς οἰκουμένης. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν δεικνύων οὕτω ὅτι δὲν εἶνε τῆς γνώμης μου. Εἶχε σχέδια εἰρηνικά ; οὐδὲ νὰ το σκεφθῶ κἂν θέλω, διότι μόνη ἡ σκέψις αὕτη εἶνε καλὴ νὰ με θανατώσῃ.

Μὲ ἠρώτησεν ἔπειτα πῶς μ' ἐφάνησαν αἱ διάφοροι μεταβολαὶ τῶν Παρισίων, ἐγὼ δὲ τῷ εἶπον μετὰ εἰλικρινείας καὶ μεγαλοφροσύνης «Μεγαλειότατε οἱ νέοι Παριῖσιοι εἶνε τὸ ἄριστον ἔργον μεγάλης βασιλείας· ἀλλὰ πιστεύω ὅτι αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ δὲν ἔπαυσαν σκεπτόμεναι περὶ νέων βελτιώσεων. — Καὶ τί νομίζετε ὅτι εἶνε καλὸν νὰ γείνη ; — Πρὸ πάντων, Μεγαλειότατε, ἀφ' οὗ γείνωσι τινες προπαρασκευαστικαὶ βελτιώσεις, ἐγὼ θὰ ἐχάρασσον κύκλον διαμέτρου τριῶν λευγῶν, θὰ περιέκλειον διὰ κομψῶν κιγκλίδων τὸν κύκλον τοῦτον, ὅστις θὰ ἀχρησίμευεν ὡς περίβολος τῆς πόλεως. Ἐν τῷ κέντρῳ ἤθελον οἰκοδομήσει ἀνάκτορον τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, μέγα καὶ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδομημα περιέχον καὶ πάντα τὰ δημοσια καταστήματα, ἐπιτελεῖα, δικαστήρια, μουσεῖα, ὑπουργεῖα, ἀρχιεπισκοπεῖον, ἀστυνομίαν, ἀκαδημείας, πρεσβείας, φυλακὰς, τράπεζαν, λυ-

κεια, θέατρα, Μηνύτορα, τυπογραφεῖον, κεραιουργεῖα τῆς Σέβρης καὶ ταπητουργεῖα τῶν Γοβελίνων καὶ ἀποθήκην τροφίμων, καὶ λοιπῶν ἐπιτηδείων. Εἰς τὸ κυκλοειδὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο Ἀνάκτορον θὰ κατέληγον δώδεκα λεωφόροι πλάτους ἑκατὸν εἴκοσι μέτρων, περατούμεναι ὑπὸ δώδεκα σιδηροδρόμων καὶ ἔχουσαι τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα στραταρχῶν τῆς Γαλλίας. Ἐκάστη λεωφόρος κομμεῖται ἑκατέρωθεν δι' οἰκιῶν ὁμοιομόρφων ἐχουσῶν τέσσαρας ὀροφὰς μετὰ κηπαρίου τριῶν μέτρων, ἔχοντος ὁμοειδῆ ἄνθη καὶ ἀποχωριζομένου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων. Ἐκατὸν ὁδοὶ πλάτους ἐξήκοντα μέτρων συνενούσι τὰς δώδεκα λεωφόρους πρὸς ἀλλήλας συνενούμεναι καὶ αὐταὶ ὑπὸ μικροτέρων ὁδῶν τριάκοντα καὶ πέντε μέτρων πλάτους, τὰ πάντα δὲ φιλοδομημένα ὁμοιομόρφως κατὰ ἐπίσημα σχέδια μετὰ κιγκλίδων, κήπων, καὶ ἀνθῶν ὑποχρεωτικῶν. Οὐδὲν ἐμπόριον ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς κτήτορας τῶν οἰκιῶν, διότι ἡ θεὰ τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων κατακπτοεῖ τὰ πνεύματα καὶ ἐξευτελίζει τὰς καρδίας. Οἱ ἔμποροι ἔστωσαν ἐλεύθεροι νὰ ἔχωσι τὰ καταστήματά των ἔξω τῆς πόλεως συμμορφούμενοι πρὸς τοὺς νόμους. Τὸ ἰσόγειον πάσης οἰκίας θὰ κατέχη τὸ μαγειρεῖον καὶ τὰ ἵπποστάσια. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον πάτωμα θὰ ἐνοικιάζηται εἰς τοὺς ἔχοντας πρόσσodon ἑκατὸν χιλιάδων φράγκων καὶ πλεόν, τὸ δεύτερον εἰς τοὺς ἔχοντας πρόσσodon ὀγδοήκοντα χιλιάδων μέχρι ἑκατόν, τὸ τρίτον εἰς τοὺς ἔχοντας πρόσσodon ἐξήκοντα χιλιάδων μέχρι ὀγδοήκοντα, καὶ τὸ τέταρτον εἰς τοὺς ἔχοντας πρόσσodon πενήκοντα χιλιάδων μέχρι ἐξήκοντα. Ὁ ἔχων πρόσσodon κάτω τῶν πενήκοντα χιλιάδων δὲν δύναται νὰ κατοικήσῃ ἐν Παρισίοις. Οἱ τεχνίται θὰ κατοικῶσι δέκα χιλιομέτρα μακρὰν τοῦ περιβόλου, καὶ διὰ νὰ μας ἀγαπῶσι τοὺς ἀπαλλάττωμεν παντὸς φόρου, διὰ νὰ μας φοβῶνται δὲ τοὺς περικυκλοῦμεν διὰ πυροβόλων. Ἰδοῦ, Μεγαλειότατε, οἱ Παριῖσιόι μου !»

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἤκρατο μετ' ὑπομονῆς καὶ συνέστρεψε τὸν μύστακά του. Ἄλλὰ τὸ σχέδιόν σας, μ' εἶπε, εἶνε ὀλίγον δαπανηρόν. — Οὐχὶ δαπανηρότερον τοῦ ὑπάρχοντος». Τὴν ἀπόκρισίν μου ταύτην ἀκούσας ἐμειδίασε καὶ ἱλαρότης ἀνεξήγητος εἰς ἐμὲ ἐλάμπρυνε τὸ σοβαρὸν μέτωπόν του καὶ εἶπε· «Δὲν νομίζετε ὅτι τὸ σχέδιόν σας θὰ ἀφάνισῃ πολλοὺς ἀνθρώπους ; — Καὶ τί πρὸς τοῦτο, ἀφ' οὗ θάφρανίσω μόνον πλουσίους ;» Τότε δὲ ἀνεκάγχασεν ἀπὸ καρδίας καὶ γελῶν μ' ἐπέτρεψε νὰποχωρήσω εἰπών· «Συνταγματάρχα, μείνατε συνταγματάρχα καὶ μετ' οὐ πολὺ θὰ σας κάμωμεν στρατηγόν.» Μ' ἐπέτρεψε καὶ δεύτερον νὰ σφίγξω τὴν χεῖρά του, ἐχαιρέτισα διὰ νεύματος τὸν γενναῖον Λεμπλάν, ὅστις με προσεκάλεσε νὰ συνδειπνήσωμεν ἀπόψε, καὶ παρευθὺς ἔσπευσα εἰς τὸ δωμάτιόν μου φλεγόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ μεταδώσω εἰς σέ τὴν χαρὰν τῆς καρδίας μου. Κλημεντίνα μου, ἔλπιζε, σὺ θὰ γείνης εὐτυχῆς καὶ ἐγὼ μέγας. Ἀῦριον πρῶτ' ἀπέρχομαι εἰς Δανσίκην. Τὰ πλοῦτη εἶνε μηδέν, ἀλλ' ὅμως ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ εἶσαι πλουσία.

Γλυκοφιλῶ τὸ ἀγνὸν μέτωπόν σου !

B. Φουγᾶς.

Οἱ φυλάττοντες τὰ φύλλα τῆς ἐφημερίδος *Πατρίδος* παρακαλοῦνται νὰ ἀναζητήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῆς 23 Αὐγούστου 1859 καὶ θὰ ἀναγνώσωσιν ἐν αὐτῷ δύο εἰδήσεις ἃς λαμβάνω τὸ ἐλεύθερον νὰ μεταγράψω ἐνταῦθα. Τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη ἔχει ᾧδε πῶς :

« Ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ στρατάρχης δούξ τοῦ Σολφερινοῦ ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσῃ χθὲς εἰς τὴν Α. Μ. ἡρώα τινα τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας, τὸν συνταγματάρχην Φουγᾶν, ὅστις, καθ' ἃ μνημονεύει ὑπόμνημά τι ὑποβληθὲν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, ὡς ἐκ θαύματος σχεδὸν ἀπεδόθη εἰς τὴν πατρίδα του.

Ἡ δ' ἑτέρα λέγει τάδε :

« Παράφρων τις, ὁ τέταρτος τῆς ἐβδομάδος ταύτης, ἀλλὰ καὶ ὁ κινδυνωδέστατος πάντων, προσῆλθε χθὲς εἰς τὴν κλίμακα τῶν Ἀνακτόρων ἐνδεδυμένος στολὴν ἀλλόκοτον, τὸ βλέμμα ἔχων φλογερὸν καὶ τὸν πῖλον εἰς τὰ πλάγια κεκλιμένον καὶ μετὰ πολλῆς οἰκειότητος καὶ ἀνηκούστου βαναυσότητος ἀποτεινόμενος πρὸς πάντας, ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ ἀπαρτῆρητος καὶ νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τοῦ Αὐτοκράτορος, Κύριος οἶδε τί διανοούμενος καὶ τίνα ἔχων σκοπόν. Μεταξὺ ἄλλων ἀσυναρτήτων λόγων διεκρίνοντο αἱ λέξεις «παλληκαρᾶς, στήλη τῆς Βαυδομῆς, πίστις, ὠρολόγιον τοῦ χρόνου, δέλτοι τῆς ἱστορίας.» Συλληφθεὶς ὑπὸ ἀστυνομικοῦ τινος κλητῆρος καὶ ὠδηγηθεὶς εἰς τὸ ἀστυνομικὸν τμήμα τοῦ Κερκαμεικοῦ, ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ διὰ τῶν ἀπρεπῶν κραυγῶν του διαταρᾶξας τὴν παράστασιν *Καρόλου τοῦ Σ'*. Μετὰ τὰς συνήθεις διατυπώσεις ἐκομίζετο εἰς τὸ σωφρονιστήριον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς συρροῆς τῶν ἀμαζῶν καὶ τῆς ἡρακλείας ῥώμης δι' ἧς εἶνε πεπρωκισμένος, διέφυγε τῶν χειρῶν τοῦ φύλακος, τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς, τὸν ἔδειρε, καὶ δι' ἐνὸς ἄλματος ἐτρέπη εἰς φυγὴν καὶ ἐξηφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυκνοῦ πλήθους. Εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ παράφρονος γίνονται ἤδη δραστήρια ἔρευναί καὶ ὡς μανθάνομεν ἐξ αὐθεντικῆς πηγῆς, ἡ ἀστυνομία εἶνε ἤδη ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ φυγάδος.»

ΑΙ ΕΝ ΟΛΥΜΠΙΑ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῶν οἱ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ ἀρχιτέκτονες, ὑφ' ὧν τὴν διοίκησιν αὐταὶ ἐπιτελοῦνται, πέμπουσιν ἐκθέσεις περὶ τῆς ἐκάστοτε προόδου τῶν ἔργων εἰς Βερολίνον. Αὐταὶ δὲ αἱ ἐκθέσεις δημοσιεύονται διὰ τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος *Deutscher Reichs-Anzeiger*.

Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ ἐφεστῶς ἔτος, τὸ τέταρτον ἐξ ὅτου ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι, δύο μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἐφημερίδι ἐκθέσεις,

ἡ μὲν μία τῇ 15/27 Δεκεμβρίου 1878, τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Γουλιέλμου Δέρπφελδ (*Wilhelm Dörpfeld*) παρέχουσα λόγον περὶ τῶν ἀνακαλυφθέντων κτιρίων καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν ἀξίας, ἡ δὲ τῇ 23/5 Δεκεμβρίου γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ διδάκτορος κ. Ἀδόλφου Φουρτβάγγλερ (*Adolf Furtwängler*) καὶ ποιουμένη λόγον περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων.

Τὰς δύο ταύτας ἐκθέσεις, εὐγενῶς ἀποσταλείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ τὰς ἀνασκαφῶν διευθύνοντος διδάκτορος κ. Τρόυ (*Treu*), δημοσιεύομεν κατωτέρω.

Α'

Μετὰ τὴν θερινὴν διακοπὴν μηνῶν τεσσάρων καὶ ἡμίσεος ἐπανελήφθησαν τῇ 4 Ὀκτωβρίου αἱ ἐργασίαι τοῦ τετάρτου ἔτους, προσληφθέντων ἐργατῶν περὶ τοὺς διακοσίους πενήκοντα.

Ἐν ᾧ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἀπεκαλύφθη ἰδίως τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἀλτεως μετὰ τῆς ἀξιολόγου σειρᾶς τῶν παντοίων οἰκοδομῶν, ἔργον τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς ἐθεωρήθη ἡ ἀνασκαφὴ ἰδίως τῶν νοτίων καὶ ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ ἱεροῦ τεμένου. Καὶ διὰ μὲν τῶν κατὰ τὸν νότον ἀνασκαφῶν θὰ φωτισθῶμεν περὶ τοῦ νοτίου περιορισμοῦ τῆς Ἀλτεως καὶ τῆς πομπικῆς εἰσόδου διὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς, περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἰπποδαμείας καὶ περὶ τῶν πολλῶν κτιρίων ἅτινα ἦσαν ὑποδομημένα ἔξω τοῦ ἱεροῦ ἄλσεως μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ἀλφειοῦ. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ ζητοῦμεν τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς Ἀλτεως, δύο ὑπὸ τοῦ Παιστανίου μνημονευόμενας στοὰς καὶ τὸ στάδιον, νοτιοδυτικῶς δὲ τὸ Πρυτανεῖον καὶ τὸ Γυμνάσιον.

Σήμερον μετὰ ἑπτὰ ἐβδομάδων ἐπίμονον ἐργασίαν ἐλύθησαν ἤδη τινὰ τῶν προβλημάτων τούτων· πολλὰ τῶν ζητουμένων κτιρίων ἀπεκαλύφθησαν καὶ πρὸς τούτοις ἐγένοντο ἀνέλπιστά τινα εὐρήματα ἀξία λόγου.

Ἐξούθις κατὰ τὰς πρώτας ἐργασίας εὕρομεν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ μετὰ τοῦ Ἁραίου καὶ τῆς βορείας πύλης τῆς Ἀλτεως τὰ λείψανα κτιρίου ἀρχαίου, ὅπερ ἀνεγνωρίσαμεν ὡς ὃν τὸ πρυτανεῖον τῶν Ἡλείων. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παιστανίου τοῦτο περιελάμβανε ἐκτὸς μεγάλου ἐστιατορίου, ἐν ᾧ τοὺς τὰ Ὀλύμπια νικῶντας ἐστιῶσιν, ἱερὸν τῆς Ἐστίας, ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ ὁποίου συνείθιζον νὰ φέρωσι τὴν τέφραν εἰς τὸν μέγαν βωμὸν τοῦ Διός. Κατὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλυμπίας δὲν ἔμεινε ἀβλαβὲς καὶ τοῦτο τὸ κτίριον, ἀλλ' ὅμως ἀνεγνωρίζεται ἔτι τὸ ἀρχαῖον σχέδιον, καθ' ὅσον ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦδε. Περὶ τινὰ μεγάλην αἴθουσαν ἐν τῷ μέσῳ κεῖνται διάφορα δωμάτια, ὧν ἐν περιέχει ἔτι μέγαρα τεμάχια δύο ἐπαλλήλων ψηφιδωτῶν ἐδαφῶν. Ἡ πρόσοψις τοῦ κτιρίου ἀποτελεῖται ὑπὸ σειρᾶς κίωνων τοῦ δωρίου ῥυθμοῦ, ὧν δύο σώζονται ἔτι κατὰ χώραν. Ἀνήκουσι δὲ οὗτοι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ σχήματος τῶν κιονοκράνων, εἰς τοὺς ἀρίστους χρόνους τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλὰ δεικνύουσιν ὕψος ὄλως ἑκτακτον ἐν σχέσει πρὸς

τὴν διάμετρον οἷον ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ κτίσματι τοῦ δωρίου ῥυθμοῦ ἀπαντᾶται.

Τὸ δευτέρον μεγαλύτερον εὐρημα ἐγένετο κατὰ τὰ νότια μέρη τῆς "Αλτεως" μόνον τεσσαράκοντα βήματα μακρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς προσεκρούσαμεν εἰς τὸν νότιον περίβολον τοῦ τεμένους, ὃν τέως εἴχομεν ζητήσῃ πολλῶν νατιώτερων. Καὶ εἶνε μὲν ἡ ἀνακάλυψις αὕτη σπουδαία διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς Ὀλυμπίας, ἀλλ' ἔτι μείζων εἶνε ἡ ἀξία αὐτῆς διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τῶν ἡμετέρων ἀνασκαφῶν καθ' ὅσον τὸ μέχρι τοῦδε κατὰ εἰκασίαν ὀρισθὲν ἐμβαδὸν τῆς "Αλτεως" ἀποδεικνύεται πράγματι μικρότερον. Νῦν δὲ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐντελής ἀποκάλυψις ἐντὸς δύο ἐτῶν τοῦ ὄλου τεμένους μετὰ τῶν πολλῶν κτιρίων του, ὑδραγωγείων, βωμῶν καὶ βάσεων.

Περίπου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νοτίου περιβάλλου τῆς "Αλτεως" ἀπέναντι τῆς κυρίας προσόψεως τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἀπεκαλύφθη κτίριον, ὃπερ βεβαίως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς πύλη τῆς "Αλτεως". Ἡ ἰδιάζουσα αὐτοῦ θέσις, ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ μεγάλου ἰσπέδου ὃπερ ἐκτείνεται πρὸ τῆς ἀνατολικῆς ὀψέως τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ ὃπερ ἔτι σήμερον κοσμεῖται διὰ τεσσαράκοντα καὶ πλέον βάσεων, ὑποβασταζουσῶν ἀναθήματα, καὶ βωμῶν, πείθει μάλιστα ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ πύλη αὕτη ἦν ἡ πομπικὴ εἴσοδος, δι' ἧς αἱ θεωραὶ τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν εἰσέρχοντο ἐν ἱερᾷ πομπῇ εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος.¹

Ἐπειδὴ δὲ ὁ δυτικὸς περίβολος τῆς "Αλτεως" ἔχων δύο μικροτέρας πύλας εἰσόδου εἶχεν ἤδη ἀποκαλυφθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, πρὸς δὲ βορρᾶν τὰ φυσικὰ ὄρια τοῦ τεμένους ἀποτελοῦνται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὄρους Κρονίου, νῦν δ' εὐρέθη, καθ' ἃ εἴρηται, καὶ ὁ νότιος περίβολος μετὰ τῆς θεωρικῆς πύλης, ἔλειπεν ἤδη μόνον ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ ὄριου τοῦ τεμένους, οὗ μέσον σημεῖον εἶνε ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς. Ἦδη δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα εἶχεν εὐρεθῆ ἐνταῦθα τεῖχος, ὃπερ διὰ πολλοὺς λόγους ἐπιστεῦετο ὅτι ἦτο ὁ ἀνατολικὸς περίβολος τῆς "Αλτεως", ἀλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ προχωρήσασαι ἀπέδειξαν ὅτι τὸ τεῖχος ἐκεῖνο μετ' ἄλλου τινὸς αὐτῷ παραλλήλου περιβάλλου ἀπετέλεσε μεγάλην στοάν, ἣτις ἀρχομένη παρὰ τὴν μυστικὴν εἴσοδον τοῦ Σταδίου κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ἐπὶ μῆκος ἑκατὸν περίπου μέτρων κατελάμβανε σχεδὸν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς "Αλτεως" καὶ οὕτως ἐπέθετεν ὠραῖον ἀρχιτεκτονικὸν τέλος εἰς τὸ ὄλον τέμενος. Εἶνε δὲ αὕτη ἀνκνιρρήτως ἡ αὐτὴ στοὰ ἧς μνείαν ποιοῦνται πλὴν τοῦ Παυσανίου καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, καλουμένη διὰ μὲν τὰς ἐν αὐτῇ γραφὰς *Ποικίλη*, διὰ δὲ τὴν ἑπταπλῆν αὐτῆς ἀντήχησιν *Ἡχοῦς στοὰ*.

¹ Τοιαύτη μὲν ἦτο ἡ εἰκασία τῶν διευθυνόντων τὰς ἀνασκαφὰς περὶ τῆς πύλης κατὰ τὸν Δεκέμβριον, ὅτε εὐρέθη αὕτη· ἀλλ' ἔκτοτε εὐρέθη ἡ ἀληθὴς πομπικὴ εἴσοδος, ὡς ἀνήγγειλαν ἐπιστολαὶ παρὰ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ σταλεῖσαι εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐνταῦθα γερμανικῆς σχολῆς. Περὶ ταύτης ὡς καὶ τῶν ἄλλοτε ἀπὸ τέλους Δεκεμβρίου γενομένων ἀνακαλύψεων θὰ διαλαμβάνωσιν αἱ ἀκόλουθοι ἐκθέσεις τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων, ἃς θὰ μεταφράζῃ τὸ ἐξῆς τακτικῶς ὁ Παρνασσὸς εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς παντελοῦς παρ' ἡμῖν ἐλλείψεως εἰδήσεων περὶ τῶν σπουδαίων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῶν. Ἐπειδὴ βεβαίως οὔτε πρὸς φωτισμὸν τοῦ ὑπουργείου, οὔτε πρὸς διδασκαλίαν τοῦ κοινοῦ ἀρκουσι τὰ ὀλιγόστιχα κατὰ δεκαπενθήμερον τηλεγραφήματα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀντιπροσώπου τῆς κυβερνήσεως. Σ. Π. Α.

Ἐπὶ τριῶν καλῶς κατειργασμένων μαρμαρίνων βαθμίδων ὑψοῦντο κατὰ τὴν δυτικὴν πρόσοψιν ταύτης τῆς στοᾶς ῥαδινοὶ ἰωνικοὶ κίονες περὶ τοὺς τεσσαράκοντα καὶ ἕξ, ὠραῖον ἀνέχοντες τὸ ἐπιστύλιον· δευτέρα δὲ τις σειρὰ κίωνων ἐχώριζε τὸ ἐσώτερον τῆς στοᾶς εἰς δύο μέρη κατὰ μῆκος. Ὁ δ' ὀπίσθιος τοῖχος ἦτο κεκλεισμένος καὶ ἔφερεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὡς κόσμημα τὰς ἀνω εἰρημένους γραφὰς.

Πρὸ δὲ τῆς στοᾶς ταύτης ἐξετείνεται ἀδιάκοπος σειρὰ παντοειδῶν ἀναθημάτων καὶ ἀνδριάντων, ὧν μόναι αἱ βάσεις σώζονται τανῦν πλεῖστα οὔσαι τὸν ἀριθμὸν.

Τέταρτον δὲ τι μέγα οἰκοδόμημα εὐρέθη πρὸς νότον, ἕξω τῆς "Αλτεως". Εἶνε δὲ τοῦτο στοὰ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐπ' ἴσης διμερῆς, καὶ ἔχουσα πιθανῶς μῆκος ὀγδοήκοντα μέτρων. Καὶ ἕξωθεν μὲν εἶχεν αὕτη δωρίους κίονας καὶ θριγκόν, ἡ δ' ἐσωτερικὴ διακόσμησις ἦτο τοῦ κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ. Ὅτε δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ κτιρίων ἦσαν ἤδη κατεστραμμένα, ἡ στοὰ αὕτη μετὰ καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἴστατο ἔτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὀρθή, διότι ἀμφότερα ταῦτα τὰ κτίρια ἀπετέλουν τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν τοῦ ἤδη πολλαχῶς μνημονευθέντος βυζαντιακοῦ τετραγώνου ἐρύματος, οὗτινος αἱ λοιπαὶ δύο πλευραὶ, ἡ ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ, ἐκτίσθησαν διὰ τῶν ἐρεπιῶν τῶν ἄλλων ὀλυμπικῶν κτισμάτων. Ἐν δ' ἐπιγενεστέροις χρόνοις, καὶ δὴ μικρὸν πρὸ τῆς μεγάλης ἐπικλύσεως καὶ δι' ἄμμου κατακαλύψεως τῆς "Αλτεως", κατέπεσε καὶ ἡ νοτιὰ αὕτη στοὰ ἴσως κατόπιν σεισμοῦ τινος· διὰ τοῦτο δ' εὐρίσκομεν τὰ τύμπανα τῶν κίωνων, τὰ ἐπικράνα καὶ τὰ ἐπιστύλια ἔτι καὶ σήμερον ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἀκριβῶς ὡς ἔπεσον πρὸ αἰώνων.

Ἐκτὸς δὲ τῶν τεσσάρων τούτων ἀξίων λόγου κτιρίων αἱ ἐφεταιναὶ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν μέγα πλῆθος ἀρχιτεκτονικῶν τεμαχίων, σπουδαίων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἰδίως πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀποκομιδὴ ἐκ τοῦ ἀνω εἰρημένου βυζαντιακοῦ τειχίσματος, ἐνθα εὐρομεν τεμάχια ἐνὸς ἰωνικοῦ καὶ τεσσάρων δωρίων οἰκοδομημάτων. Ἐν τοῖς δωρίοις δ' εὐρήνται ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα διατηροῦντα ἄριστα, καὶ ὅσον σπανίως ἄλλα μέχρι τοῦδε, τὴν ἀρχαίαν διὰ χρωμάτων διακόσμησιν.

Ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα ἀρχιτεκτονικῶν εὐρημάτων ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶνε ἡ ἀποκάλυψις κορινθιακῶν ἐπικράνων ἐκ κίωνων μόνον κατὰ τὸ ἡμισυ γεγλυμμένων. Διὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου καθ' ὃν εἶνε κατειργασμένα, μικρὸν μετὰ τὸ 338 π. Χ., καὶ διὰ τὴν αὐστηρὰν αὐτῶν τέχνην κατατάσσονται τὰ κιονόκρανα ταῦτα εἰς τὰ πολυτιμότερα λείψανα τοῦ κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ καθ' ὄλου.

Β'

Τῶν ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἐκθέσει ἀναφερομένων ἀρχιτεκτονικῶν εὐρημάτων ἐπιεικῶς ἀντάξια εἶνε τὰ ἀρχαιολογικά. Ἐπειδὴ τὸ πρῶτον νῦν παρουσιά

ζονται ἀρχαῖκὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς ἐν μεγάλῳ πλήθει, δεικνύοντα ὅτι οὐ μόνον ἐπεφυλάσσετο ἡμῖν ἡ διάσωσις τῶν ἀετωμάτων καὶ μετοπῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ γλυπτικός διάκοσμος ἄλλων τινῶν μικροτέρων κτιρίων τῆς Ὀλυμπίας δὲν ἀπωλέσθη τελείως.

Ἀρχόμενος δὲ τοῦ ἀκριβεστέρου λόγου περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου πορίσματος τῶν ἀνασκαφῶν, ἀναφέρω ὅτι κατὰ τὴν κατάρρῃσιν τοῦ τείχους τοῦ περιβάλλοντος πρὸς δυσμὰς τὸ βυζαντικὸν ἔρυμα ἀνεφάνησαν πολλὰ ἀποσπάσματα ἀρχαῖκῶν ἀναγλύφων, δυστυχῶς οὐχὶ ἐκ μαρμάρου, ἀλλ' ἐξ ἑλαφροῦ τιτανολίθου, ἐφ' οὗ διατηροῦνται μὲν κατὰ μέρος τὰ χρώματα ἀριστα, ἀλλ' ὅστις ἀποθύπτεται λίαν εὐκόλως. Τὸν αὐτὸν δὲ λίθον εὐρίσκομεν ἐν χρήσει καὶ ἐν πολλοῖς τῶν παλαιωτάτων οἰκοδομῶν τῆς Ἀλτεις, ἀντικαθίστη δὲ οὗτος τὸ μάρμαρον ἐν τῇ πτωχοτάτῃ περὶ χρησίμους λίθους χῶρα ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ἡ μεταφορὰ τοῦ μαρμάρου ἐκ τῆς ξένης ἦτο ἔτι λίαν πολυδάπανος.

Εἶνε δὲ ταῦτα ἐξ μὲν μεγαλείτερα καὶ καλῆτερον διατετηρημένα καὶ ἄλλα πολλὰ ἐν μέρει λίαν παραμειομορφωμένα κομμάτια. Σχεδὸν δ' ἐπὶ πάντων διακρίνονται πολεμισταί, ὅτε μὲν ἀγωνιζόμενοι ἐν βιασιότατῃ κινήσει, ὅτε δὲ κλίνοντες ἐπὶ γόνυ ἢ κείμενοι. Τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον ἀνάγλυφον παριστάνει πολεμιστὴν εἰς τὸ ἦμισυ τοῦ ἀνδρομήκου μεγέθους, ὅστις ἔπεσεν ἐπὶ γόνυ πληγείς δόρατι τὴν πλευράν. Καὶ τὸ μὲν ἄνω μέρος τοῦ σώματος ἀνακλᾶται, ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τῆς βίας τοῦ ὄπλου, τὴν δὲ κεφαλὴν κατακλίνει ἐπὶ τὸ στῆθος καὶ μόλις ἔτι μηχανικῶς κρατεῖ τὴν μεγάλην στρογγύλην ἀσπίδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ προσπαθῶν ματαίως διὰ τῆς δεξιᾶς νάποκρούσῃ τὸν πολέμιον. — Καλῶς δὲ διασώζεται καὶ ἡ κεφαλὴ ἀνδρὸς τετανωμένου μὲν, μὴ φέροντος δὲ κράνος, διακρινομένη διὰ τὰ ἀριστα σωζόμενα χρώματα. Ἦσαν δὲ πάντα, κόμη, χεῖλη, ὄφθαλμοί, ὄφρυες βεβαμμένα ἐρυθρὰ καὶ μόνον αἱ σάρκες ἦσαν ἄχροι, τὸ δ' ἔδαφος τοῦ ἀναγλύφου ἦτο πανταχοῦ οὐρανόχρουν. — Ἐπιτετα δὲ καθίσταται δυνατὴ καὶ ἡ συγκόλλησις ἢ τοῦλάχιστον ἢ ἐκ τῶν λειψάνων συμπλήρωσις συστάδων ὀλοκλήρων ἐκ δύο ἢ τριῶν ἀνδρῶν.

Πάντα δὲ τὰνάγλυφα παρέχουσι σύνθεσιν σπανίαν κατὰ τὴν ζωηρότητα ἢ δ' ἐρμηνεία τῆς παραστάσεως δὲν φαίνεται δυστυχῶς δυνατὴ, τὸ γε νῦν ἔχον, διακρίνονται δὲ μόνον σώματα γυμνὰ καὶ ἔνοπλα ἄνευ τινῶν ὀρισμένων γνωρισμάτων. Σπουδαιότερον δὲ εἶνε τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀρχικῆς χρήσεως τῶν ὡς τὸ πλεῖστον λίαν ἐκτύπων ἀναγλύφων τούτων. Ποικίλοι λόγοι, πρὸ πάντων δὲ μεγάλα διαφοραὶ ἐν ταῖς ἀναλογίαις πολλῶν εἰκόνων ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως αὐτῶν, ὑποδεικνύουσιν ἔργον προωρισμένον εἰς πλήρως μικροῦ ἀετώματος· ἀλλὰ τὰ περισωθέντα λείψανα εἶνε πολλῶ πλείω ἢ ὅσα ἐχρειάζοντο πρὸς τοιοῦτό τι καὶ ἀναγκαζόμεθα πλὴν τοῦ ἀετώματος νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ζωφόρον περιθέουσαν τὸ αὐτὸ κτίριον. Πράγματι δ' εὐρέ-

θησαν ἐν τῷ προμνημονευθέντι βυζαντικῷ τειχίσματι τὰ λείψανα τοῦ ζητουμένου κτιρίου καὶ δὴ δωρίου ῥυθμοῦ, παρέχοντα ἐν τε τῷ ἀετώματι καὶ τῇ ζωφόρῳ χῶρον ἰκανὸν εἰς ἐνθεσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐκτύπων ἀναγλύφων, μεθ' ὧν δύνανται νὰ σχετισθῶσι διὰ πολλοὺς λόγους.

Ἡ δ' ἐργασία τῶν γλυπτικῶν τούτων ἔργων δύναται διὰ βραχέων νὰ παραβληθῇ μάλιστα πρὸς τὴν τῶν ἐξ Αἰγίνης ἀγαλμάτων. Καὶ τὰ μὲν σώματα εἶνε ἐξαιρέτως κατεργασμένα ὡς ἐκείνων, ἐν δὲ ταῖς κεφαλαῖς γίνεται μὲν ἐπαισθητὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ μαλακοῦ λίθου, καθιστῶντος ἀδύνατον τὴν ἀκριβῆ ἐπεξεργασίαν τῶν καθ' ἕκαστα, ἰδίως ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλ' ὅπωςδήποτε καθ' ὅλου ὁ τύπος συνεφώνει πρὸς τὸν τῶν αἰγινητικῶν ἔργων.

Οὐχ ἤττον ἀξία λόγου εἶνε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης τὰ εὐρήματα χαλκῶν ἔργων. Οὕτω δὲ εὐρίσκομεν πρῶτον τὴν ἔτι ὑπὸ ἀσιατικῆς ἐπενεργείας κατεχομένην τέχνην τοῦ ἐβδόμου ἢ τοῦλάχιστον τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἐν παραδόξῳ τινὶ ἔργῳ, παριστῶντι τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος ἀνδρὸς γενειῶντος, ὅστις ὀπισθεν ἦτο προσκεκολλημένος εἰς τι ἀγγεῖον δι' ἐνὸς δακτυλίου καὶ δύο μεγάλων πτερυγῶν. Τὸ τε πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ κόμη ὑπομιμνήσκουσιν ἐντελῶς ἀσσυριακοὺς τύπους, τὸ δὲ τεχνούργημα τοῦτο στερεῖται ἑλληνικῆς ιδέας καὶ χρησιμεύει ἄλλως ὡς ἀξίον λόγου παράδειγμα τῆς παναρχαίας διακοσμητικῆς χρήσεως τῶν τοιούτων ἡμιτόμων ζωδίων.

Τὴν ἀρχαῖκην ἐργασίαν τῶν χυτῶν χαλκουργημάτων παριστάνει τὸ ἀξιόλογον ἀναθηματικὸν ἀγαλμάτιον ἀνδρὸς γενειῶντος φέροντος θώρακα, ὅστις φαίνεται, ἐκράτει ἀσπίδα καὶ δόρυ ἐν ταῖς αὐστηρῶς καὶ συμμετρικῶς προτεταμέναις χερσὶ.

Τῆς τελευταῖας ἀρχαῖκῆς τέχνης, περὶ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος, δεῖγμα παρέχει ἡ λαμπρὰ ἐπ' ἐσχάτων μόλις εὐρεθεῖσα κεφαλὴ τοῦ Διὸς ἐξ ὀπτῆς γῆς, φέρουσα ἔχνη χρωμάτων καὶ ἔχουσα μέγεθος τὸ κατὰ φύσιν καὶ πλεον ἔτι. Καὶ διατηρεῖται μὲν ἔτι ἐν τῷ εἰδωλίῳ τούτῳ ὁ δωρικός τύπος, ἀλλὰ ὑπερακοντίζει τὴν ἀρχαιοτρόπον καὶ ἀποφεύγουσαν πᾶσαν ἀκρίβειαν περὶ τὰς σάρκας παράστασιν τοῦ ἄνω εἰρημένου ἀγαλματίου, ὑπερβάλλει δὲ πολλῶ καὶ αὐτὴν τὴν ὡραίαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εὐρεθεῖσαν χαλκῆν κεφαλὴν καὶ ἀποκτᾷ λεπτήν τινα ἔκφρασιν προσεγγίζουσαν ἤδη εἰς τὰ ἀττικὰ ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου. Καὶ ἄνω μὲν τοῦ μετώπου ἐπικαθῆται ἔτι, ὡς καὶ ἐν τῇ χαλκῇ κεφαλῇ τῇ πέρυσιν εὐρεθεῖση, τριπλῆ σειρὰ τεχνητῶν βοστρύχων, ἀλλ' ὀπισθεν ὅμως περισυνάγεται ἡ κόμη εἰς ἓνα ἀπλοῦν στρογγύλον κρόβυλον οὐδ' εἶνε καθειμένη μακρὰ ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔργῳ.

Τὰ τελευταῖον μνημονευθέντα εὐρήματα ἐν συνόλῳ εἶνε πάντως τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ παράσχουσιν ἰδέαν ζωηρὰν περὶ τῆς ἀρχαῖκῆς δωρικῆς τέχνης τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὴν ἀνάγονται ἀναμφιβόλως.

Περὶ δὲ τῆς ἐξαιρέτου ἐργασίας τῶν μέχρι τοῦ νῦν ἐκτὸς τῆς Ὀλυμπίας ἀγνώστων μεγάλων ἐξ ὀπτῆς γῆς εἰδωλίων τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἐλάβομεν

νέαν ἀπόδειξιν ἀνευρόντες τὸ κάτω μέρος συμπλέγματός τινος, ἀνήκοντος ἤδη εἰς τὴν ἐλευθέραν τέχνην, παριστῶντος δὲ Σιληνὸν ἔχοντα ἵππου ὀπλάς, ὅστις ἐκράτει, ὡς φαίνεται, Νύμφην. Ταύτης δὲ σώζεται μόνον τὸ ἔνδυμα, ἐξωγραφισμένον πλουσιῶς διὰ πολλῶν κεντημάτων.

Εἰς δὲ τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῶν τριῶν πρώτων ἐτῶν, εἰς τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, προστίθενται πάντοτε νέα κομμάτια συμπληροῦντα τὰ πρώτον εὐρεθέντα· οὕτως ἀπεκαλύφθη τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τῆς Δηιδάμειας ἐκ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος καὶ κεφαλή τις καὶ πολλὰ τεμάχια ἵππων ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν μεγάλων εὐρημάτων τῶν ἐχόντων σημασίαν καὶ ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης μένουσι καὶ τὰ πολλὰ καθ' ἑκάστην ἐν μεγάλῳ πλήθει εὐρισκόμενα μικρότερα ἀντικείμενα, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ δὲν ἔχουσι ἰδίαν ἀξίαν. Εἰς τὸν μακρὰν εὐρισκόμενον δὲν παρέχουσι ταῦτα μέγα διάφορον καὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν σχέσιν οἷαν τὰ καθαρῶς τοπογραφικὰ εὐρήματα πρὸς τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς· ἡ δὲ ἀξία αὐτῶν εἶνε κυρίως αὕτη ὅτι παρέχουσι ἡμῖν τὴν εἰδικὴν φυσιογνωμίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μετὰ τῶν χαλκῶν αὐτῆς σκευῶν, τῶν τριπόδων, τῶν λεκανῶν, τῶν ἀφιερωμένων ὄπλων, τῶν ζυθίων κτλ. Ἀρκείτω λοιπὸν ἡ σημείωσις ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἑπτὰ ἐβδομάδας ἠυξήθησαν οἱ κατάλογοι τῶν μὲν μικρῶν χαλκουργημάτων κατὰ 500 ἀριθμοὺς (ἐν οἷς π. χ. πάλιν νέαι ἀξιόλογοι κεφαλαὶ γρυπῶν, τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐσφυρηλατημένων ἀναγλύφων), τῶν δὲ νομισμάτων κατὰ 300 ἀριθμοὺς καὶ πλέον καὶ τῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς κεχρωματισμένων εἰδωλίων (ὡς τὸ πλεῖστον ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων) κατὰ 400 περίπου.

Τέλος δὲ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν περίοδον εὐρέθησαν καὶ ἐπιγραφαὶ ἐκτάκτως πολλαὶ καὶ καλαί. Ἐν ταύταις εἶνε τέσσαρες μεγάλαι, καὶ περ μὴ σωζόμεναι ἐντελῶς, ἀρχαϊκαὶ ἐπὶ χαλκοῦ, ἀξίαι λόγου διὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν διάλεκτον. Τῶν δ' ἐπὶ λίθου ἐπιγραφῶν ἐξέχουσι αἱ φέρουσαι τὰ ὀνόματα διαφόρων τεχνιτῶν τοῦ ἀργείου ἐργαστηρίου. Ἡ δὲ βᾶσις ἐφ' ἧς σώζεται τὸ ὄνομα τοῦ Δαιδάλου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πατροκλέους εἶνε καὶ διὰ τοῦτο περίεργος, ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνεστράφη καὶ ἐχρησίμωσεν ὡς βᾶθρον ἄλλου ἀγάλματος. Ἄλλο δὲ τι βᾶθρον, ἐφ' οὗ εὐρίσκωμεν τὰ ὀνόματα Ἀθανοδώρου καὶ Ἀσωποδώρου, εἶνε ἀσπαστὸν συμπλήρωμα τῶν πολλῶν ἤδη πρότερον ἀνακαλυφθέντων λίθων, αἵτινες πάντες ὁμοῦ ἀνεῖχον ἀγνωστον ἡμῖν μέγα ἀνάθημα Πραξιτέλους τινός, δι' ὃ εἰργάσθησαν τέσσαρες ὁμοῦ τεχνίται.»

Σ. Π. Α.

Ο ΡΩΣΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΠΟΥΣΚΙΝ

ΩΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ.*

Ἐποῖαν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ τοῖς ἀπογόνους τῶν Τευτόνων τὸ ὄνομα τοῦ Γκαίτε ἢ τοῦ Σίλλερ, τοῖς Γαλάταις τὸ τοῦ Λαμαρτίνου ἢ Βίκτωρος Οὐγῶ, τοῖς υἱοῖς τῆς Ἀλβιδῶνος τὸ τοῦ Σακεσπέρου ἢ τοῦ Βύρωνος, τὴν αὐτὴν ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν παντὶ Μοσχοβίτῃ τὸ ὄνομα τοῦ Πούσκιν. Ἐὰν ὅμως ἄσπαστοι τοῖς πρώτοις οἱ ἀνωτέρω ποιηταὶ εἰσι προσφιλεῖς, ἔτι μάλλον προσφιλέστερος τοῖς τελευταίοις ὁ Πούσκιν, καθ' ὅτι, τολμῶ εἰπεῖν, εἶνε ὁ μόνος ἐξαιρέτως ἐπαξίως ἐμφυσήσας ταῖς Μούσαις τὴν τραχεῖαν τοῦ Ῥουρικού γλῶσσαν! Ῥῶσοι ποιηταὶ ἀνεφάνησαν καὶ πρὸ τοῦ Πούσκιν καὶ μετ' αὐτόν, οὐδεὶς ὅμως αὐτῶν ἀνῆκεν εἰς τὴν χορείαν ἐκείνων τῶν ἱστορικῶν ἀνδρῶν οἵτινες, ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς συγχρόνου αὐτῶν ἐποχῆς, παρασκευάζουσι τὰ τῆς μελλούσης. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐραστής τῶν Μουσῶν ὑπῆρξεν ἀκριβῶς τοιοῦτος· ὁ Πούσκιν ἦτο φύσει προωρισμένος νὰ καταστήτῃ ὁ πρῶτος καλλιτέχνης ποιητῆς τῆς Ῥωσίας, νὰ παράσχῃ αὐτῇ τὴν ποίησιν ἐν μορφῇ καλῆς τέχνης, καὶ οὐχὶ ἀπλῆς μόνον ὠραίας ἐκφράσεως τῶν αἰσθημάτων. «Ἡ ποίησις τοῦ Πούσκιν, λέγει εἷς τῶν ἐξόχων Ῥώσων κριτικῶν, ὁ Μπελινσκιη, εἶνε ἀκριβῆς ἀπεικόνισμα τῆς Ῥωσικῆς πραγματικότητος ἐν πάσῃ αὐτῆς μορφῇ, εἴτε παρυστᾶ αὐτῇ τὴν Ῥωσικὴν φύσιν, εἴτε ἀπεικονίζει τοὺς Ῥωσικοὺς χαρακτῆρας· ἐπὶ τῇ βᾶσει ταύτῃ ἢ ἐν Ῥωσίᾳ κοινῇ γνώμῃ ἀπεκάλεσεν αὐτὸν Ἑθνικὸν Ποιητὴν (Ναρόδνι Ποέτ).» Τὸ ὄνομα τοῦ διασήμου τούτου ποιητοῦ εἶνε ἤδη γνωστὸν τοῖς πλείστοις τῶν πεπαιδευμένων ἐθνῶν, τὰ δὲ ἄριστα τῶν ἔργων αὐτοῦ μετεφράσθησαν εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Δυστυχῶς εἰς τὴν ἡμετέραν οὐδὲν τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ἔργων μετεφράσθη πλὴν τεσσάρων διηγηματικῶν, ἅτινα μεταφράσας ἐξέδωκα πρὸ δεκαετίας περίπου ἐν Ἑρμούπολει Σύρου, καὶ ἅτινα οὐδόλως δύνανται νὰ δεῖξωσι τί ἐστὶ Πούσκιν· ὅθεν τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶνε ἡμῖν terra incognita! Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἑλλήνου τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ τούτου καθίσταται τοσοῦτον τιμαλφέστερον καθ' ὅσον οὗτος ὑπῆρξε πρῶτον μὲν ἀνὴρ λίαν φιλελεύθερος, πρᾶγμα ἱκανῶς σπάνιον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ῥωσίᾳ, δεύτερον δὲ, ὅπερ καὶ κυριώτατον, φιλέλληνα, περὶ οὗ ἰδίως προτίθεται νὰ ὁμιλήσω.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σεργίου ἢ Σεργέγεβιτς Πούσκιν ἐγεννήθη ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ Πανσλαβισμού, τῇ Μάτουσκα Μασκβά, τῇ 26 Μαΐου τοῦ 1799. Πρὸς μητρὸς κατήγετο ἐξ Ἀράβων, ὁ δὲ πάππος αὐτοῦ Γανιβᾶλ μετέσχε τῆς γνωστῆς ἐπὶ Αἰκατερίνης εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας τῶν Ῥώσων ὡς μηχανικός κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πύλου ἰδίως ἀνδραγαθήσας. Ἐξεπαιδεύθη δὲ ὁ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 19 Ἰανουαρίου.

Πούσκιν ἐν τῷ κατὰ τὸ 1811 ἰδρυθέντι ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Τζάρου Λυκείῳ, ὁπόθεν ἀπεφοίτησε τῷ 1817. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων τάξεων τοῦ Λυκείου ἐξεδήλωσεν ἤδη τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως χορηγηθὲν αὐτῷ δῶρον ἐκδοῦς ποιήματά τινα. Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἔργον τὸ ἐφελκύσαν τὴν προσοχὴν πάντων καὶ καταστήσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ προσφιλὲς τοῖς πᾶσι ὑπῆρξε τὸ ἔπος *Ρουσλὰν καὶ Λιουδμίλλα*. Ὁ Πούσκιν ὅμως ἔμπλεως φιλοπατρίας ἄμα δὲ καὶ εἰς ἄκρον φιλελεύθερος ἠδυνάτει νὰ διαμῆνῃ ἀπαθὴς ἐν τῇ μεμολυσμένη ἀτμοσφαίρᾳ τῆς ἀπολύτου Μοναρχίας, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅτε καὶ ἡ ἐκστόμισις τῆς λέξεως *svaboda* (ἐλευθερία) ἀπηγορεύετο αὐστηρότατα! Δι' ὅλης σειρᾶς ποιημάτων ἀντιμοναρχικῶν, ἅτινα πολλάκις προσήρτα ἐπὶ τῶν φανῶν τῆς Πετροπόλεως, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τοῦ *Ιεροδικοστηρίου* τῆς Ῥωσίας, τῆς μυστικῆς, λέγω, ἀστυνομίας, καὶ ὀλίγου δεῖν ἐγένετο θῦμα αὐτῆς, καθ' ὅτι κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν ἐν τῇ παγετώδει Σιβηρίᾳ. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὅμως ἔσπευσεν ἀρωγὸς τοῦ λαοφιλοῦς ποιητοῦ ὁ διάσημος τότε ἱστορικός Καραμζὶν ὅστις δι' ἐνθέρμων παρακλήσεων κατέπεισε τὸν Αὐτοκράτορα νὰ ἐξορίσῃ μὲν τὸν Πούσκιν ἀπὸ τῆς πρωτεύουσῆς, ὀρίσῃ δὲ αὐτῷ τόπον διαμονῆς τὴν νότιον Ῥωσίαν. Τοῦτο συνέβη ἀκριβῶς κατὰ τὸ 1820 ἔτος. Ἐν τῇ νοτίῳ Ῥωσίᾳ, ἰδίως δὲ ἐν Κισνοβίῳ ἔνθα ἐξετέλει χρέη γραμματέως παρὰ τῷ ἐπιτηρητῇ τῶν ἀποίκων τῆς νοτίου Ῥωσίας, καὶ ἐν Ὁδησσῷ διέμενεν ὁ ἐξωστρακισμένος οὗτος Ἀριστείδης τῶν Μοσχοβιτῶν μέχρι τοῦ 1824. Περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ βίου αὐτοῦ κυρίως προτίθεμαι νὰ ἐπεκταθῶ καθ' ὅτι ἀποτελεῖ τὸ κύριον θέμα τῆς παρούσης διατριβῆς μου. Ὁ φιλελεύθερος οὗτος ἀνὴρ εὐρέθη, ὡς βλέπετε, κατ' ἐκείνην τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν καθ' ἣν ἀνέτειλεν ἡ ἠὼς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, ὅτε ἡ νότιος Ῥωσία, ἰδίως δὲ ἡ Ὁδησσὸς καὶ τὸ Κισνοβίον ὑπῆρξαν ὁ πυρὴν καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐλληνικῆς ἐθνεγεροσίας. Ἦτο τὸ ἀξιωματικόν ἐκεῖνο, τοσοῦτον δὲ τιμαλφὲς ἄπασιν ἡμῖν ἔαρ τοῦ 1821 ἔτους. Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ὁποῖαν τινὰ αἴσθησιν ἐνεποίησεν ἡ γενναιοτάτη ἄμα δὲ καὶ συγκινητικωτάτη διαγωγή τοῦ αἰοιδίμου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου τῶς ὑπασπιστοῦ τῆς Ῥωσικῆς στρατιᾶς, τολμήσαντος νὰ ἐπεξέλθῃ μετὰ τοσοῦτων ὀλιγαριθμῶν δυνάμεων κατὰ ἐχθροῦ μυριάκις πολυαριθμοτέρου, ὁποῖαν τινὰ ἐντύπωσιν, ἐπαναλαμβάνων, ἐνεποίησεν ἐν Κισνοβίῳ, πόλει κειμένη ὀλίγον τι ἀπωτέρω τῆς σκηνῆς τοῦ δράματός! Ὁ Ἀλεξάνδρος Ὑψηλάντης παρίστατο τοῖς κατοίκους τοῦ Κισνοβίου ὡς ἦρωας μυθιστορικός. Ἄπαντες μετὰ μεγίστης περιεργίας ἐκαρπάζοντο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιχειρήσεως Ῥωσικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Βολχόδσκιη ἦτο παρατεταγμένος ἔτοιμος εἰς πόλεμον παρὰ τῷ Προῦθῳ, ὁ δὲ μετὰ τῆς Τουρκίας ἀγὼν ἐφαίνετο τοῖς πᾶσι προσεχής. Ἀπάντων τῶν σπουδαιοτάτων τούτων γεγονότων ὁ Πούσκιν ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς. Ἡ πόλις τοῦ Κισνοβίου οὐδέποτε ἀμοιροῦσα ἐλληνισμοῦ, κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχὴν ἤρ-

ξατο λαμβάνουσα ἔτι ἐλληνικωτέρων χροιάν ἐνεκα τῆς συρροῆς ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν ἐκ τῶν Ἡγεμονιῶν. Ἐκείθεν ἤρξαντο μεταναστεύοντες οἱ μουζενάροι, ὡς ἀπεκαλοῦντο τότε οἱ ὁμογενεῖς ἡμῶν Φαναριῶται, οἵτινες τὸ πλεῖστον φεύγοντες ἐκ Τουρκίας καὶ τῶν Ἡγεμονιῶν ἐζήτουν ἄσυλον ἐν Ῥωσίᾳ. Μεταξὺ αὐτῶν δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν τὸν πρίγκιπα Μιχαὴλ Σουτζον, τὸν πατέρα αὐτοῦ Μπειζαρτέ Γεώργιον μετὰ τῆς συζύγου καὶ θυγατρὸς αὐτοῦ Ῥαλοῦς, τὸν Νικόλαον Σουτζον, τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδράντα καὶ δι' Ὁδησσῶ εἰς Κισνοβίον ἐλθόντα, καὶ τέλος τὸν Ἰωάννην Σουτζον τῶς ὑπασπιστὴν ὄντα τοῦ δουκὸς τῆς Λούκκας. Τούτους ἠκολούθησαν ὁ *Ποστέλνικος* Ἰωάννης Σχινᾶς, ὁ πρίγκιψ Καρατζᾶς, οἱ δύο ἀδελφοὶ Μουρούζη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν καὶ τριῶν ἀδελφῶν, ὁ πολὺς *Ποστέλνικος* Σταθάκης, ὁ *Ποστέλνικος* ἐπίσης Ἰακωβάκης Ρίζος μετὰ τῆς συζύγου, τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Μάνου, ὁ Πετράκης Μαυρογένης γαμβρὸς τοῦ Γεωργίου Στούρτζα ἀνδρὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γνωστοὶ καὶ λίαν προσφιλεῖς τῷ ἐλληνισμῷ. Ὁ Πούσκιν συνῆψε σχέσεις μεθ' ἀπάντων σχεδὸν τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν ἀποτελούντων τότε τὸ ἄνθος τῆς ἐν Κισνοβίῳ κοινωνίας, ἰδίως δὲ μετὰ τοῦ Ρίζου καὶ τοῦ Σχινᾶ, ὅστις ἔχων ἀριστον μνημονικὸν ἀπήγγελλεν ἀπὸ στήθους ὀλόκληρα γαλλικὰ ποιήματα καὶ κατέθελε τὸν Ῥῶσον ποιητὴν. Ἐν ταῖς ἐσπερίσιν ἐν αἷς ἐδέχοντο οἱ ἀνωτέρω ὁμογενεῖς ἡμῶν φιλοφρόνως ἄπαντας σχεδὸν τοὺς ἐγκριτοτέρους ἐκεῖ Ῥώσους, κύριον θέμα τῶν συνδιαλέξεων, ὡς εἰκόσ, ἦτο ἡ ἐλληνικὴ ἐπαναστάσις, εἰς ἣν οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥώσων οὐδεμίαν σημασίαν ἀπέδιδον, τινὲς δὲ πολλὰ ὀλίγας ἐλπίδας εἶχον περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως αὐτῆς. Πρῶτος ἀπάντων, τολμῶ νὰ εἴπω, τῶν Ῥώσων κατεῖδε καὶ ἐξετίμησε τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἐλληνικοῦ κινήματος ὁ Πούσκιν. Ἴδου δὲ τί γράφει ἐν τῷ *Ἡμερολογίῳ* τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὅπερ ἔπαυσε συνάττων μετὰ τὴν παρὰ τῷ Προῦθῳ ἀποτυχίαν τοῦ Ὑψηλάντου: «Γὴν ἐσπέραν τῆς 2 Ἀπριλίου, λέγει διήλθον, παρὰ τῷ Ν.Δ., παρῆν δὲ καὶ τις ὠραιοτάτη Ἑλληνίς. Ἔλεγον περὶ τοῦ Ὑψηλάντου μετὰξὺ δὲ ἠπέντε ἐκεῖ παρόντων Ἑλλήνων ἐγὼ μόνον ἐλάλουν ὡς γνήσιος Ἑλλην. «*Ἄπαντες ἀηλιπίζοντο περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τῶν σχεδίων τῆς φιλικῆς ἐταιρίας*» ἐγὼ ὅμως ἔχω ἀκράδαντον πεποιθῆσθαι περὶ τοῦ θριάμβου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν ἐγκαταλειψέως τῆς ἀνθηρᾶς ἠχώρας τῆς Ἑλλάδος τοῖς νομίμοις κληρονόμοις τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.» Ὁ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κινήματος τῆς δρακὸς ἐκείνης τῶν ἐνδόξων ὁμογενῶν ἡμῶν ἐνθουσιασμός αὐτοῦ ἐξεδηλώθη καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ποιηματίου αὐτοῦ, ἐκδοθέντος τότε ἐν Κισνοβίῳ.

«Ἐγέρθητι, ὦ Ἑλλάς, ἐγέρθητι! Οὐχὶ ματαίως καταβάλλουσι δυνάμεις, Οὐχὶ ματαίως σείουσι τὴν ἔρδα Ὁ Ὀλυμπος, ὁ Πίνδος καὶ αἱ Θερμοπόλαι! Ἰτὸ τὴν ἀρχαίαν σκέπη τῶν ἀρρωειῶν αὐτῶν Ἀνέκυψεν ἡ ἀρχαία ἐλευθερία! ὦ ἀρχαία

μνημεία τῶν Ἀθηνῶν Ὡ τάφοι τοῦ Θησεύς καὶ τοῦ Περικλέους! Χώρα τῶν ἠρώων καὶ θεῶν, Διάρρηξον τὰ δεσμά τῶν δούλων Σὺν τῇ ᾠδῇ τῶν φλογερῶν ἀσμάτων Τοῦ Τυρταίου, τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Ρήγα.»

Πάντα δὲ λίθον ἐκίνει ὅπως ἐκμανθάνη λεπτομερῶς ἀπάσας τὰς περιπετείας τῶν Ἱερολοχιτῶν καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Ὑψηλάντου, ἅτινα ἐνεγράφεον ἐν τῷ προμνημονευθέντι Ἡμερολογίῳ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, χρησιμεύσαντα αὐτῷ ἔπειτα ὡς ὕλη τοῦ διηγήματος αὐτοῦ *Κιρτζαλῆ*, ἐν ᾧ εὐρίσκουμεν περιεργότατας λεπτομερείας περὶ τῆς ἐν Σκουλενίῳ μάχης, καθ' ὅτι πολλὰ ἐπεισόδια αὐτῆς μετέδωκεν αὐτῷ προφορικῶς ὁ Β. Γορτζακόβ ἐπισκεφθεὶς ἐντολῇ τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως τὸ πεδίον τῆς μάχης τὴν ἐπιούσαν, ὅπως συλλέξῃ λεπτομερεῖς εἰδήσεις περὶ αὐτῆς. Ἐκ τοῦ διηγήματος τούτου παραθέτω ἐνταῦθα τὸ μᾶλλον τοῖς Ἑλλησι ἐνδιαφέρον μέρος, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ἤδη βλέπομεν ὅτι ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τὴν προειρημένην μάχην ἐμάχοντο κατὰ τῶν Ἱερολοχιτῶν Ῥῶσοι αἰρετικοὶ μὴ ἀναγνωρίζοντες τοὺς ὑπὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου εἰσαχθέντας νεωτερισμοὺς ἐν τῇ ῥωσικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀποσκιότησαντες δὲ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἰγνατίου Νεκράσοβ ἐξ οὗ καὶ ἀπεκαλέσθησαν *Νεκράσοβτζι*, μεταναστεύσαντες δὲ εἰς Δοβρούτζαν.

«Ὅτε, λέγει ὁ Πούσκιν, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κηρύξας τὴν Ἐπαναστάσιν, ἐπελάβετο τῆς συγκροτήσεως ἐπαναστατικοῦ σώματος, ὁ Κιρτζαλῆς (ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος) προσήγαγεν αὐτῷ τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀρχαίων φίλων του. Τὸν κύριον σκοπὸν τῆς Ἐταιρίας ὁ Κιρτζαλῆς καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ οὐδόλως ἐγίνωσκον, ἐθεώρουν δὲ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα κυριῶς ὡς μέσον κατάλληλον πρὸς λήστευσιν τῶν τε Τούρκων καὶ τῶν Μολδαυῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὑπῆρξε μὲν ἀνδρεῖος, δὲν ἐκέκτητο ὅμως τὰ προσόντα ἐκεῖνα ἅτινα ἀπαιτοῦνται πρὸς πραγμάτωσιν τοσοῦτον κούφου ἔργου ὁποῖου ἐπελάβετο ἐνθέρμως ἄμα καὶ ῥιψοκινδύνως. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν εἶχον τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς αὐτὸν σέβας καὶ πεποίθησιν. Μετὰ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην μάχην, καθ' ἣν ἀπωλέσθη τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ὁ Ὀλύμπιος προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ ἀντικαθιστάμενος ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπῆλθεν εἰς Αὐστρίαν καὶ ἐκεῖθεν ἀπέστειλε τὰς ἀρὰς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀνθρώπων οὓς ἀπεκάλει ὠτακουστάς, δειλοὺς καὶ κακούργους. Ἐν τούτοις οὗτοι οἱ δειλοὶ καὶ κακούργοι ἔπесαν ἅπαντες μαχόμενοι παρὰ τὰ τεῖχη τῆς Μονῆς τοῦ Σέκου καὶ ταῖς ὄχθαις τοῦ Προῦθου, ἀγωνιζόμενοι κατὰ ἐχθροῦ δεκάκις πολυαριθμοτέρου. Ὁ Κιρτζαλῆς ἦτο ἐν τῷ σώματι τοῦ Γεωργίου Κατακουζηνοῦ περὶ οὗ δύναται τις νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ περὶ Ὑψηλάντου ῥηθέντα. Τῇ παραμονῇ τῆς ἐν Σκουλενίῳ μάχης ὁ Κατακουζηνὸς ἐξητήσατο παρὰ τῶν ῥωσικῶν ἀρχῶν τὴν ἀδειαν νὰ πεισέλθῃ εἰς τὸ ῥωσικὸν ἔδαφος. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔμενεν ἄνευ ἀρχηγοῦ, ἀλλ' ὁ Κιρτζαλῆς, ὁ Σοφιανὸς, ὁ Κοντογόννης καὶ οἱ λοιποὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην

ἀρχηγοῦ εἶχον. Ἡ ἐν Σκουλενίῳ μάχη, φρονῶ ὅτι ὑπ' οὐδενὸς ἐγγράφῃ ἐν ὄλῃ τῇ ἀκριβείᾳ αὐτῆς. Φαντάσθητε σῶμα ἐξ ἑπτακοσίων Ἀλβανῶν, Ἑλληνῶν, Βουλγάρων κλπ. συγκείμενον, οἵτινες οὐδεμίαν γινῶσιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης ἔχοντες ὑπεχώρου ἀπέναντι δεκαπεντακισμυρίου ὀθωμανικοῦ νίππικου. Τὸ σῶμα τοῦτο πλησιάζαν τὰς ὄχθας τοῦ Προῦθου ὠχυρώθη στηῖσαν πρὸ αὐτοῦ δύο μικρὰ τηλεβόλα εὐρεθέντα ἐν τῷ ἐν Ἰασίῳ μεγάρῳ τοῦ Ἡγεμόνος, δι' ὧν ἐπυροβόλου κατὰ τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας. Οἱ Τούρκοι προθύμως ἤθελον ἀνταπαντήσει αὐτοῖς διὰ τοῦ πυροβολικοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων νὰ πράξωσι τοῦτο ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν ῥωσικῶν ἀρχῶν, καθ' ὅτι οἱ μύδροι ἀναμφιβόλως ἤθελον φθάσει εἰς τὴν τοῖς Ῥώσοις ἀνήκουσαν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Προῦθου. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου ἡμῶν ἀπομαχος καὶ τοι ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπηρετήσας ἐν τῷ στρατῷ οὐδέποτε νεῖχεν ἀκούσει τὸν ἦχον σφαιρῶν· τότε δὲ μόνον ὁ Ὑψιστος κηδύοντο ὅπως ὁ δύστηνος οὗτος ἀκούσῃ τοιοῦτον ἦχον καθ' ὅτι τινὲς τῶν σφαιρῶν ἐσύριζον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Τοῦτο ἐτάραξε λίαν τὸ γερόντιον, ὅπερ ὀργίλοι καὶ μετ' ἀγανακτήσεως ἀπετάθη τῷ λοχαγῷ τοῦ ἵππικου Ὀχότσκιν ὑσταθμεύοντι ἐκεῖ μετὰ τοῦ λόχου αὐτοῦ, μεμφιμοιροῦν κατὰ τῆς ἀπαθείας αὐτοῦ. Ὁ λοχαγὸς ἀγνοῶν τί νὰ πράξῃ ἔδραμε πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐνθεν ἠπέλιπε τοὺς ἀπέναντι *Δελιμπασιδες* διὰ τοῦ δακτύλου αὐτοῦ, ὃ ἰδόντες ἐκεῖνοι ἀπῆλθον μετὰ τοῦ σώματος αὐτῶν. Τῇ ἐπιούσῃ ὅμως οἱ ἑπτὰ Τούρκοι ἐπετέθησαν αὐθις κατὰ τῶν Ἱερολοχιτῶν. Ἀδυνατοῦντες δὲ νὰ προσβάλωσιν αὐτοὺς διὰ τοῦ πυρός, καθ' ὅτι ἐφοβοῦντο, ὡς εἶπομεν, τοὺς ἀπέναντι Ῥώσους, ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν διὰ τῶν γιαταγανίων. Ἡ μάχη ὑπῆρξε λυσσώδης. Τὸ πρῶτον ἦδη ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Ὀθωμανῶν διεκρίνοντο ἄνδρες φέροντες μακρὰς λόγχας, οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ Ῥῶσοι Νεκράσοβτζι. Οἱ ἐναπομείναντες Ἱερολοχίται τῇ ἀδείᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος ἡμῶν κηδυνήθησαν νὰ διαβῶσι τὸν Προῦθον, ὁ δὲ Κοντογόννης καὶ ὁ Σοφιανὸς ἀπέμειναν οἱ τελευταῖοι ἐν τῇ ἀπέναντι ὄχθῃ. Καὶ ὁ μὲν Σοφιανὸς ἐφονεύθη, ὁ δὲ Κοντογόννης φύσει εὐτραφῆς ὦν ἐπληρώθη κατὰ τὴν κοιλίαν διὰ ῥωσικῆς λόγχης, ἣν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἀνυψώσας ἐνέπηξε βαθύτερον καὶ οὕτως κηδυνήθη διὰ τοῦ ξίφους νὰ πλησιάζῃ καὶ φονεύσῃ τὸν φονέα αὐτοῦ.»

Ἡ ἀφήγησις αὕτη καὶ τοι ἐν πολλοῖς ἀνακριβῆς καταδεικνύει ἐν τούτοις ἀριδῆλως τὸ διάφορον ὅπερ ἐνεποιεῖ τῷ Πούσκιν ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν καὶ αἱ τύχαι τῶν προδρόμων ἐκείνων τῆς ἐθνεγεσίας ἡμῶν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐν Μολδαυίᾳ Ἑλληνικοῦ κινήματος ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις τὸ πᾶν εἰσέγησεν, αἱ δὲ ῥωσικαὶ στρατιαί, ὡς γνωστὸν, δὲν διέβησαν τὸν Προῦθον. Ἀλλ' ἡ ἐν Κισνοβίᾳ Ἑλληνικὴ Κοινότης καθ' ἐκάστην σχεδὸν ἀπέκτα νέον τι μέρος, καθ' ὅτι τότε ἤρξαντο προστρέχοντες πανταχόθεν τῆς Τουρκίας εἰς Ῥωσίαν οἱ δύστηνοὶ ἡμῶν ὁμογενεῖς, οἵτινες ἐγκαταλείποντες ἅπασαν αὐτῶν τὴν περιουσίαν ἔφευγον τὴν μάχαιραν τῶν τυράννων, ἀφικνούμενοι πολλοὶ εἰς

Ὀδησσὸν καὶ Κισινόβιον πένητες καὶ μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνωσι. Μεταξὺ τῶν μεταναστῶν τούτων ὑπῆρξεν ἐν Κισινόβιῳ καὶ τις Ἑλληνὶς φημιζομένη ἐπὶ τῇ ἑξαισίᾳ εὐμορφίᾳ αὐτῆς Καλυψὼ λεγομένη, ἣτις μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς Πολυχρόνης συζύγου Λογοθέτου τινὸς ἀπέδρα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καταλιποῦσα ὅλην αὐτῆς τὴν περιουσίαν. Ἐλθοῦσα δὲ εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἐκείθεν εἰς Κισινόβιον κατώκησεν ἐν τινὶ οἰκίσκῳ, μετὰ τῆς μητρὸς τῆς, συνάψασαί δὲ σχέσεις ἐδέχοντο πολλὰς οἰκογενείας ἐν αἷς καὶ τὸν Πούσκιν. Ἡ Καλυψὼ ἀνήκουσα, ὡς εἶπομεν, εἰς τὴν χορείαν τῶν γνωστῶν ἐπὶ εὐμορφίᾳ Ἑλληνίδων κατέθελε τοὺς πάντας καὶ διὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς φωνῆς, πολλὰκις ἔδουσα ὑπὸ κινήσει περιπαθέστατα ἀνατολικά ἄσματα. Ἐξαιρέτως ὅμως ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τοῦ Ῥώσου ποιητοῦ ἢ Καλυψὼ διότι ἐφημίζετο ὅτι συνήτησέ ποτε τὸν Βύρωνα, ὅστις δῆθεν ἠγάπησεν αὐτήν. Τὸ κάλλος δὲ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς τε μορφῆς καὶ τῆς φωνῆς, προσέτι δὲ καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος φήμη ἐγέννησαν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ βυρωνίζοντος τότε Πούσκιν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἔργων του, αἴσθημά τι ἀνώτερον τῆς συνήθους συμπαθείας πρὸς τὴν ὁμογενῆ ἡμῶν, ὅπερ καὶ ἐξεδήλωσεν ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ τῇ Ἑλληνίδι (ΚΓρετζάνειε) ἔχοντι οὕτω :

«Σὺ ἐγενήθης πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς φαντασίας τῶν ποιητῶν, Νὰ τάρσσης καὶ δεσμεύης αὐτὴν Διὰ τῆς γλυκείας καὶ ἐπαγωγῆς ζωηρότητός σου, Διὰ τῶν παραδόξων ἀνατολικῶν λέξεων. Εἶπέ, ὅτε ὁ ἀοιδὸς τῆς Λείλας Ἐν τοῖς οὐρανόις τόποις ἀπεικόνιζε Τὴν ἀμετάτρεπτον αὐτοῦ ἰδέαν, Μήπως ἀπεικόνιζε σέ, Ὁ πολυπαθὴς καὶ προσφιλεῖς ποιητής; Πιθανὸν ἐν τῇ μακρᾷ κειμένη χώρᾳ Ἰπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἱερᾶς Ἑλλάδος Σὲ ὁ ἔνθεος μάρτυς Ἀνεγνώρισεν ἢ εἶδεν ἐν ὄνειρῳ Καὶ εἰσέδυσεν ἢ ἀείμνηστος μορφή σου Ἐν τῷ βᾶθει τῆς καρδίας αὐτοῦ. Πιθανὸν διὰ τῆς μακαρίας λύρας Σὲ ὁ μάγος, σὲ ἐπαίραζε, Ἀκουσίους δὲ παλμοὺς προὔξεναι ἐν τῇ καρδίᾳ σου Καὶ σὺ κύψασα ἐπὶ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ . . . Οὐχί, οὐχί, φίλη μου, τῆς ζηλοτύπου ιδέας Τὴν φλόγα δὲν ἐπιθυμῶ νὰ τρέφω· Ἐπὶ πολὺ ἡ εὐτυχία μοι ἦτο ξένη, Νὰ ἀπολαύω αὐτῆς εἶνε ὅπως νεοφανὲς, Βασανίζομαι δὲ ὑπὸ μυστικῆς λύπης, Φοβοῦμενος μήπως πᾶν τὸ προσφιλεῖς εἶνε ψευδές!»

Σημειωτέον ὅτι ἐν ταύτῃ κυρίως τῇ ἐποχῇ ἄρχεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ποιητικῆς φαντασίας τοῦ Πούσκιν καθ' ὅτι μετὰ ἐν ἔτος ἤδη ἐδημοσιεύθη ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀριστουργήματος αὐτοῦ, τοῦ ἔπους *Εὐγένιος Ὀνέγεν*. Τίς οἶδε μὴ τὰ γεγονότα τοῦ 1821 συνέτεινον εἰς τὴν ἀνάπλασιν τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ τῶν Μοσχοβιτῶν, τίς οἶδεν μὴ αἱ περιπέτειαι τῆς προσφιλοῦς ἡμῶν ἐκείνης ἐποχῆς καὶ αἱ τύχαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν λαμπρῶν ποιήσεων τοῦ Πούσκιν; Δυστυχῶς τὸ κλέος τοῦτο τῆς Ῥωσικῆς φιλολογίας ἐπέπρωτο νὰ καταστῇ θύμα τῆς μισαρᾶς ἐκείνης μεσαιωνικῆς ἀνθρωποκτονίας ἣτις καλύπτεται ὑπὸ τὸ εὐτυχμον ὄνομα τῆς μονομαχίας, καὶ ἣτις ἤρπασεν ἐκ τῆς ἀγκάλης τῆς ἀνθρωπότητος τσοσῦτα προσφιλέστατα αὐτῇ ὄντα. Τῇ 27 Ἰανουαρίου 1837 ἔτη ὁ Πούσκιν ἐτραυματίσθη καιρῶς ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ βαρῶνου Γεωργίου Γεκερέν-Δαντέ, καὶ μετὰ δύο ἡμέ-

ρας, ἦτοι τῇ 29 Ἰανουαρίου 1837 ἀπέθανε. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεργιέγεβιτς Πούσκιν ὀφείλει νὰ καταστῇ τοσοῦτον μάλλον ἡμῶν ἀγαπητότερον ὅσον τοὺς Ῥώσους φιλέλληνας δύναται τις διὰ τῶν δακτύλων μόλις νὰ ἀριθμῆσῃ, μάλιστα δὲ διότι ὁ Ῥώσος ἀοιδὸς ἀκράδαντον εἶχε τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Ἀγῶνος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰσέτι ὅτε οἱ πλείστοι καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἐθεώρουν τὸ κίνημα ἀνάξιον προσοχῆς, πολλῶ δὲ ἤττον οἱ ὁμογενεῖς τοῦ Πούσκιν, ὅτε, ἐπαναλαμβάνω, αὐτὸς ὁ Τζάρος ἐθεώρει τοὺς ἐπαναστάτας Ἑλλήνας κατ' οὐδὲν διαφέροντας τῶν Καρβονάρων τῆς Ἰταλίας. Τὴν Μεγάλῃν ὅμως ἰδέαν τῶν Ἑλλήνων, ἣν δὲν κατενόησεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ δεινοὶ αὐτοῦ πολιτικοί, προεμάντευσε καὶ κατενόησεν ὁ μέγας καὶ φιλέλλην ποιητῆς τῆς Ῥωσίας, οὗ τὸν βίον καὶ τὰ ποιήματα ἐν ἐτέρᾳ εὐκαιρίᾳ ἀκριβέστερον θὰ ἐξετάσωμεν.

Ἐν Ὀδησσῷ.

Κ. Α. ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΣ.

ΑΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ *

Α'

Δὲν εὐρέ-, βλαχο Θεόνη,
δὲν εὐρέθη παλληκάρη;
δὲν εὐρέθη παλληκάρη
μέσ' ἔς τ' Ἀ(γ)ινόρι νὰ σε πάρῃ;

Μόν' εὐρέ-, βλαχο Θεόνη
μόν' εὐρέθ' ὁ μπακανιάρης
μόν' εὐρέθ' ὁ μπακανιάρης
τοῦ Σπανοῦ ὁ κασιδιάρης;

— Δὲν ἔμπορῶ, μάνα ἢ μανούλα,
δὲν ἔμπορῶ καὶ θὰ παιθάνω
δὲν ἔμπορῶ καὶ θὰ παιθάνω,
φέρτε τὸ γιὰτρὸ νὰ γιάνω!

* Ὡς γνωστὸν κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ προῦπολογισμοῦ τοῦ ἔτους τούτου ἐψηφίσθη δὲ τῆς Βουλῆς τριχιλίῳ δραχμῶν χρηγία εἰς τὸν κ. Μιχαὴλ Λελέκον πρὸς ἔκδοσιν δημοτικῆς ὕλης ὅποιαν πλείστην ὅσην ἐπιμελῶς ἔχει περισυναγάγει, μέρος δὲ αὐτῆς καὶ ἐκδώσει. Τὰ σήμερον καταχωριζόμενα ἄσματα ἐστάλησαν ἡμῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ἔνεκα ἑλλείψεως χώρου ἀνεβάλλετο ἡ καταχώρισις αὐτῶν.

Φέρτε μου, μάνα ή μανοῦλα,
φέρτε μου και τὸ σπετσέρη
φέρτε μου και τὸ σπετσέρη
μὲ τὰ γιατρικὰ ἔς τὸ χέρι.

— Μὴν ἐπού -, μωρὴ Θεόνη,
μὴν ἐπούντιασες ἔς τὸ ρέμμα,
μὴν ἐπούντιασες ἔς τὸ ρέμμα
νά σου βγάλωμ' ἕνα αἷμα ;

— Δὲν ἐπού-, μάνα ή μανοῦλα,
δὲν ἐπούντιασα ἔς τὸ ρέμμα,
δὲν ἐπούντιασα ἔς τὸ ρέμμα
νά μου βγάλετε τὸ αἷμα.

Πούντιασα, μάνα ή μανοῦλα,
πούντιασα ἔς τὸ παλαιθῦρι
πούντιασα ἔς τὸ παλαιθῦρι
μὲ τὸ ἔρμο τὸ κεντηδι·

Πούντιασα, μάνα ή μανοῦλα,
πούντιασα ἔς τὸ χαγιατάκι
πούντιασα ἔς τὸ χαγιατάκι
μὲ τὸ ἔρμο ἴσκαρδάκι.

B'

Δυὸ λειμό-, μωρὴ Θεόνη,
δυὸ λειμόνια ἔχεις ἔς τὸν κόρφο
δυὸ λειμόνια ἔχεις ἔς τὸν κόρφο
και μυρίζουν ἴσάν τὸ μὸσχο·

Δόσε μας, μωρὴ Θεόνη,
δόσε μας και ἴμας τὸ ἕνα
δόσε μας και ἴμας τὸ ἕνα
νά το παίξωμε ἔς τὰ χέρια.

— Ἰὼ σκαλί-, μωρὲ βλαμάκι,
ἴγὼ σκαλίζω, ἴγὼ ποτίζω
ἴγὼ σκαλίζω, ἴγὼ ποτίζω,
ἴγὼ λειμόνια δὲν ὀρίζω.

σύρτε ἔς τὸν-, μωρὲ βλαμάκι,
σύρτε ἔς τὸν περιβολάρη
σύρτε ἔς τὸ περιβολάρη
μπέλλε μου σὰς κἀνή χάρη.

Γ'

Φεγγαρά-, κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
φεγγαράκι μου λαμπρὸ,
φεγγαράκι μου λαμπρὸ,
φέξε μου νὰ περπατῶ,

Φέξε και-, κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
φέξε και χαμπήλωσε,
φέξε και χαμπήλωσε
για νὰ σ' ἐρωτήσωμε,

Δυὸ παιδιὰ- κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
δυὸ παιδιὰ ποῦ χάσαμε,
δυὸ παιδιὰ ποῦ χάσαμε
ἔς τὴ Φραγκιά τὰ πιάσαμε.

Χήρα τοῦ- κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
χήρα τοῦρκα τὰ ρογιάζει
χήρα τοῦρκα τὰ ρογιάζει,
κάθεται τὰ κουβεντιάζει.

Ἄ'Ρὲ παιδιὰ, κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
ρὲ παιδιὰ ῥωμηόπουλα,
ρὲ παιδιὰ ῥωμηόπουλα,
γίνεσθε τουρκόπουλα,

νὰ χαρῆ-, κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
νὰ χαρῆτε τὴν Τουρκιά,
νὰ χαρῆτε τὴν Τουρκιά
τουρκοπούλες μὲ φλωριά ;

— Γίνεσαι, κι' ἀμὰν, ἀμὰν,
γίνεσαι, κυρά, ῥωμηά ;
γίνεσαι, κυρά, ῥωμηά,
νὰ χαρῆς τὴν Παναγιὰ ;

Νὰ χαρῆς, κί' ἀμὰν, ἀμὰν,
 νὰ χαρῆς τὴν Παναγιὰ,
 νὰ χαρῆς τὴν Παναγιὰ,
 τὰ χρυσᾶ ἰκονίσματα;

Δ'

Τρεῖς στράτες ἔχ' ἡ Ρούμελη
 γιὰρὲμ ἀρὲν, ἀμὰν, ἀμὰν, ἀμὰν,
 ὦχ! ἡ μιὰ ἦτανε ἴδική μου,
 ἄστρι τῆς αὐγῆς,
 πῶς ἀργησες νὰ ἴβγῆς;
 ποῦ ἴπάγαινα κ' ἐρχόμουνα
 γιὰρὲμ ἀρὲν, ἀμὰν ἀμὰν ἀμὰν,
 ὦχ! τὴν ἀγαπητικὴ μου,
 κανελλόριζα
 καὶ πιπερόριζα.

Ὅντας προβαίνω ἔς τὸ χωριὸ
 γιὰρὲμ ἀρὲν, ἀμὰν, ἀμὰν, ἀμὰν,
 ὦχ! τὰ μάτια τριγυρίζω,
 ἄστρι τῆς αὐγῆς,
 πῶς ἀργησες νὰ ἴβγῆς;
 καὶ τῆς ἀγάπης τὸ κορμὶ
 γιὰρὲμ ἀρὲν, ἀμὰν, ἀμὰν, ἀμὰν,
 ὦχ! βλέπω καὶ λαχταρίζω,
 Κανελλόριζα,
 δὺ' ὄρες νὰ σ' ὄριζα.

«Μὰ γερα ἄν' ἀνήφορο,
 γιὰρὲμ, ἀρὲν; ἀμὰν, ἀμὰν, ἀμὰν,
 ὦχ! νὰ βρῶ ροῖδιές μὲ ροῖδα,
 τὰ μιλήσαμε,
 τ' ἀλησμονήσαμε.

Νὰ βρῶ καὶ τὸ Μιχάλη μου,
 γιὰρὲμ, ἀρὲν, ἀμὰν, ἀμὰν, ἀμὰν,
 ὦχ! νὰ τὸν χορτάσω λόγια,
 τὰ μελιτσιανὰ
 μὴν τὰ φορέσης πλειά.»

ΜΙΧΑΗΛ ΛΕΛΕΚΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 1 Φεβρουαρίου.

Ὁ κ. Καϊλερ, περὶ ἀθηναϊκῶν ἐπιγραφῶν ταμιῶν.

Ὁ κ. Μυλωνᾶς ὑποβάλλει σχεδιογράφημα κατόπτρου καὶ ἀνεκδότον προε-
κλείδειον ἀττικὴν ἐπιγραφὴν.

Ὁ κ. Μιχαῖφερ, περὶ ἀρχαιοτήτων ἐκ Δημητσάνας καὶ Τεγέας.

Ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος, περὶ ἀρχαίων κτιρίων καὶ ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν
Ἐρμιόνης.

Συνεδρία τῆς 15 Φεβρουαρίου.

Ὁ κ. Αὐλλιγκ, περὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρκαδικῆς πόλεως Καρύαι.

Ὁ κ. Μιχαῖφερ, περὶ τῶν ἀργείων ἀρχαιοτήτων.

Ὁ αὐτὸς, ὑποβάλλει χαλκοῦν ἀγαλμάτιον παριστῶν τὸν Περσεά.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Κατὰ τηλεγραφικὴν εἶδησιν ἐξ Ὀλυμπίας πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἀρχαιολογί-
κην ἐταιρίαν, ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαπενθήμερον πολλὰ χάλ-
κινα ἀρχαῖα ἀντικείμενα μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἀγαλμάτιον ἀκέ-
φαλον Ἑρμοῦ καλῆς ἐργασίας, πολλὰ νομίσματα καὶ τεμάχια μαρμάρινα
γλυπτικὰ ἀετωμάτων.

— Ἡ γενικὴ ἐφορεία τῶν ἀρχαιοτήτων ἔλαβεν ἐξ Ὀλυμπίας πρὸς τοῦ
κ. Δημητριάδου τὸ ἐπόμενον τηλεγράφημα:

«Χθὲς εὑρομεν ἀνατολικώτερον ναοῦ Διὸς ἐνεκτισμένην ἐν μεταγενεστέρῳ
τοίχῳ μαρμαρίνην κεφαλὴν μετόπης πωγωνοφόρον, ὑψηλὴν εἰκοσιτριῶν ἑκα-
τοστομέτρων, Ἡρακλέους πιθανώτατα, κάλλιστα διατηρουμένην ἔτι ἀρι-
στερὸν ἄκρον πόδα προσαρμοσθέντα Νίκη Παιωνίου καὶ πολλὰ τεμάχια μαρ-
μάρινα γλυπτὰ ἀνατολικοῦ ἀετώματος. Σήμερον αὐτόθι τὸ πρόσωπον μαρ-
μαρίνης κεφαλῆς ἐν περικεφαλαίᾳ Οἰνομάου ἀνατολικοῦ ἀετώματος ὕψους
τριάκοντα ὀκτῶ ἑκατοστομέτρων, ἔτι πλῆθος χαλκῶν, ὧν διακρίνεται ἔλα-
σμα ἔκλυτον Ἡρακλέα τοξεύοντα ἔχον, καὶ πλάκα χαλκῆν ἐνεπίγραφον καὶ
πολλὰ νομίσματα.»

— Ἡ ἐν τῷ Θησείῳ εὑρισκομένη στήλη τοῦ Λυσέα, περὶ ἧς ἐγράφησάν
τινα ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ Παρνασσοῦ παραληφθέντα ἐκ τῆς Πα-
λιγγενείας, εἶχεν ἤδη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπισύρει τὴν προσοχὴν δύο
Γερμανῶν διαμενοντῶν ἐνταῦθα, τοῦ ζωγράφου Θειρσίου (Thiersch), ἐγγονοῦ
τοῦ ὁμωνύμου γνωστοῦ φιλολόγου καὶ φιλέλληρος, καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου Λέ-

σκε (Lüschke), ὅφ' ὧν καὶ ἐσχεδιάσθη ὅσον οἶόν τε ἀκριβῶς. Ἐκδίδεται δὲ ἡ εἰκὼν μετὰ τῶν χρωμάτων ἅτινα φέρει ἐν τῇ στήλῃ ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τῆς ἐνταῦθα γερμανικῆς σχολῆς (Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes). Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ καθηγητῆς κ. Στ. Κουμανούδης ἐγκαίρως ἤδη εἶχε διακρίνει τὴν ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης διαφαινομένην εἰκόνα.

— Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου τῇ γενομένῃ τῇ 22 τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου πλὴν ἄλλων ὠμίλησε καὶ ὁ Ἕλληνας διδάκτωρ κ. Καββαδίας, παρεπιδημῶν χάριν ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει. Ἐλαβε δὲ θέμα τοῦ λόγου αὐτοῦ τὸ ὄραϊον ἐκ Σαμοθράκης ἀγάλμα τῆς Νίκης τὸ εὑρισκόμενον ἐν τῷ Λούβρω. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξιστόρησε τὰ κατὰ τὴν εὑρεσιν αὐτοῦ, εἶτα δ' ἀντέκρουσε τὰς περὶ αὐτοῦ θεωρίας τῶν ἀρχαιολογούντων περὶ τε τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἀγάλματος καὶ τοῦ ἐργαστηρίου ἐξ οὗ προῆλθε, θεωρήσας αὐτὸ ἔργον μαθητοῦ τοῦ Σκόπα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου π. χ. αἰῶνος. Τέλος δ' ἐπραγματεύθη τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τὰ συνδεόμενα μετὰ τοῦ μνημείου τούτου.

— Ἐν Φλωρεντίᾳ γίνεται σπουδαία σκέψις πρὸς σχηματισμὸν ἰδιαιτέρου ἀρχαιολογικοῦ μουσείου. Ὡς γνωστὸν δὲ τοῖς φιλαρχαίοις, μεγίστη ὑπάρχει ἀνάγκη τοιοῦτου μουσείου, διότι τό γε νῦν ἔχον τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης εἶνε ἀναμιξ ἰσοπεποιημένα μετ' ἄλλων καλλιτεχνημάτων ἐν τοῖς Uffizii καὶ τῷ Τυρρηνικῷ Μουσεῖῳ, ἐν οἷς καὶ τὸ φῶς εἶνε ἀνεπαρκές καὶ ἡ κατάταξις κακῆ. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν παρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκοδομήσεως ἰδίου κτιρίου, τῆς κυβερνήσεως δυναμένης νὰ παραχωρήσῃ κατάστημα ἐπαρκές καὶ ἀποδοσόμενον κατάλληλον πρὸς τὸν σκοπὸν, ἂν ἐπέλθωσιν ὀλίγοι μόνον ἐπισκευαί.

— Γινομένης ἀνασκαφῆς πρὸς οἰκοδομὴν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Tottenham Court Road, εὑρέθη παρ' ἐλπίδα λιθινὴ πλάξ φέρουσα ἀνάγλυφον μονομάχου καὶ τὴν ἐξῆς ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν

... ΝΙΑ ΜΑΡΤΙΑ
ΛΗ ΤΩ ΑΝΔΡΙ

... *nia Martiāλη τῷ ἀνδρὶ.* Ἐκ τῆς ἀρχῆς λείπουσι δύο ἢ τρία γράμματα.

— Ἀνασκαπτομένων ἐσχάτως τῶν θεμελιῶν οἴκου τινὸς ἐν Παρίσιαις, ἐν τῇ ὁδῷ τῶν σχολῶν (Rue des Ecoles), οἱ ἐργάται προσέκρουσαν εἰς τεχίσματα ῥωμαϊκῆς κατασκευῆς, ἅτινα ὑποτίθενται ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸν περίβολον μιᾶς τῶν γαλλορωμαϊκῶν ἐκείνων ἐπαύσεων, ἐν αἷς διήγον φαιδρῶς τὸν βίον οἱ Παρίσιοι τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου π. χ. αἰῶνος, μιμούμενοι τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ κατεκάησαν μὲν αἱ τοιαῦται παλυτελεῖς οἰκοδομαὶ ἢ ἄλλως κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἀλλ' οὐχ ἤττον σώζονται λείψανα αὐτῶν, ἐκάστοτε ἀνευρισκόμενα ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν σημερινῶν Παρισίων.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Δύο κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα συνεκροτήθησαν συνεδρίαί, δύο δ' ἀνεγνώσθησαν διατριβαὶ μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου, διακοπεισῶν ἕνεκα τῶν ἀπόκρεω, αὗται·

Τοῦ τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους κ. Δ. Α. Κορομηλᾶ *ἀκτις ἐν τῷ σκότει δραματίον.*

Τοῦ ἀντεπιτελλόντος μέλους κ. Π. Ματαράγκα *ὀλίγα περὶ τῆς ἀνω Ἡπείρου.*

Ἐπανελήφθησαν δὲ τακτικῶς καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐσπερίδες τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Χρηστομάνου καὶ τὰ δημόσια μαθήματα.

Ὁ Σύλλογος συνῆψε σχέσεις μετὰ τῆς Βεβεκίῃ Κωνσταντινουπόλεως φιλεκαπαιδευτικῆς ἀδελφότητος, τοῦ ἐν Γενεύῃ ἑλληνικοῦ συλλόγου καὶ μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Κυπριακοῦ Συλλόγου ὁ Ζήνων τῇ αἰτήσῃ αὐτῶν.

Πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου ἀπέστειλε κατάλογον 100 περίπου μελῶν προθύμων νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Ἀθηνῶν συμφώνως πρὸς τὴν πρόσκλησιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν. Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη γενήσεται τὴν πρώτην ἢ δευτέραν Κυριακὴν τοῦ Μαρτίου, θέλει δὲ περατωθῇ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ, τῆς πόλεως διαιρουμένης εἰς τόσκα ἀπογραφικὰ τμήματα, ὅσοι εἶναι οἱ δηλώσαντες ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Τὴν ἐν χωρίῳ Γιαννισέῳ τῆς νήσου Ἄνδρου σχολὴν τῶν ἀπόρων παιδῶν ἣν εἶχεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἀπλῶς ὁ Σύλλογος, ἐξωμοίωσε πρὸς τὰς λοιπὰς σχολὰς καὶ ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτῆς χορηγίαν 240 δραχμῶν ἐτησίως. Ἐψήφισε δὲ συνάμα τὴν σύστασιν ἐν τῷ παρὰ τὰς Ἀθήνας χωρίῳ Καρὰ σχολῆς, ἣτις θέλει χρησιμεύσει διὰ τὰ πέριξ χωρία.

Χάριν τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐλευσομένων ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν συλλόγων, ἡ ἰταλικὴ ἀτμοπλοικὴ Φλόριο τῇ αἰτήσῃ τοῦ συλλόγου ὑπεβίβασε τοὺς ναύλους κατὰ 50 ο/ο.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, ΠΕΡΙΓΗΓΗΣΙΣ. — Ὁ περίπλους τῆς γῆς ἀπαιτῶν περίπου πρό τινων ἐτῶν περὶ τὰς 104 ἡμέρας, τανῦν διὰ τῆς διατριπῆσεως τοῦ Κενησίου ὄρους, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ Βίρηνικοῦ Ὀκεανοῦ καὶ διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν ἀτμομηχανῶν ἐπὶ τὸ ταχύτερον ἀπαιτεῖ μόνον διάστημα

68 ἡμερῶν. Ὁ ἀμερικανὸς ἐν Ἱεροσολύμοις πρόξενος κ. Χάσ εἰς 20 μὲν ἡμέρας ἐταξείδευσε ἐσχάτως ἀπὸ Ἀλεξανδρείας διὰ Βρινητίου, Παρισίων καὶ Λονδίνου καὶ ἐκεῖθεν μέχρι νέας Ὑόρκης καὶ ἀγίου Φραγκίσκου ἐπίσης εἰς 20 ἡμέρας διήνησε τὸ διάστημα ἀπὸ ἀγίου Φραγκίσκου μέχρι Ἰσοχάμας. Ἀπὸ Ἰαπωνίας μέχρι Χόγκ-κόνγκ ἐχρειάσθη 6 ἡμέρας, τὴν σιλικὴν θάλασσαν μέχρι Κεϊλάν διέπλευσε εἰς 10 ἡμέρας, καὶ ἀπὸ Κεϊλάν ἕως Σουέζ τῷ ἐξήρκεσαν μόνον 12 ἡμέραι. Ὁ περιηγητὴς διήλθεν ἐν ὄλῳ 25,000 μέτρων ἀγγλικῶν, ἐν οἷς 16,000 θάλασσα καὶ 9,000 ξηρὰ. Ἐννοεῖται ὅτι διαρκῶς δὲν ἐταξείδευεν, ἀλλ' ἔμεινε πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς τὰ κυριώτατα σημεῖα.

—Κολοσσαῖον εἶνε τὸ σχέδιον σιδηροδρόμου τῶν Ἀγγλων διὰ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ὅστις παρὰ τὸ Ῥάκκα ὄχι μακρὰν τοῦ Χαλέπ θέλει ἐνώσει τὴν ἀντίπεραν ὄχθην Ἀνθάρ, καὶ ἐκεῖθεν θέλει διευθύνεσθαι πρὸς τὴν παρὰ τὸν Τίγριδα πόλιν Βαγδάτην. Ἡ πολίχνη Χίλλη ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου θέλει καταστῆ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου κεντρικὴ μεγάλοπολις ξενεα τῆς βιομηχανίας τῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς. Γνωστὸν δὲ ὅτι παρ' αὐτῇ σώζονται κατὰ τοὺς ἀσιανολόγους τὰ ἐρείπια τοῦ πύργου τοῦ Βαβέλ, οὕτω δὲ τὰ ἐρείπια ταῦτα θέλουσιν ἴσως περισυνάξει ἔτι ἐκ τῶν διαφορῶν τῆς γῆς μερῶν ἀνθρώπου. Ἡ δὲ μητρόπολις τοῦ Ναβουχοδονόσορος Βαβυλῶν, παρ' ἣν οἱ τῶν πατριαρχῶν ἀπόγονοι ἐκάθητο καὶ ἔκλειον ἐν τῷ μνησθῆναι Σιών, θέλει γίνεαι ἔτι μίαν φορὰν κέντρον ζωῆς καὶ συρροῆς ἀνθρώπων. Ἐπίσης ἄλλα τοῦ παρελθόντος μεγάλαια ἐρείπια ἐκεῖ πλησίον κείμενα, ὡς π. χ. τὰ τῶν κήπων τῆς Σεμιράμιδος, τοῦ ναοῦ τοῦ Βαβλ καὶ ἄλλων πολλῶν ναῶν, θέλουσι βρῆθαι καθ' ἑκάστην ἴσως πολλῶν περιέργων περιηγητῶν. Ἀπὸ Βιέννης τότε μέχρι Βαβυλῶνος τὸ ταξείδιον θέλει διαρκῆ μόνον 7—8 ἡμέρας, δηλ. 2 ἡμερῶν σιδηροδρόμου μέχρι Θεσσαλονίκης, 5 ἡμερῶν διὰ θαλάσσης μέχρις Ἀλεξανδρέττας, καὶ 2 ἡμερῶν ἐκεῖθεν διὰ τοῦ νέου σιδηροδρόμου μέχρι Βαβυλῶνος.

—Καὶ ἡ Ῥωσία σχεδιάζει σιδηρόδρομον διὰ τῆς μέσης Ἀσίας. Κατὰ τὸν μηχανικὸν Βεσνοσιῶφ τὸ ἀγγλικὸν σχέδιον εἶνε λίαν δαπανηρὸν ἴσως δὲ καὶ ἀδύνατος ἢ κατασκευὴ γεφυρῶν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐνῷ σιδηροδρομικὴ γραφὴ ἀπὸ Ὁρσέβουρ ἢ Ὁρση μέχρι Τάσκενδ καὶ Σαμαρκάνδ (διαστήματος 2300 βερστίων) ἤθελεν εἶναι εὐκολωτέρα καὶ ἤθελεν ἀπαιτῆσαι δαπάνην μόνον 30000 ρουβλίων. Ἀπὸ Σαμαρκάνδ μέχρι Κιλφ τὸ διάστημα εἶνε μόνον 250 βερστίων. Καθόλου ὁ Βεσνοσιῶφ ὑπολογίζει ἀπὸ Καλὰν μέχρι Καλκούττας διὰ τῆς Ῥωσίας 9476 βέρστια, ὃ διάστημα θάπαιτῃ μόνον δύο ἐβδομάδων καιρὸν.